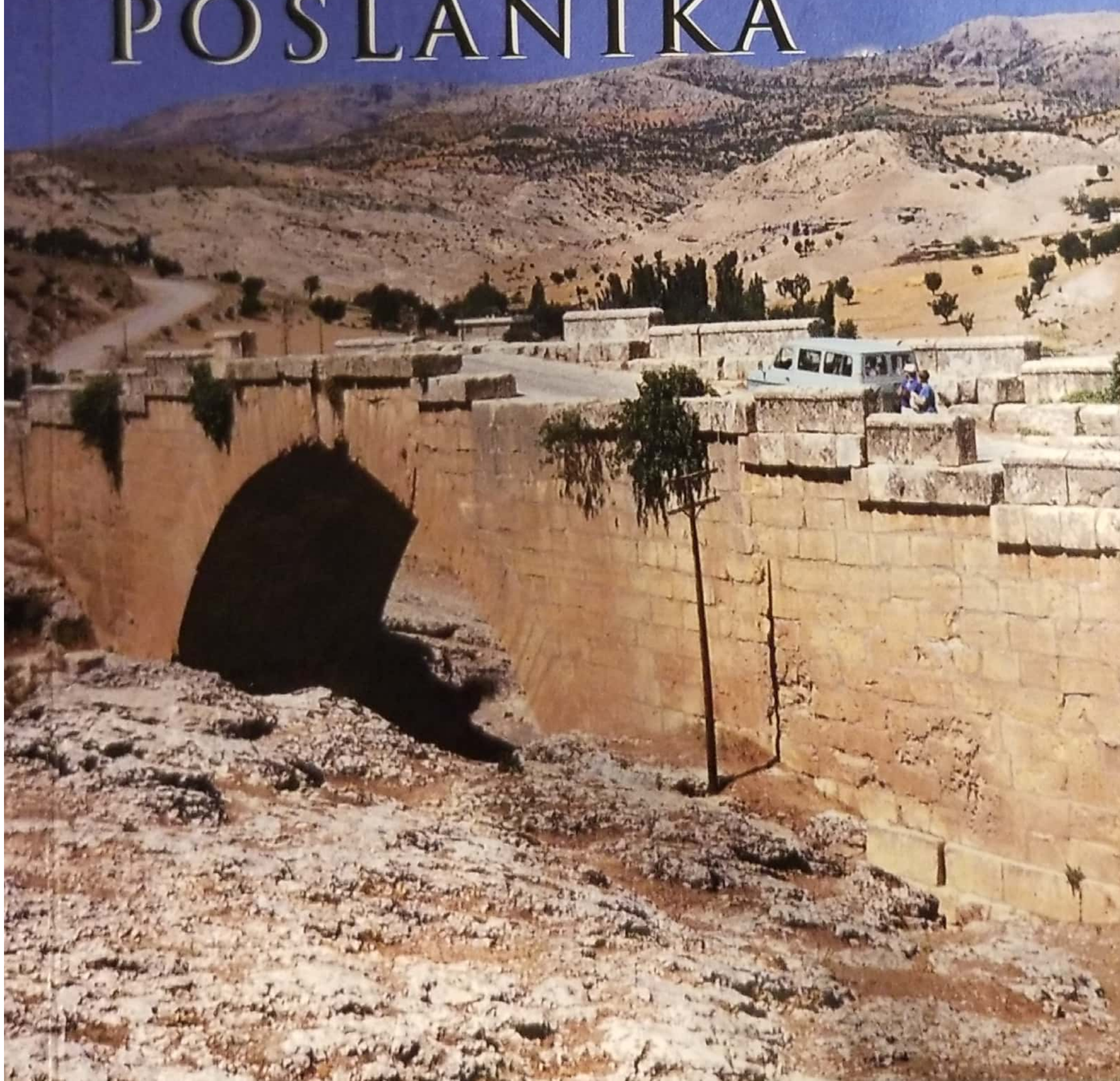
IBRAHIM KAJAN

TRAGOM BOŽJIH POSLANIKA

TRAGOM BOŽJIH POSLANIKA

Turski dnevnik

Ibrahim Kajan

Ibrahim Kajan
TRAGOM BOŽJIH POSLANIKA - Turski dnevnik

Izdavač
Islamski kulturni centar Mostar

Za izdavača
Salih Čolaković

Recenzenti
Enes Kišević
Željko Grahovac

Lektura i korektura
Leyla Došen
Hana Dizdarević

DTP
Samir Kamenjaš

Štampa
IC štamparija Mostar

Naslovna strana
Preko mosta, u Nemrud goru

CIP - Katalogizacija u publikaciji
Nacionalna i univerzitetska biblioteka
Bosne i Hercegovine

821.163.4(494.6)-992

KAJAN, Ibrahim
Tragom božjih poslanika : turski dnevnik / Ibrahim Kajan. - Mostar : Islamski kulturni centar, 2005. - 167 str. : ilustr. ; 20 cm

Bilješka o piscu: str. 161-162

ISBN 9958-804-15-8

COBISS.BH-ID 14303238

Sjećanju dragih, i dobrih,
Hatidže i Ahmeda,
majke i oca.

UVOD U GOLEMU TAJNU

Nebrojeni ljudi, zavežljaji i koferi o koje se saplićeš i koje preskačeš, lebdeće tepsije pune kolača iznad zapetljana klupka putnika, reski glasovi s porukama o polascima i dolascima autobusa, cika djece i oštro siktanje majki, izdvojeni detalji djevojačkih suza u rastanku s mladićima, napokon prašina što ti se lijepi po licu, po čelu, po ušima, po očnim kapcima - sve se to kovitla u neobjašnjivu prostoru u koji si i ti zataknut, i sve je to taj čuveni stambolski autobusni kolodvor Topkapi - golemi betonski tepih koji je zaboravio letjeti: Topkapi je prvo mjesto susreta europskih putnika, i presudna je početna tačka onima što svoja lica okreću Istoku. Kao što ljudska duša osjeća trajnu težnju da nađe svoje izvorište, i svoju dopunu, tako i probuđena misao traži po svjetskim mapama svoja prapočela, ognjišta i verige svijetlećeg kruga u kojem su, okruženi povijesnom tminom, slijedili one od kojih smo potekli u potocima na sve strane svijeta. Otkuda čovjek? - eto pitanja s bezbroj odgovora! Gdje su mu bila prva staništa, gdje je utvrdio svoje prve gradove?

I ljudi se, iznenada, okupljaju oko iznalazaka znanstvenika, oko iznenadnih arheoloških otkrića i novih otčitavanja tekstova drevnih izvještaja (svetih knjiga). Arheolozi su otkopali pronađene gradove zasute prašinom stoljeća i pročitali glinene pločice klinova pisma: tako je iz podzemlja izronio najstariji grad na svijetu - Ur, tako su prepoznate zidine Ninive, Amenhotepova grada Eknatonov obzor, napokon Troje, a

najposlije (čak i pred mojim očima) - otpuhnuše sipki prah s temelja goleme kraljevske palače u prastarom gradu Harranu, biblijskom gradu goleme povijesne slave!

Čovjek je sklon opipljivom i vidljivom: povjerovao je u gradove tek onda kad ih je, otimajući se sam sebi, obuhvatio pogledom. A neke ljude, koje ne možemo (otkapajući njihove kosture) prizvati i prepoznati - hoćemo li ikada priznati da su postojali, da su gradili i vodili svoje svjetove? Ljudi koji hiljadama godina nadahnjuju Židove, kršćane, muslimane? Abraham - Ibrahim? Job - Ejjub? Noa - Nuh? Henok - Idris? Isus - Isa?

- Ma, kamo si otputovao? - iznenada viknu Zana, viknu glasom što je nadjačavao čudesnu mješavinu svih mogućih zvukova koji su letjeli nad Topkapijem i udarali u Konstantinove zidine duga pamćenja. Prenuh se iz slatke omame i izmaštanih prizora koje tek trebam vidjeti: krajnje granice Turske, prostor države Urarti, dijelove Kurdistana, bivše pokrajine asirske i pokrajine perzijske, hetitske ili armenske, zaposjednute gradove kojima je hodio Aleksandar Makedonski i koje je prisvajao onaj imperator što je svaku svoju rečenicu započinjao sa: "Ja, Klaudije". A sve je to – na jednom mjestu! Nasmijah se svom Zani, pa samo mahnuh rukom: Naš autobus kreće!

Od zgusnute mase ljudskih tijela otkidamo se Zana i ja, pa nalazimo svoja mjesta u košnici postavljenoj na kotače: napuštamo Istanbul, a lice okrenusmo gradu udaljenom, Diyarbekiru.

Izlaskom iz golema grada prometna se gužva nije razrijedila. Ceste su zasute automobilima i autobusima, dolmušima i taksijima, zaprežnim kolima, a najposlije i biciklistima, ali, svejedno, osjećamo se nekako lakše i poletnije.

Zana kaže: Ostalo nam je samo 1400 kilometara do "glavnog grada". Kurdi tako, možda i ne šaleći se, zovu Diyar-

bekir, grad s najgušćom koncentracijom kurdskog stanovništva u Turskoj. I Zana je, moj prijatelj, Kurd. A ime kojim ga zovem znaju samo prijatelji. Kurdi, nažalost, ne mogu svojoj djeci nadijevati kurdska imena... Zana mi se neprestano čudi i neprestano pita:

- Ibrahime je li stvarno istina da želiš vidjeti grobove i sveta mjesta Božjih poslanika?

- Istina je, Zana - kažem.

- Ibrahime, zar ti vjeruješ u to?

- U što, Zana?

- U vjerodostojnost tih grobova.

Gledam svog prijatelja Zanu, i smiješim se, i mislim: neki su ljudi pokopani u jednom mezaru, a neki u dva. Sretni Nasrudin Hodža sahranjen je čak u sedam grobova. Upoznao sam nekoliko ljudi koji su proučili Fatihu na svih sedam mjesta. Pitao sam: “Pa u kojem je mezaru pokopan Nasrudin?” Jedan je odgovorio: “Zar je to važno? Pred svakim sam *učio* kao da je pravi.”

Kako to objasniti mladom čovjeku, Zani? Tražeći grob, čovjek je, zapravo, tražio priliku i mjesto gdje će moći svoje (apstraktno) uvjerenje povezati s (konkretnim) povijesnim likom, po-zbiljujući tako svoju misao i samoga sebe.

- A povijest i sudbine naroda u toj povijesti, zar te to ne zanima? - ljuti se Zana.

- Sada me zanimaju samo likovi zajednički Bibliji i Kur'anu. Zanima me što ljudi misle i što im je zajedničko...

Zana je razočaran. Putujem u krajeve toliko bogate propalim kraljevstvima - a ja udario po “svetim mjestima s grobovima”! Putujem u krajeve u kojima je, kaže, “poniženi kurdski narod” - a “to Ibrahim ne vjeruje i ne želi vidjeti”.

- Sve su to bajke! - kaže i okreće se prizorima što promiču kroz staklo autobusnoga prozora.

- U bajkama sam, kaže Schiller, našao više istine nego u svim knjigama koje su mi otkrivale i proširivale spoznaje... - govorim mu, vjerujući da ću ga utješiti.

Umjesto odgovora, Zana šapuće pjesmu koju je napisao.

- Ti sada nisi razumio ni jedne riječi. Ovu pjesmu nigdje ne mogu objaviti - jer je na kurdskom jeziku...

Zana ne prestaje u svom nastojanju da "preokrene" temu mog putopisa. Šapuće:

Berxweden jiyane
Sere gele em tedane
Doza mafa em perane
Berxweden jiyane!

Tako je govorio Zana, a ljudi sa susjednih sjedišta iznenada se okrenuše i ljubopitljivo nas pogledaše. Svi su bili Kurdi i svi su putovali u isti grad: Diyarbekir.

Noć se lijepila po staklu putujući zajedno s nama. Ljudi su spavali, samo se Zana vrtio na svom sjedištu. Jedanput ću, možda, pisati o njemu - izuzetan je momak, osjetljiv na nepravde, razumije patnje i uzlete svog naroda. Previše je mlad, pa odbija sve što naliči legendama i mitovima, naivno vjerujući da "te stvari" nemaju što tražiti u povijesti. Jedanput će doputovati do spoznaje da sve narodne (i nacionalne) historije počivaju upravo na njima. Krilate, paperjaste zmije, aždahe sedmoglave, zmajevi, čudesne ptice koje su uznosile ljude na vrhunce ledenih gora (ili, kao Ganimeda, u blizinu Zeusova prijestolja), plejade bogova nesagledivih projekata stvaranja, ali i običnih ljudskih prohtjeva - nikada nisu bile stvarnije nego danas. Valja ih samo prevesti iz jednog značenjskog sklopa u drugi, ovovremeni, razumljivi jezik.

Gotovo na isti način valja razumjeti drevna vremana, postpotopna, osobito onu upornu borbu s bezbrojnim bogo-

vima što su je vodili Božji poslanici u neprekinutu nizu, po vjerovanju sljedbenika judeokršćansko-muslimanskih, od Abrahama / Ibrahima... pa sve do Muhammeda alejhis-selama. Promičući ideju o jednom Bogu, oblikovali su trajno svjedočenje o nepotkupljivom i humanom modelu popravljanja ljudskosti.

Zora je. Prelazimo preko nekog mosta. Vidim mutnu, prljavu, usku traku rijeke. Podsjeća na rijeku iz djetinjstva, mostarsku Radobolju u zimskim mjesecima. A Zana kaže:

- Ibrahime, ovoga si trenutka prešao preko Tigrisa.

Volio bih da to nikada nije rekao! Zar to da bude rijeka iz vrelih snova što izranjaju iz najranijeg doba vlastitog sjećanja? Tigris i Eufrat, Amu-Darja i Sir-Darja, Kleopatra i Tutankamon... To nisu riječi nego najblistavije zvijezde cijele mladosti. A Zana malo prije reče:

- To ti je taj Tigris.

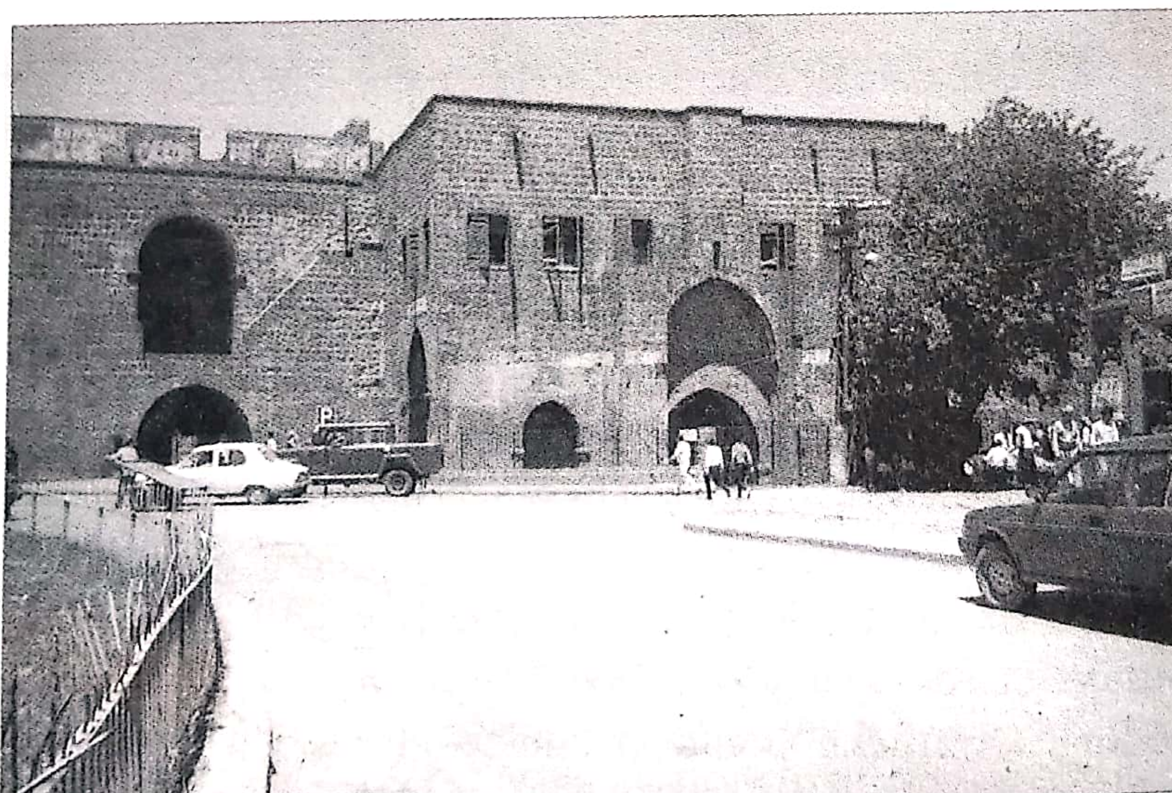
Prijatelj osjeća zbunjenost, pa i tugu svoga druga. Zato kaže:

- Ma daj, nacrtaj si osmijeh, to je tek početak rijeke, gornji tok. Poslije je nećeš moći prijeći..., ni preko mosta!

Najposlije, kad smo već zaboravili na noge, potpuno odrvenjele, stigosmo u grad zajedničkog odredišta. Zapravo, izašli smo u predgrađu. U jednoj sirotinjskoj, ali urednoj kući upoznah Zaninu sestru i jato njezine vesele djece. Osim kurdskog, nije znala drugog jezika. A Zana je likovao: "Eto vidiš! Nisi mi vjerovao. U ovom gradu većina ljudi govori isključivo kurdskim." Kurdi su ljubazan svijet, dobroćudni, ponosni, ne stide se siromaštva, rado odijevaju svoje koloritne, prelijepe nošnje. Starost grada ne mjeri se stotinama, nego tisućama godina! Diyarbekir ponire u dubinu povijesti najmanje tri milenija. Star je poput biblijskih proroka čije prisustvo bilježe mjesta njegove neposredne okoline, pamte se i (još uvijek)

Kurdi su ljubazan svijet, dobroćudni i ponosni

Kapija Diyarbekira, u sklopu zidina, najdužih nakon kineskog zida

obogaćuju narodne predaje o legendarnim kraljevima, među kojima, nesporno, najblistavije mjesto pripada pripovijesti o babilonskom kralju Nemrutu.

Zana me vodi u obilazak najduže, najšire i najstarije gradske znamenitosti: gradskog obrambenog zida. To je zid! Riječ je o kilometrima dugačkom zidu koji okružuje drevni grad, visok i do 15, a širok nerijetko i do pet metara! Svi će vam reći i svugdje ćete pročitati, i u turističkim bedekerima, ali i u turskom izdanju enciklopedije *Britanica*, da je to, poslije Kineskog zida - najduži i najstariji duvar na svijetu sačuvan do danas. Kamen uzidan u njega pamti sve. Niko mi sa sigurnošću nije znao kazati kada su podignute teške zidine, od koga su branile, koji se narod spašavao njihovom silinom. Spominju Hetite i Asirce, mada mojom provjerom u spomenutoj enciklopediji (po dosadašnjim spoznajama), trebaju biti pripisane rimskom imperatoru Konstantinu II, dakle godini koja veže cara za taj od Rima vrlo, vrlo udaljeni grad, a to je 349. godina.

Unutar zidina, u staroj gradskoj jezgri, mnogo je prvih građevina: prva seldžučka džamija (poput Veličanstvene, s tornjem podignutim na četiri stuba!), a koja je, zapravo, bila prva katedrala kršćanska (imenom Mar-Toma, sve do 639. kada je proglašena za harem-i šerif za muslimane); u blizini su Mala crkva (Sv. Marije) i crkva Sv. Jurja. Sačuvani su ostaci ne samo predislamski nego i predkršćanski: stajali smo tako nad ruinama hramova sunca Mor-Stefanos, Mor-Zuaro i Šilo, stajali smo i mislili o onima što su bili i kojih više nema.

- Kamo ćeš sutra? Bogovima? - pita me Zana podrugljivo, umilno se smješkajući.

- Tako je. Bit ću na Nemrutovoj gori, mjestu ljudi-bogova.

NEMRUT DAĞ

Nemrut dağ, Gora Nemrutova, željeni je cilj ljudi koji su u sebi još uvijek sačuvali zanosno svojstvo dječačke prirode: to su oni koji se još uvijek žele i mogu čuditi. Što je to na Nemrutu, a raduje oči i uznosi dušu? Kad mi je Mehmet Gezgel, stambolski student povijesti umjetnosti i slikar, nudio očaravajuće opise "istočnih i zapadnih bogova" izrezanih u kamenim gromadama, a među koje je utisnut i poneki kralj-bog, bilo mi je jasno da ću se i ja naći među onima koji prelaze tisuće kilometara da bi se uzverali do vrhunaca planine tajanstvena imena spomenuta u prastarim, starozavjetnim tekstovima.

Brižni Gezgel, i sam porijeklom iz područja koje naša enciklopedija opisuje u dva-tri retka, savjetuje me da iz Diyarbekira ne otputujem u Adiyaman, nego da potražim autobus koji će me odvesti izravno u mjesto imenom Kahta.

- U Kahti, koja je toliko stara da niko ne zna od kada je, svrati do moga prijatelja. Lahko ćeš ga pronaći, ime mu je Sabri i šef je mjesne ljekarne.

Ali, u Diyarbekiru ni u jednoj agenciji nisu izdavali karte autobusne do Kahte. Put kojim se do jučer tamo moglo otputovati - sada je preplavljen. Ogromni se prostori plave vodom, novim jezerom. GAP - to je nova riječ koju Turci izgovaraju punim ustima, s vidnim ponosom, a riječ je o dugoročnu

projektu kojim će se preporoditi jugoistočni, suhi i siromašni krajevi. Akumulacija voda Eufrata natapat će beskrajne i bezvodne stepe, pokretati turbine hidrocentrala - unijeti svjetlo u kuće i u duše ljudi. Svejedno, zaobilaznim putem (kojim dođoh gotovo do same Urfe), nađoh Kahtu i Sabrija u njoj. Sabri se zaista pobrinuo za sve: pronašao je privatnog "turističkog radnika" s minibusom, uputio što ne smijem propustiti krstarenjem brdima Nemruta, najposlije me nahranio, jer, reče, "nema zadovoljstva u gladna putnika!"

U minibusu nisam bio sam: sedmoro-osmoro putnika sa isto toliko strana svijeta, od Kalifornije i Kanade, preko Koreje i Japana, do Njemačke i Španjolske..., a tu su se našla i trojica dječaka, vozačevih rođaka iz obližnjeg sela, koji su me, kad sam progovorio turskim jezikom, počeli gledati poput kakva čuda što je, eto, pronađeno njihovom vlastitom zaslugom. Oni se više nisu rastajali od mene, nudeći mi se za vodiče kakve u cijeloj Turskoj nisam mogao naći. Jednom je ime Ramazan, drugom Omer, a treći je bio Kemal slavnog prezimena - Soyer! Promicali smo između sela, između seoskih potleušica među kojima bismo, nerijetko, spazili kakav zid koji nije mogao pripadati ovom vremenu, poneku česmu rimske izradbe, odlomke nepamćene drevnosti i njezinih sjajnih uresa -među pastirima i stajama, među ovcama i kravama.

Tako smo ulazili u povijesno područje nevelike države koju suvremenost poznaje i kao prostor i kao dinastiju imenom Kommagene. Vjeruje se da je ime Kommagene latinska verzija spojenih riječi koje su u zamagljenoj povijesti označavale Asirce i Hetite. Granica klasične države Kommagene išla je na istočnoj strani uz samu rijeku Eufrat (od grada Gergera), na istoku do Maraša, a na zapadu do Belkisa; na jugu se protezala gotovo do samoga današnjeg grada Gazian-

tepa i vijenca planina Karadağ što stoji paralelno s Eufratom i tako zatvara cijeli prostor poput kutijice. Zatvoreni u njoj, razvijali su svijest visoke razine zajedništva sa samim sobom, ali i sa svijetom golemih sila što ih je okruživao. O tom su ostavili najneobičniju poruku - skamenjenu u skulpturama!

Karakuš - Crna ptica - simbol kozmičke energije već je tisućama godina čuvarica na tumulusu božanske kraljice koja nema imena

- Pogledaj, Karakuš! - viknu mi na uho Ramazan, pa, dakako, hitro pogledah kroz prozor: nikakve crne ptice (karakuš) ne vidjeh - osim uzvisine pravilnih stranica i golema antičkoga stuba uzvisini u podnožju.

Izađosmo. Pogledah niz strminu brda: ispod nas je bila beskrajna ravan s vidljivim presahlim rijekama i nestalim potocima. Plavio se samo tanki konac Cendere (Džendera), rijeke koja je poprijećno spajala brda Karadağa svojim izvorom i, sada već "pristojnim" Eufratom, svojim ušćem.

Golemu hrpu zemlje, oblikovanu poput "piramide", nadnešenu nad grob komagenske kraljice, zovu tumulusom i on je tu, taj grob, milenijima već, poput nijema svjedoka gospodstva bivših vlasnika ravnice rasprostrte među božanskom rijekom i crnim brdima, ali i pouzdan znak koji skreće pozornost zabludjelom suvremeniku da se ničim previše ne zanosi, ni blistavim kraljevstvima ni moćima "izravnatim s božjim" - jer sve što je ljudsko propada, kruni se, nestaje u prašini. Tumulus 'božanske kraljice' nema imena. Preda mnom je samo visoki, uzdignuti, tisućgodišnji hetitski (?) stub sačinjen od kolutova naslaganih jedan na drugi - a na vrhu njegovu stoji na svojim nogama golema kamena ptica. Simbol kozmičke energije, duše, materije "božjeg porijekla".

Po kamenoj ptici nije li možda narod ovdašnji i današnji nazvao rasute tragove u vremenu potonula grada? Klinci su trčali ispred mene i začas su bili na tumulusovu vrhuncu. Ramazan me dozivao kroz školjku sklopljenih dlanova, a Kemal mašući rukama nagovarao da i sam krenem za njima.

Nemrut dağ, sačinjen od bezbroj brda i dolina, gubio se u visinama. Brdima punim zagonetki, udolinama zasjenčenim pitanjima. Dječaci, a i ja za njima, strčaše obrnutom stranom tumulusa. Čekali su me među stubovima, koje, zaklonjene,

ranije nisam vidio. Stubovi su istog oblika i iste građe, iste visine kao i onaj uz koji nas čeka naš prijevoznik po stazama povijesti. Vijugavom i uskom cestom uspinjali smo se drevnoj Arsemei.

Susret u reljefu, izložen u divljini planine: rukovanje kralja Mithridata i Herakla

Pod košćelom, gdje je šofer parkirao svoje vozilo, jedna je seljanka prodavala rashlađenu coca-colu. Baš od nje je polazila kozja staza, a tako je upozoravao i žuti putokaz, kojom se valjalo doći do još uvijek vidljivih oblika Arsemea. Staze su se račvale i lutao sam među grmljem drače i raskošnim stabljikama oleandra (koji svjedoče, u ovoj dubokoj dubini kontinenta, o čudnim klimatskim rasporedima!), dok iznenada ne zastah, zapanjen ljepotom ploče - reljefne skulpture zaleđena trena susreta i rukovanja Herkulesa i Mithridatesa I. Kallinikosa, oljuđene mitske figure grčkog boga i kralja Kommagenea, "u kojem je utjelovljen bog". Ta golema ploča uzbudljive umjetničke izrade koja nikada neće zastarjeti, postavljena je nad otvorom koji je vodio u utrobu začarana brda. U podzemlje se spuštalo stepenicama. Spustio sam se niz njih dvadesetak, dokle je dopirala svjetlost - i vratio se. Iz mraka se čuo duboki, tajnoviti zuj tišine.

Dugo sam gledao likove bogova i ravnatelja svijeta oblivene vrelinom anadolskog sunca. Vidio sam guštericu zavaljenu na Mithridatesovoj ruci, na njegovoj desnici pruženoj Heraklu, drugom Herkulovu imenu. Čudesna je odjeća kraljeva! Kraljevska kapa je po asirsko-perzijskom uzoru, kroj i uresi halje njegove spajaju tradicije babilonske i grčke! U knjigama sam pronašao, u knjigama pažljivih promatrača i tumača nestalog svijeta Kommagenea, da se u nošnjama mogu uočiti i detalji koji su svojstveni lokalnim, anadolskim civilizacijama, osobito hetitskoj. Što to znači? To znači da su se u drevno doba osvajači i osvojeni, da su se pridošlice i starosjeditelji približili jedni drugima kulturama i običajima, da su svoje življenje priveli trajnijoj ljudskoj težnji - živjeti u skladu.

Dječaci su me pronašli, požuruju me, jer - mali autobus već trubi, već kreće najvišem usponu vrha Nemrutova. Voze-

ći se, čitam prijevod poruke prepisane sa stijene spomenute, uklesane stotinjak godina prije Krista. U vrijeme kad Rimljani razvaljuju vrata grčke prevlasti Istoka i kucaju na nepostojeće kapije samosvojne države Kommagene. Evo Ustava koji je pisao sin Mithridatesov, Antiohos I, slovima svježine i neizbrisivosti:

Ustav utemeljen u vjeri za oca i sina u Arsemei od Kahte bog, veliki kralj Antiohos, pravedan je i prijatelj Grka i Rimljana. Utemeljitelj Arsemea ostavlja Ustav trajnom spomenu njihove vjere. Utemeljitelj sam Arsemea, Arsamsa na rijeci Nymphen. Arsemea je smještena na mjestu (znanom) kao bradavice dvostruke dojke. Grad, ne gubeći ništa zbog smještaja, podigao je moj djed. Moj je otac osnovao dva grada, oba na prirodnim stijenama i dao im je svoja imena. I svoj je dvorac izgradio na mjestu pogodnu za obranu od svakog napada, sa željom da izbjegne poraz u ratu.

Grob kralja Mithridatesa Kallinika

Kralj Mithridates sagradio je ovaj grad za tijelo i sretnu dušu oca Kallinika, birajući najbolji dio grada.

Kralj Antiohos poboljšava i uljepšava grad

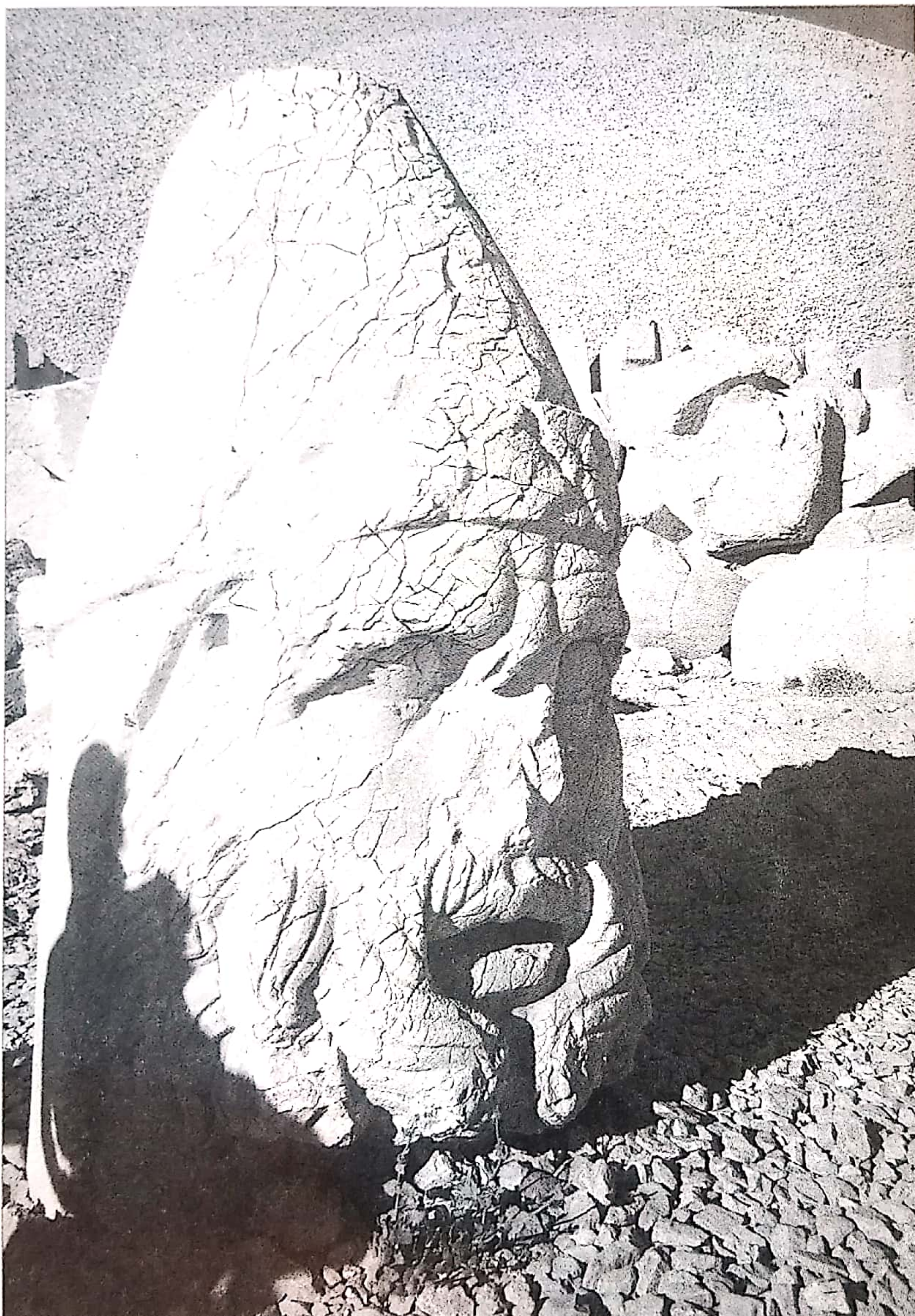
Počeo sam s čvrstom namjerom da ostavim grad, naslijeđen od djedova, te da ga učinim još ljepšim i većim, u skladu s mogućnostima za koje sam zahvalan ljudima koji su me slijedili. Tako sam iznovice podigao već zaboravljena i nekorištena mjesta i zgrade... Također sam olakšao snadbjevanje vodom, podstaknuo oživljavanje ratarstva cijelog područja. Ojačao sam našu vojsku obnovom i poboljšanjem naoružanja.

Mithridatesova vjera i njezina obnova poticajem Antiohosa

Stvari koje su bile potrebne i tražene, naredio sam da se načine i dao im suvremenije oblike - u skladu s moćima svojega položaja. Postavio sam kipove za mjesečna religiozna okupljanja svećenika i sestara. Kipove sam dao sačiniti na priliku očevih djedova i sebe samoga, u prirodnoj veličini i u suglasnosti s bogovima. Najposlije sam pozvao svećenike i sestre da dođu i pogledaju ta uzvišena, sveta mjesta. Potom sam naredio da će dan žrtvovanja, dan vjerskog ceremonijala, te rođendani moga oca i moj - biti istoga dana u mjesecu i da će taj dan biti slavljen kao javna svetkovina.

Podigao sam lice s knjige. I vozač je zaustavio svoj dolmuš. Moji su suputnici oblačili vjetrovke. Vjetar je, što sam zamalo spoznao, puhao pod samim vrhom Nemrutovim, takvom žestinom da sam ga doslovno osjećao u kostima! Suputnici su kupovali ulaznice za taj jedinstveni muzej koji dotiče samo nebo, a dječaci su, zaobilaznim kozjim stazama, sačuvali neokrnjenima svoje tanke džeparce.

Tumulus, prekriven drobljenim šljunkom, bio mi je iznad glave. Na bazi je od 150 četvornih metara. Na njegovoj istočnoj terasi i na njegovoj zapadnoj terasi susrela su se dva svijeta i pokušala usuglasiti, pokušala plastikom skulptorskih remek-djela ostaviti poruku o životu i praksi nestalog naroda, neobičnom narodu nastalom od niza predaka čije izvorište nestaje u gluhom beskraju vremena - od Perzijanaca, Grka, Hetita... Na istočnoj su terasi bogovi i kraljevi "očeve", perzijske linije koja pokriva povijesni prostor od 522. godine prije nove ere, do 330. nove ere, do Aleksandra Makedon-

Apolon, skulptorska sinteza božanstava perzijskih i grčkih. Izraz je pokušaj jedne države, multietničke i multikulturalne, da prevlada pritiske "susjednih zagrljaja" od kojih se umire

skog s kojim započinje "ženska linija" kommagenske dinastije. Spomen na nju, grčku prevlast, utisnut je u obrise skulptura na zapadnoj terasi. U poretku predstavljenih bogova (Apolona, Zeusa, Heliosa, Herakla i drugih) sintetizirane su mitološke predaje obje strane, za svako božanstvo nađen je uzor u istočnom kako mitološkom sadržaju, tako i u nevjerovatnoj sintezi skulptorske izvedbe: skulpture su najsmjeliji izleti eksplozivne plodotvornosti i dobrote, ljudske čežnje i božanske nade!

Kamene bogove čuvaju goleme mitološke životinje, lavovi (od kojih je jedan težak 41 tonu), orlovi (od kojih je jedan sastavljen od 16 komada kamena, među kojima je najteži 4800 kilograma, a najlakši "samo" 1600)... Između bogova - mjesta su zauzeli kraljevi, "božji namjesnici na zemlji", obožavani i sami smatrani bogovima. Kommagene, uzdignuta u nebo, poput lađe među golemim valovima nemirna svijeta, među Perzijom od koje je potekla, i Rimom, koji je došao, među silama nemjerljivim, mada "prijatelji i Grka" (što su postali asimiliranom kulturom), i "prijatelji Rimljana" - nestadoše u vremenu koji sve rađa, razvija, troši i uništava.

Sve je moguće uništiti osim vjere i dobrih djela. Ljudi, uzdignuti na prijestolja poput bogova, popadali su baš kao i njihovi vlastiti, blistavi, ogromni spomenici sebi samima - sebi: bogovima. Taština se, kao i vazda, obznanjuje u svoja dva lika: prvo u sjaju, a potom - u prahu. Silazeći s vrha "kraljevskog i božanskog tumulusa" podignuta na najisturenijoj tački visočja, među samim oblacima, čovjek i nehotice počne razmišljati - i o samom Nemrutu.

KRALJ NEMRUT I IBRAHIM, BOŽJI POSLANIK

Vraćamo se s planine Nemrut. Po prozorima dolmuša hvata se suton. Moji su suputnici dremljivi, a neumorni dječaci, sklopljenih kljunova, naslanjaju glave jedni drugima na ramena. Ušli smo u Kahtu, mirnu i punu mraka. I trenutak u kojem se rastajem od jednodnevnih prijatelja koje vjerovatno više nikada neću vidjeti, eto, došao je:

- Sa srećom! - kažu mi dok ulazim u već pripravan minibus za Adiyaman.

- Želio bih u Urfu, što prije! - kažem vozaču.

- Teško... - odgovori mi vozač. - Zadnji autobus koji iz Adiyamana vozi u Urfu, već je otišao.

Tako je i bilo: ostao sam tu noć u Adiyamanu, u siromašnom pansionu "Nemrut", pripremajući bilješke svog putopisa. Ali uskoro na grad udari takav vjetar od kojeg se tresla cijela zgrada, koji je pokidao električne vodove kao da su od paučine - pa sam gotovo svu noć preležao, ne sklapajući očiju, vjerujući u ljutnju bogova koja me, nevoljnika, snašla na mjestu gdje bi me malo ko došao potražiti. Ponekad mi se, u huku i bijesu oluje, činilo da čujem glasove i dozive, nerijetko goleme uzdahe i podzemnu jeku... Vraćao sam svoje misli na planinske visove prekrivene Nemrutovim imenom i ustremljivao ih podacima o gradu Urfi, mjestu u koje je kralj Nemrut doselio iz Ura, stare babilonske prijestolnice, a u kojem se rodio Ibrahim a. s. Kroz pređu narodnih preda-

ja, ulomaka Biblije i kur'anskih ajeta koji su mi u mislima osvješćivali pripovijest o ta dva imena, puhao je silni vjetar prijeteći da sve polomi i raznese, da poruši drevni i moderni Adiyaman i pohara moju nenapisanu priču s putovanja o grobovima i svetim mjestima Božjih poslanika uzdignutim na najviša mjesta u Židova, kršćana i muslimana.

Pred zora vjetrovita je oluja jenjavala, a očni su mi kapci padali težinom olova... A ujutro, prvim sam minibusom putovao gradu Urfi, Šanliurfi kako ga sada zovu, dakle Slavnoj Urfi! Narodna predaja kaže da je grad postojao i prije velikog potopa, a da je kasnije iznovice obnovljen na starim temeljima. U ovom je gradu, nerijetko su me uvjeravali, rođen Božji poslanik Ibrahim, a rasprave među arheolozima (osobito islamskim) sve se više priklanjaju i podupiru takvu tezu! Na rubu grada je i jedna spilja za koju se drži da je mjesto sedmogodišnjeg bolnog skloništa strpljivog Ejjuba a.s. (proroka Joba), a koje danas hodočaste, ispunjeni vjerom zadivljujuće pravednosti, ljudi svih uvjerenja. Minibus se zaustavio baš pred Halil Ibrahimovom džamijom, na tačnoj adresi, na mjestu pretvorenom u cilj duhovnim čežnjama onih koji su odabrali svoj uzor u nepotkupljivom čovjeku, Ibrahimu alejhis-selamu. U dvorište velike i prelijepe džamije, podignute tačno nad samom spiljom u kojoj se, po islamskoj predaji, rodio Poslanik, neprestano ulaze smjerni putnici, podjednako kosooki i crnoputi, podjednako muslimani i kršćani, dakako: i oni koji malo vjeruju, a puno sumnjaju... Muslimani pripovijedaju ovu legendu koje nema među biblijskim pričama. Zapisao sam je koristeći i usklađujući priče ljudi koje sam susretao i predaja već objelodanjenih...

Bio jednom jedan silni kralj, a ime mu je bilo Nemrut. Kralj Nemrut vladao je golemom i prebogatom zemljom

Babilonijom. Živio je u prekrasnoj palači u glavnom gradu kraljevine, u Uru. Jedne je besane noći sjedio na terasi i promatrao nebo zasuto bezbrojnim zvijezdama. U sjajnom moru zvjezdanog beskraja iznenada uoči jednu koja se stade izdvajati iz svoga jata, pa poče treperiti i krupnjati. Blistala je poput malog sunca! Od njezina blještavila postidješe se zvijezde, pa i sami Mjesec - te se skloniše u rubne dijelove neba. Taj neopisivi i neshvatljivi događaj potresao je kraljevu dušu, uvukao u nju silan strah, jer čovjek se plaši samo onih događaja koje nikako razumjeti ne može. Kralj Nemrut hitro sazva sabor astrologa babilonskih, tumača nebeskih pojava, a pridoda im, najposlije, i čarobnjake kojih nije bilo malo u njegovoj silnoj državi. I dođoše još tumači snova, i gatalice, a i za proizvođače lažnoga zlata nađe se mjesta na kraljeskom divanu. Kralj Nemrut, bog na zemlji - kako su svi vjerovali, opiše uvaženom skupu što je vidio s terase svoje palače. Najposlije, doda:

- Koji su razlozi tom čudu, toj pojavi nebeskoj koji je uzrok? Mudre se glave sjatiše jedna do druge. Dugo su vijećali mudraci, postavljali potpitanja, pa opet vijećali, pa opet stidljivo pitali kralja za neki, kao, važan detalj u čudu neviđenu. Na kraju, najpametniji zvjezdoznanac ovako protumači zagonetku:

- U zemlji će se roditi čovjek i on će drukčije gledati na stvari i na pojave nego što ih svi mi danas promatramo. Bit će uzrok promjenama u shvaćanju mnogog našeg svijeta. To će, o kralju, biti kraj jednog carstva, a početak novog carstva. Bojimo se reći, kralju naš, naše svjetlo božansko, da je najavljen tvoj pad i rađanje sjaja...

Ali kralj ne htjede slušati! Užas koji su mu predočili kao budućnost, odmah je pokušao spriječiti: pozvao je dželate i

izručio im lažljive zvjezdoznance. Kad je ostao sam, iz glave mu nije izlazilo njihovo blesavo tumačenje. A, opet, stalno mu se javljalo i pitanje: Što ćeš poduzeti? Pa smisli da ostavi svoju prijestolnicu Ur, grad čuveni, i da prijestolje iz Donje prenese u Gornju Mezopotamiju, u pretpotopni i zaboravljeni grad Urfu. Drugo što je smislila njegova pametna glava, bilo je da odmah zabrani rađanje muške čeljadi! Poslao je neimare u Urfu i oni obnoviše grad, a na prigradskom brežuljku podigoše kralju novu palaču koja se i dan današnji, mada je više nema, zove Nemrut-tahta, Nemrutovo prijestolje. Njegov je oprez bio tako veliki da, jednostavno, iz Ura nije doveo nijednog muškarca! Oženjene je odijelio od njihovih supruga, mladiće bacio u udaljene krajeve na javne radove i svim silama sprječavao ženidbe. Ako bi neka žena ipak rodila, pod prijetnjom je smrti ubijala muško dijete, a u životu ostavljala žensko.

Osim samog Nemruta, u Urfu je propušten samo jedan jedini muškarac, kraljev prijatelj vjerni, njegov pouzdanik i njegov svećenik visoke vezirske časti. Njemu je bilo ime Azer, a neki će vam ljudi reći da se zvao Terah. Azer je imao lijepu suprugu, nježnu i milu Nunu. I desi se, naravno, da lijepa Nuna zanese i osjeti dijete pod srcem. Dugo je tajila trudnoću, a najposlije je ipak povjeri svom mužu, časnom Azeru. Kako je trudnoća napredovala, rastao je i majčin strah. Rastao je tako silno, budio je i gušio u snu. U besanim je noćima šapatom tražila savjet svoga supruga:

- Što da uradim? Zar da ubijem svoje dijete koje će, ako bogovi dopuste, ličiti na tebe?

Jednoć predloži mužu Azeru:

- Rodit ću ga i niko neće znati!

Opisala je suprugu da na padini, u podnožju brijega na

koji je uzdignut dvor, ima jedna tajna, zaklonjena i nikom poznata spilja. Azer je šutio. Samo je kimnuo glavom u znak pristanka.

Prilazimo, mi skupljeni sa svih strana svijeta, željeznim vratima kojim je zaklonjen ulaz u pećinu, prilaz mjestu na kojem je prije 4250 godina rođen čovjek koji će mijenjati mišljenja ljudi i proširivati obzorja ljudskih spoznaja - Ibrahim/Abraham. Božji poslanik. I mi smo prošli kroz kratki hodnik i našli se u podzemnoj odaji, četverokutnoj, zidova od prirodnih stijena, s podom zastrtim ćilimima maštovitih šara. Dužinom zida što je ulazu nasuprot, ostavljen je uski prorez kroz koji posjetitelj može vidjeti neonom osvijetljenu spiljinu dubinu. U miru njezine utrobe čuje se samo ujednačen ritam vodenih kapljica. Unutra je, ali se ne vidi, i izvor "koji je Bog podario djetetu", a naši su suvremenici cijevima izveli tu istu tekućicu što se izlijeva kroz pipe u zdjelice, koje će svaki posjetitelj ispiti s osobitom gordošću, jer je na istom mjestu pio i sami Poslanik!

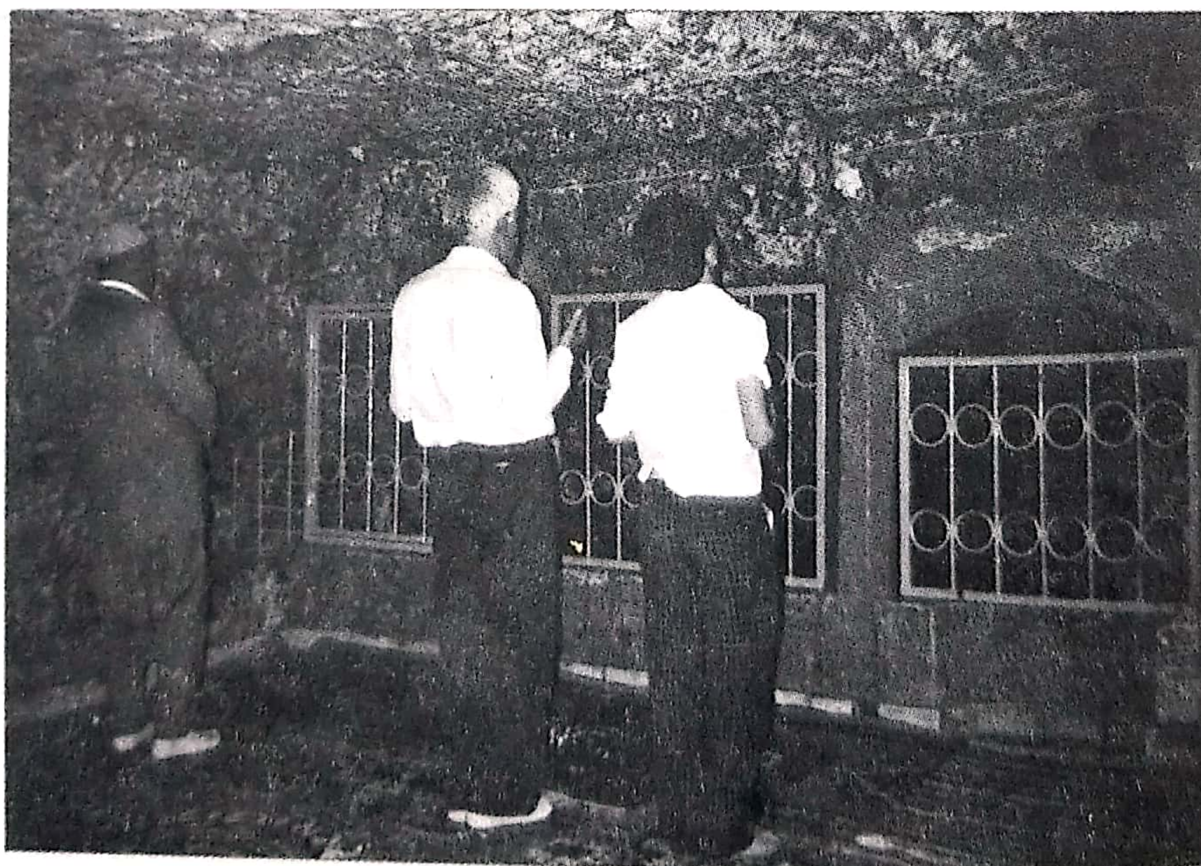
Dok promatram kroz željezne rešetke proreza tajno Nunino mjesto, ljudi mi i zdesna i slijeva i iza leđa uče Fatihe, jedan obavlja i redoviti namaz što je pao baš u tom trenutku. A onaj što je upravo ukoračio križa se načinom rimokatolika... Žena, uz njega, spremno je otvorila molitvenik, crnu knjižicu s riječima nade u vremena koja su nam zapisana. Uskoro, prije samog odlaska, začut će se i zujanje kamere što će na osjetljivom celuloidu zauvijek zadržati u sjećanju vlasnikov boravak na jednom od mogućih mjesta - izvora ljudske misli i čovjekove povijesti na zemlji.

Ponovno sam u džamijskoj avliji zasutoj srpanjskim suncem. Osluškujem dijelove rečenica na nerazumljivim jezicima i promatram lica ljudi što isijavaju radost i smjernu

Mekam - spilja iza željeznih dveri u kojoj je rođen Božji prijatelj, Ibrahim a.s.

Podzemna odaja uklesana u živoj stijeni: tu se uči Fatiha, tu gdje je svijet čuo prvi ljudski krik (Ibrahimov) - koji će promijeniti ljudsku misao

pobožnost. I u hodu njihovu, u svakom koraku onog namjernika - nešto je izvan svijeta, neka dječja, iskrena pažnja koja govori svojim vlastitim glasom: "Pazi na tle kojim gaziš! Ovdje je, na ovom mjestu, uzvišeni Ibrahim svojom mišlju spoznao Boga i Božje jedinstvo!"

Pošto je Nuna rodila dječaka, nadjenula mu je ime Ibrahim. Punih je petnaest godina majka skrivala tajnu o njegovu rođenju. Danju se dječak zadržavao u spilji, a za vedrih je noći izlazio ispred nje i promatrao golemo nebo poduprto brdima. Majka se nerijetko zadržavala s njim i u igri, u nježnu razgovoru, tumačila mu je svijet koji ga je čekao. Ona je znala da je svaka sila za vremena, da živ čovjek mora umrijeti, pa taman bio i sami božanski kralj Nemrut! Ali Nemrut nije umirao! Čak je i zaboravio na davno pretskazanje, strah ga napustio, pa je povjerovao da su sve ono u prošlosti bile tlapnje, snovidjelice, budalaštine. Ukinuo je stare zabrane i obnovio svetišta krcata kipovima idola. Tako je na lice zemlje izašlo i lijepo lice dječaka Ibrahima. Azer ga je predstavio kralju i otkrio mu tajnu njegova rođenja. Nemrut je volio poštenog Azera i oprostio mu što je postupio protivno njegovoj zabrani, jer, eto, pokazalo se da je i tako bila besmislena i glupa!

Ibrahim je i dalje zadržao neke navike iz najranijeg dječaštva. Rado se osamljivao u podnožju brda, ispred spilje, koje je naređenjem Nemrutove kćeri pretvoreno u predivni ružičnjak. Jedne je noći mladi Ibrahim ležao među bokorima i gledao u zvjezdano nebo. Razmišljao je. Pored ušiju mu je šumjelo bilje i mirisao vrijesak. A gore, u nemjerljivim visinama - Jupiter. Ibrahim je pomislio: "Kako je krupan! On je sigurno Gospodar, golem je i nedodirljiv!" A kad Jupiter stade zalaziti, reče: "Ne volim one koji zalaze!" Tada na nebu izgrija puni Mjesec. Ibrahim reče sam sebi: "Ovo je Gospo-

dar moj!" A pošto i Mjesec zađe, snuždeno pomisli: "Ako me Gospodar moj na pravi put ne izvede, bit ću sigurno jedan od onih koji su zalutali." Tako, zadubljen u misli, dočeka zoru. Pa kad spazi Sunce kako rađanjem postaje sve veće i veće, kliknu potpuno sretan: "Ovo je Gospodar moj, ovo je najveće!"

A kada dan prođe, Ibrahim shvati da i Sunce zalazi, nestaje i da je samo tijelo koje je Veliki Gospodar svjetova stvorio kao i sve drugo, zaključi: "Ja okrećem lice svoje, kao pravi vjernik, prema onome koji je nebesa i Zemlju stvorio, ja nisam od onih koji Njemu druge ravnim smatraju."

Zar može Bogu biti ravno Sunce, idoli u svetištima, kralj-čovjek?! On je iznad svega i sve je stvorio. Ne može mu, dakle, biti ništa slično - od onoga što je sam stvorio! - tako je iznenada dohvatio misao za koju se čvrsto uhvatio i više je nikada nije napuštao.

Jednom je zgodom otac mu Azer predvodio molitvu u svetištu, i u tišini što je plivala iznad glava okupljenih ljudi, nenadano se začu mladićev glas:

- Zar kumire smatraš bogovima, oče!? Vidim da ste i ti i narod u očitoj zabludi!

Preneraženi ljudi se zgledaše, okrenuše se prema Ibrahimu, pa njegovu ocu Azeru, zapanjenom i preneraženom. U grobnoj tišini jedan je sitni čovjek rekao:

- I naši preci su im se klanjali.

- I vi ste, kao i preci vaši što su bili, u očitoj zabludi - odgovori Ibrahim.

- Govoriš li to ozbiljno ili se samo šališ? - upitao je neki glas i lahko je mogao pripadati njegovu ocu.

- Ne - odlučno reče Ibrahim - Gospodar vaš je Gospodar nebesa i Zemlje. On je njih stvorio, i ja ću vam to dokazati!

Pa se okrenu prema izlazu iz svetišta, i prije nego će izaći, osvrnu se i kaza:

- Tako mi Allaha, ja ću, čim se udaljite, vaše kumire udesiti!

Oni koji su bili blizu njega, mogli su razgovjetno čuti što je rekao, ali nisu ni u snu vjerovali da on to misli i ozbiljno.

Napustili smo džamijsku kapiju i pošli prema glasovitoj bašči poznatoj pod imenom Ayni Zuleyha. Mještani Šanliurfe utkivaju ovo mjesto u predaju o Poslaniku i sada se javlja u priči pod nešto deformiranim nazivom Anzerka. Zerka, tako je bilo ime Nemrutovoj kćerki, i njojzi je pripadao cvjetnjak pod brdom u kojem je Ibrahim provodio duge ljetne noći u razmišljanju. Danas je, dakako, sve drukčije nego što je moglo biti prije gotovo četiri i pol tisuće godina. Međutim, sve što se vidi - sve se savršeno uklapa, do najmanjeg detalja, u pletivo usmena mita koji, napokon, spaja i zaokružuje, na sebi svojstven način, nenapisane redove Starog zavjeta i uzbudljivog svjedočenja Mudroga Kur'ana. Sada je u Anzerkinom vrtu jezero ukroćeno u arhitektonski riješen bazen. Bazen je pun, bolje reći - prepun, krcat ribama koje će također imati svoju zasebnu funkciju u priči. Uz desnu mi je ruku bazenova ograda, a zdesna turbe pjesnika Nabija..., a koji metar dalje, na istoj strani - otvorena vrata prizemne kuće, zaštićenog mjesta na koji je, vjeruje se, pao Ibrahim a.s. kad ga je s obližnjeg brijega na lomaču bacio silni kralj Nemrut! Moramo se ipak vratiti malo unazad.

Jednoga je dana kralj Nemrut pozvao svekoliki svoj narod na javnu proslavu... Svi su pohitali na mjesto gdje se pjevalo i častilo, samo je Ibrahim, izgovorom da je bolestan, ostao u kući. Kad su svi otišli i kad je ostao potpuno sam, uđe u onaj hram s idolima i sjekirom ih stade lomiti da su im dijelovi letjeli na sve strane! Polupao ih je sve do zadnjega, sve - osim jednoga, i to najvećeg. Uz njegove noge prisloni držak sjekire, izađe iz hrama, vrati se doma, pa nastavi "bolovati". Ne prođe

dugo, ljudi se stadoše razilaziti s proslave. Neki se, po običaju, htjedoše pomoliti pred kamenim kipovima, kad - imali su što i vidjeti! Hrpe polupanih krhotina, gomile kamena, razvaljena kamena trupla, pokidane ruke i glave drevnih bogova! Istrčaše na trg i galameći rekoše kakva ih je nesreća zadesila.

- Ko uradi to s bogovima našim? - povikaše ljudi zapjenjeni od bijesa i stida. - Taj koji je to uradio, zaista je nasilnik! - dodadoše.

- Čuli smo jednog momka kako ih, neki dan, huli! - reče jedan. – Ime mu je Ibrahim.

Odjedanput se gomila rastvori, pa u stvoreni krug stupi kralj, ljut kao ris.

- Dovedite ga da ga ljudi vide. Da posvjedoči.

Dovedoše ga i posadiše pred kraljeve noge. Kralj ga više nije želio poznavati. Kao da je slutio da mu je baš on onaj ljuti neprijatelj iz davnašnjeg prizora za koji se više ne bi mogao zakleti nije li bio stvarnost ili opsjena...

- Jesi li ti uradio ono s našim bogovima, o Ibrahime?

- Ne! To je učinio onaj najveći od njih, pitajte ga ako umije govoriti! - reče Ibrahim spremno, pa pokaza prstom najvećeg idola kojem je bila, do nogu, prislonjena drška sjekire.

- Ti znaš da naši bogovi ne mogu govoriti - reče kralj mirnim glasom, ali i s ljutim, prikrivenim gnjevom koji samo što nije buknuo.

A Ibrahim to jedva dočeka, pa će kazati:

- Pa zašto se onda umjesto Allahu, Bogu jedinome, klanjate onima koji vam ne mogu ni koristiti niti od vas kakvu štetu otkloniti?... Teško vama i onima koji se, umjesto Allahu, njima klanjate! Zašto se ne opametite?

Kralj je bio preneražen drskošću mladog čovjeka! Istog ga trena dade uhititi, pa pozva suce da ga posavjetuju kojom

kaznom treba kazniti najgore huljenje koje je ikada čuo! Tražio je najveću kaznu, pa mu je sve što bi mu suci predložili - bilo blago, čak i smrt izgladnjavanjem. Želio je kaznu koju će pamtiti vrijeme i koju će prepričavati po cijelom svijetu. Kakva bi to trebala biti kazna - e, to nije mogao smisliti. Ali, ima jedan koji nikada ne spava kad treba na zlo navesti, na zlo posavjetovati. Šejtan priđe kraljevu uhu i šapne mu kako će ga kazniti da bi se o kazni pričalo do smaka svijeta. Kralj se oduševi, te izda zapovijesti sve po uputama samog šejtana. S vrha zidina svoje utvrde na brijegu pokaza prstom mjesto u podnožju, uz ružičnjak:

- Na onom mjestu naslažite drva za vatru kakvu svijet nikada dosad nije vidio! Iziđite lomaču naprama ovoj tvrđi!

- Pođite skupljati drva! - naredi kralj svim ljudima. Ali se svi stadoše izgovarati da ne mogu, da su bolesni ili premoreni. Smatrali su, naime, da je kralj pretjerao u izricanju tako grozne kazne, smrti spaljivanjem. A, zapravo, Ibrahima su i voljeli. To da je bio na svoju ruku, pa što onda; uvijek je bilo ljudi koji nisu držali do kamenih idola kao ni do lanjskog snijega! U svemu je ostalom, ta poznavali su ga, bio neusporediv baš ni sa kim u Urfi.

Kralj, videći da se ljudi izmiču naređenju, zapovijedi konjima:

- Donesite drva!

Ali, gle, naredbu odbiše i konji, pa čak i magarci, da čovjek jedostavno ne povjeruje! Dakako, uvijek se nađe neko ko će ponizno prihvatiti naredbu. Prihvatile su je mazge. Uzvišeni ih je Bog, zbog toga što su sudjelovale u zlu, kaznio strašnom kaznom: da nikad kao vrsta ne izumru, ali niti da ikada rađaju vlastito potomstvo. Od toga dana, pa sve do danas - mazge same ne rađaju svoje potomstvo. Nastaju križanjem konja i magarca.

Drva za lomaču bila su naslagana i uzdizala se u visinu što je premašivala i samu tvrđu kralja Nemruta. Kralj, u nedoumici kako sad baciti kažnjenika na takvu visinu, zatraži savjet što da uradi. Ali mu niko nije mogao dati pametna savjeta. Dakako, niko osim šejtana: "Utakni dva kamena direka. Za njih zategni praćku, a u praćku..."

Potpališe vatru. Božjeg poslanika staviše u tu golemu praćku i - pustiše... prema smrti u stravičnu plamenu ognja. Ali Bog, Allah uzvišeni, naredi:

- O vatro, postani hladna i spasi Ibrahima!

U istom trenu obilna kiša i ledeni vjetar ugasiše vatru. Arzenkin vrt napuni se vodom. Plamteća drva pretvoriše se u ribe koje do dana današnjeg plivaju u jezeru... One su tu, kao i ona dva kamena stuba tako dobro vidljiva iz grada, na brijegu; eno ih, strše iznad ostataka tvrđave!

Turisti se naginju preko obrubnog zida i promatraju jezero zarobljeno u betonski i kameni oklop. Ribe niko ne lovi, niko ih ne želi jesti! Leđna im je strana gotovo smeđa, a trbušna - crna, "ostatak" nagorjelog dijela u ono vrijeme koje se ne pamti, dok je, drvetom gorjela živom vatrom! I onda, još malo naprijed ako prošetaš uz ogradu bazensku, naići ćeš na još jedna otvorena vrata i videti odaju ispunjenu (pretežno) ženama i djecom. Priča kaže da je to također posvećeno mjesto, spomen-mjesto na kojem je nekoć bilo gusto isprepleteno žbunje ruža. Padajući iz visine, tijelo je Poslanikovo zadržala mreža od ruža istkana, pa je ostalo potpuno zdravo i neoštećeno. U kutu sobe je izvor: bivši izvor koji je natapao bivše ruže. Oblijeće me dječak s kuhinjskom vagom u ruci i moli:

- Gospodine, izvagajte se. Ko na život svoj polaže, taj se često važe... Molim vas, stoji samo 100 lira, gospodine...

Doduše, znam koliko sam težak, no stajem na vagu boso-

Drva u vatri
pretvoriše se u ribe.
Eno ih, u bazenu,
plivaju i dan-danas!
A na zidu sjedi
Husein, s kuhinjskom
vagom (vidiš li je?)-
bori se sa životom...

nogog i prljavorukog dječaka. Lice mu je stegnuto u prepoznatljivu dječju patnju. Vodim ga pored ograde jezera i turbeta divanskog stihotvorca Nabija u drugi dio Anzerkina vrta, u "lokantu". Častimo se kolom i nudim mu posao "vodiča" po Urfi. Dječak je iznenađen i opna bijede iščezava, pa se siromašak preobražava na moje oči u pravo dijete, u ljupkost što slijedi iza svake pretvorbe "ružnog pačeta" zaklonjena sjenkom neimaštine. Sada mu pristaje ime koje nosi, Husein, "ljepuškasti". Davno je prestao ići u školu. Ishranjuje, pripomaže svoju brojnu obitelj. Njegov se život ne može utkati u sretna rješenja pučkih mitova, bar ne za sada.

Pitam ga što zna o kralju Nemrutu. Kaže:

- Njegovo je prijestolje na brdu.

- To je sve?

Sliježe ramenima, kratkim smiješkom rubovima usnica.

- Nemrut je bio kralj - pričam mu - o kojem povijest ništa ne zna, pa ga i ne spominje u udžbenicima. Možda nije nikada ni postojao, nego je narod, kroz tisuće godina stvorio njegov lik i ispunio podacima njegov život, posuđujući iz životopisa raznih kraljeva i silnika koji su upravljali svijetom...

Pričam mu, a on - ni da trepne! Najposlije:

- Tako je to bilo, ko bi rekao! - kaže poluglasno. - Ma, dobro, a ko je onda napravio tvrđavu na našem brdu?

- Grad su u početku naseljavali Hetiti. Kasnije su došli Huriti i gradu dali ime Orhoe. Od njih ga je preoteo Aleksandar Veličanstveni i preimenovao u Edesu. A tvrđu ko je podigao, zaista mi nije jasno... - pričam, pomalo se čudeći i sam.

- Ja znam da je to bio kralj Nemrut! - reče dječak odlučno. - Jedino ne znam kad je živio... i kad je umro - dometnu tiho.

Allah nagrađuje i kažnjava ljude prema njihovim djelima. Kralju Nemrutu dodijelio je dug život, e da bi se namučio,

Tu je prije 4250 godina bio raskošni ružičnjak kraljevne Anzerke. Kad je Tvorac spustio kišu da ugasi plam lomače, nastalo je jezero.

u strahu i mukama što duže poživio. Noći mu je ispunjavao patnjama nesanice, pa kralj prokune dan kad se rodio...

Kad bi čovjek znao što ga sve očekuje do zadnjeg, sudnjeg trena! A kralju Nemrutu dosuđen je ovakav kraj života. Jednoga dana među danima kralj je nadgledao vježbu svojih vojnika. Bili su postrojeni u blistave čete, s oružjem i u oklopima kojim su utjerivali strah u kosti svim susjednim narodima. Iznenada, sunce se zamrači i vojnici podignuše oči prema nebu: cijelo je nebo, od jednog ruba horizonta do drugog svog oslonca na suprotnim brdima, bilo prekriveno, kao zastorom zastrto, neobičnim mušicama u gustim jatima, u strašnim i nepredvidljivim! Vojnici pobacaše sjajno oružje i rastrčaše se na sve strane. Tražili su, gonjeni strahom, neki mračni, zaklonjeni kut. I sami je kralj, silni Nemrut, bog na zemlji - potrčao što je brže mogao sigurnom mjestu zaštite. Bježeći, kralj je vidio vojnike kako posrću i padaju: mušice su im ulazile u oči, u uši, u nosnice. Kralj najposlije utrča u svoju palaču. Uletje s dušom u nosu u neku odaju, u kutu spazi seharu i pomisli: "U nju ću se uvući, u njoj ću se zasigurno spasiti od napasti koja nas je snašla!" Tako i uradi: skutri se silni kralj u škrinju, povuče poklopac za sobom i s olakšanjem odahnu. Ali, u mraku škrinjice kralj nije bio sam. Osim njega, u njoj je našao sklonište još jedan nevoljnik. Jedna mušica slomljena, osakaćena krilca... Zasigurno je i ona mislila kako je našla sigurno utočište gdje će na miru zacijeliti rane. Polahko je počela puzati po kraljevu tijelu i kralj je, obuzet strahom, nije osjećao. Mislio je samo o tome kako je, eto, uspješno spasio glavu! Nije osjetio čak ni kad mu je mileća mušica uplazila kroz kraljevsku i božansku nosnicu - i, malo-pomalo, ušetala u samu glavu.

Nakon nekog vremena kralj je osjetio strahoviti bol što izbi iz dubine mozga! Je li iz sljepoočice, ili iz potiljka - nije bio siguran. Bol je zabubnjala strahovitom silinom, pa se kralj

stade lupati po glavi od jada i nevolje. Začudo, udarajući se šakama po glavi - boli nestade. Ali, nakon nekoliko minuta, bol se iznovice javi, još prodornija i dublja. Nemrut u strahu i samrtnom znoju lupnu glavom o poklopac škrinje, pa boli, gle, opet nestade. Kad bi god lupnuo po glavi, mušica bi se primirila, osluškujući valjda kakva to lupa dolazi iz vana, ali bi, čim bi shvatila da joj ne prijeti nikakva opasnost - nastavila svoju šetnju kroz Nemrutove moždane vijuge. Tako se bolno rezanje ponavljalo sve dok kralj ne bi ponovno, svaki put sve jače, udario po svojoj vlastitoj glavi. Tako se to nastavilo i kad je izašao iz sehare, i kad je minuo dan i kad je izmaknuo cijeli mjesec dana, pa i godina, a najposlije i kad je zaokruženo puno desetljeće. Kralj je patio kao niko na cijelom svijetu.

Jednoga dana u slavni kraljev grad dođoše dvojica pehlivana s golemim maljevima. Kralj ih pozva i dade im posao.

- Kad vam dam znak, udarite me maljevima po glavi - tako im je naredio.

Pehlivani se zgledaše, ali što se tu može: kraljeva se valja slušati. Dvorjani su šaputali tajne iz kraljeve odaje: "Prvo kralj vikne: VUR! (Udri!), a pehlivani zamahnu zdušno odapinjući: HA! I tako se stalno čuje: Vur-Ha, Vur-ha, Vurha! Ponekad, zapravo, i ne znaš je li baš to, ili su slični glasovi..."

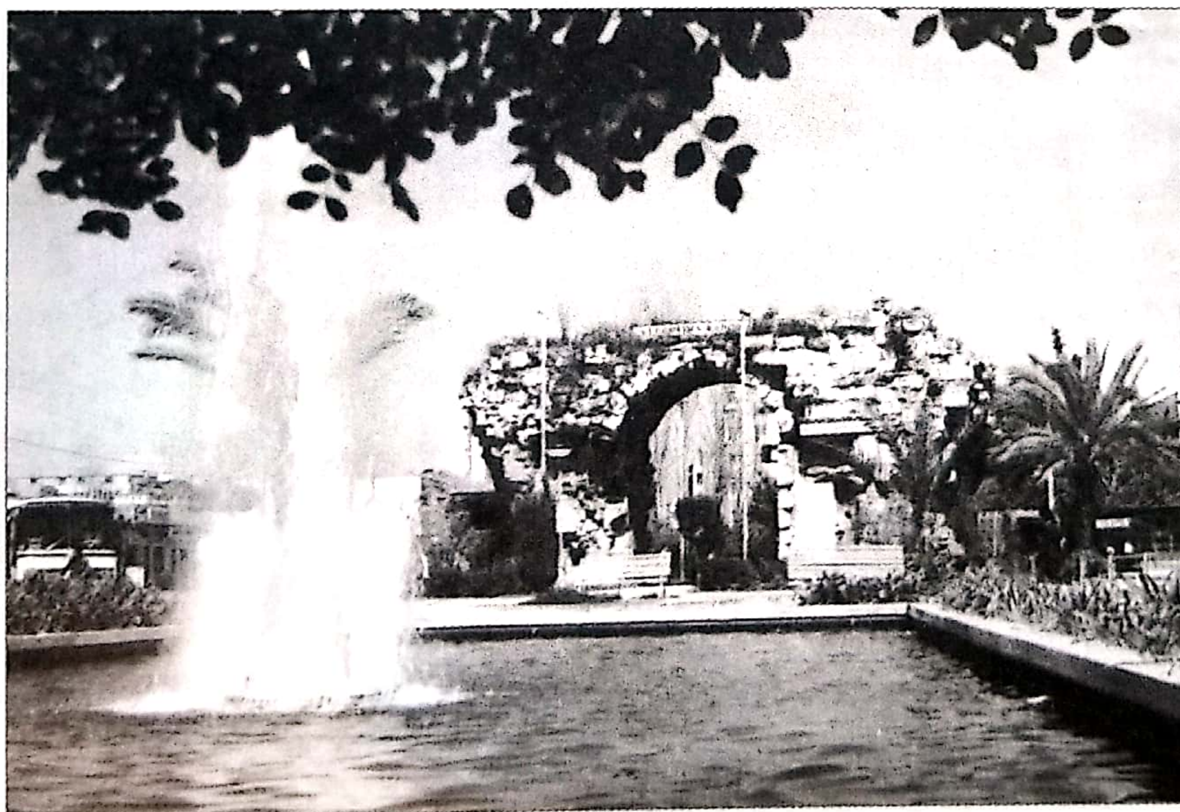
Narod je s nasladom prepričavao kraljeve muke koje su ga zadesile za sve što je učinio i njima i Ibrahimu, Božjem miljeniku. Iz glasova koje su čuli dvorjani, vremenom su, kažu nastala dva slična sloga: Ur-fa! Tako su, puno kasnije, u šali počeli nazivati svoj grad. Urfa.

Dakako, to je narodno objašnjenje porijekla imena grada. Ime je moralo izroniti iz drugih izvora. Možda ga je kralj Nemrut sam dao, noseći sjećanje na raskošni prijestolni grad Ur iz zelenog polumjeseca.

TAJNA TARŠUŠKIH MEZARA

ŠÎT, TREĆI BRAT

Nekada sam, dok su me zanosili snovi nepotkupljive mladosti, želio stići u ovaj grad, samo iz jednog razloga: priželjkivao sam odgovor na pitanje kakav je taj grad Tarsus kad su ga izabrali Antonije i Kleopatra za svoj vatreni ljubavni sastanak. U ranim pjesničkim snoviđenjima istodobno sam bio i potpuno uvjeren da u njega nikada neću stići.

Kleopatrina kapija ljubavnog trijumfa

A sada sam tu. U Tarsusu. U Taršušu, biblijskom.

Izašao sam iz jutarnjeg autobusa, kad me zapljusnu užareni val zraka i sunčani slap od kojeg zažmirih, gledajući prvotnji prizor kroz trepavice: tipični autobusni kolodvor, ljudi s teretima različitih oblika, djevojčica sa sladoledom. U sjenci oskudne krošnje nepoznata mi stabla, u kutu, da nikom ne smetaju, tri su ovna nemilosrdno sputana seljačkim užetom - predviđena za sutrašnji veliki blagdan, za Kurban bajram koji započinje s mojom prvom ovdašnjom zorom. Zorom 2. VI. 1990. godine.

Umoran sam i potpuno okupan znojem. Platnena torba o ramenu upozorava me da vremenom postaje sve teža. Remen, koji se zasijeca u rame, požuruje da nađem konak, da se okupam, pa potom potražim ljude s ključevima tajni što su me svojom snagom privukle u ovaj daleki kraj. Gle, ravno preko puta džamije (s moga spiska!) jedna je jadna zgrada oguljene fasade, s razbijenim staklima na naherenim pendžerima, s kanatima čije su baglame ili potpuno istruhle ili ih nikada nije ni bilo; ona djeluje poput napuštene, duhovima nastanjene kuće: na njoj se jedino dobro drže četiri velika, plastična slova: KENT. *Otel* je dopisan rukom.

Uzeo sam sobicu u *Kentu*, s druge strane zgrade, nešto boljeg izgleda. Spavao sam cijelo vrijeme, bez ustajanja, bez hrane sve do sabah-zore, sve dok ezani nisu najavili blizinu bajrama, sve dok nije rijeka ljudi zažamorila ispod prozora.

Klanjao sam svoj prvi bajram-namaz u Božjoj kući koja se zove: Mekami šerif camisi.

Vratio sam se u svoju jadnu odajicu i ponovno zaspao, iscrpljen od duga puta.

Sat prije podneva bio sam pred džamijom koja skriva tajnu znamenitih mezara.

Džamija je još uvijek prazna. Iz nje odlazim u avliju, u središtu joj je cvijeće, bujno, s golemim listovima i s golemim cvjetovima. Iz kaldrme, između ploča antičkih, izbija nešto sićušno, plavo, kao pokapana boja ostala iza soboslikara. Zelene se grane lijana obavijaju oko grčkih stubova koji su ovdje mogli svašta popamtiti - od tihog romora molitvi nekom preteči, lokalnom uzurpatoru Boga Jedinoga, Tvorca svih svjetova. Vidim dijelove, krhotine većih monolita vjerovatnih spomenika grčke plastike - sada rube džamijski cvijetnjak; na jednom takvom kamenu leži ofucana avlijska metla; na onom tamo izlizane i napukle nanule.

Uz visoki zid koji odvaja od vanjskog svijeta zatečenu oazu poremećenih civilizacijskih sastojaka zasutih živim cvijećem, prostrane su sofe za klanjače: sada na njima nema nikoga. Začudo, ne čujem ni ptičja krila, ni zuj bumbara - spazih samo leptira sklopljenih krila na dlanu lista: spava!

Obilazim dvoja-troja vrata koja iz avlije ulaze u neke odaje, stanove, što li, kamo li. Svaka su zaključana. A da bi

Taršuški grčki stubovi u avliji, iza dveri Mekami şerif camisi

neko trebao biti u jednim iza njih, nema nikakve dvojbe: svjedok mi je golemi i snažni suzuki što sjaji metalnim bljeskom u malom skrivenom raju.

Suzuki u džamijskoj avliji.

A nakon podne namaza, nakon što su se ljudi razišli, zamolio sam imama Ali-efendiju, tako mi je rekao da se zove, da mi pokaže mezare zbog kojih prevalih tisuće kilometara. Uzeo je desetak ključeva različite veličine i sjaja, od potpuno zahrđalih i velikih, do sitnih, novije izradbe, povezanih u žičani kolut, pa mi dao znak da ga slijedim. Pokaza mi trijem i reče mi da ga pričekam pred zatvorenim vratima. On se potom okrenu i vrati u džamijsku avliju.

Uz džamiju je nekada dozidana posebna kuća, u dubokoj hladovini guste krošnje drveta da su me po cijeloj koži zasuli žmarci neobične ljetne, kolovoške studeni - a pred kućom podignut drven trijem, nadsvođen produženim krovištem samoga zdanja prilijepljena uz čisti hram.

Imam je birao ključ, a ja iznenada spazih pored nogu, prema trijemovu rubu - mezar! Mali grob. Ograđen s dvadesetak centimetara podignutom ogradom od varenih željeznih šipki. Unutar njega je spušten sanduk, čija površina izvire do visine ograde, na dvije vode, čohom zelenom pokriven.

“Čiji li je ovo mezar, čiji je ovo grob na tako neobičnu mjestu i čudno postavljen?” - mislio sam otkidajući poglede prema njemu, pokrećući jezik mislima fatihe koja započinje razvoj mog unutarnjeg treptaja. Tad se otvorih: ja sam u turbetu, u njegovu vanjskom, otvorenom dijelu.

Kasnije će mi Ali-efendija reći: “Bio je ono mezar šejha kaderijskog tarikata Muhammeda Hasana...”

U bravi vrata s kojih je otpadala sasušena boja, okrenuo se, sa glasnom škripom, veliki ključ. Imam je otključavao

vrata turbeta s unutrašnje strane. Vrata se gotovo nisu dala otvoriti, uvijala su se i čvrsto zapinjala težeći što duže ostati priljubljena sa svojom drugom polovicom s kojom čine cjelinu, kao da su se opirala da me propuste preko svoga crvima i memlom izjedenog praga.

Čujem imama, požuruje me: "Bajram je, nemam puno vremena..."

U polumračnoj odaji kvadratnog oblika odmah prepoznah s novinskih reprodukcija čuvene sanduke - lijesove... Tek sada, u usporedbi sa svojom visinom, spoznajem njihove glomazne dimenzije: dužina i visina im je gotovo istovjetna, a ona se može mjeriti jednom prirodnom ljudskom visinom!

Primaknuo sam se onom sanduku, većem od drugog kojeg u trenu obujmih pogledom, što stoji uspravljen na desnu ruku od vrata ulaznih. Veliki sanduk skriven pod poput noći mračnim somotom s ajetima u zlatnu koncu, muslimani vjeruju, čuva ostatke sina Adema a. s. i njegove žene Havve, sina trećega - Šîta (biblijski: Šet), koji je drugi čovjek kojeg je Tvorac obdario dijelom Objave koju je prenosio ljudima.

Moram priznati: čovjek se čudno osjeća stojeći u neposrednom dodiru, u najbližoj blizini zemnih ostataka onih, po dubokom uvjerenju muslimana i kršćana, koji su primali Božje poruke i mijenjali vrijeme i ljude u tim vremenima Bogom zadanim, ostavljajući trag koji nakon milenija zatičemo u pramenju pisane ili nepisane povijesti, utječući podjednako i na one koji jesu vjerovali, kao i na one koji nisu vjerovali!

Ne umijem opisati što je sadržano u osjetilima dok su se sastajali sa svojim nevjerovatnim i nepročitanim informacijama u oklopu vlastite mi glave! - vjerujem da su i ona, ta moja ćutila, "stajala" potpuno blentavo zureći u kovčege pedantno upakirane u somot i zlatna kur'anska slova. Jedino

znam da sam osjetio srh u hrptenjači, obarajući lice podignutim dlanovima."... *Uputi me na pravi put*

a ne na put onih koji su zalutali... "

Još se jednom osvrćem na kosinu sandukova poklopca i (opet), ne vjerujući, iščitavam tursku latinicu koja nedvosmisleno kaže: OVDJE SU ZEMNI OSTACI ŠÎTA ALEJHISSELAMA.

Kabur velikog sina Adema a.s. - Šîta, vjerovjesnika u sjeni svoje tragične braće

Ime se Šîtovo ne spominje u Kur'an-i Kerimu, pa će mnogi Ibrahim biti zapanjen ako mu kažete da je Adem a. s. uopće imao još jednog sina, a ne samo Habila i Kabila. Učeniji znaju za njega iz vjerodostojnih hadisa koji ga veličaju i uvrštavaju među 28 najvažnijih Božjih poslanika.

Iz biblijskih priča svaki kršćanin dobro zna da je "Bog, nakon što je prokleo Kaina zbog ubojstva brata svojega Abela",

osuđujući ga bezuspješnim radom na zemlji i vječnom skitnjom, "Adam pozna(o) svoju ženu, te ona rodi sina i nadjenu mu ime Šet. Reče ona: Bog mi dade drugo dijete, dijete mjesto Abela, koga ubi Kain." Biblija kaže da je Adam tada imao sto trideset godina, a nakon Šetova rođenja još je živio osam stotina godina. Za Šeta se kaže da je bio vrlo sličan svome ocu. Živio je, po istom izvještaju, devet stotina i dvanaest godina.

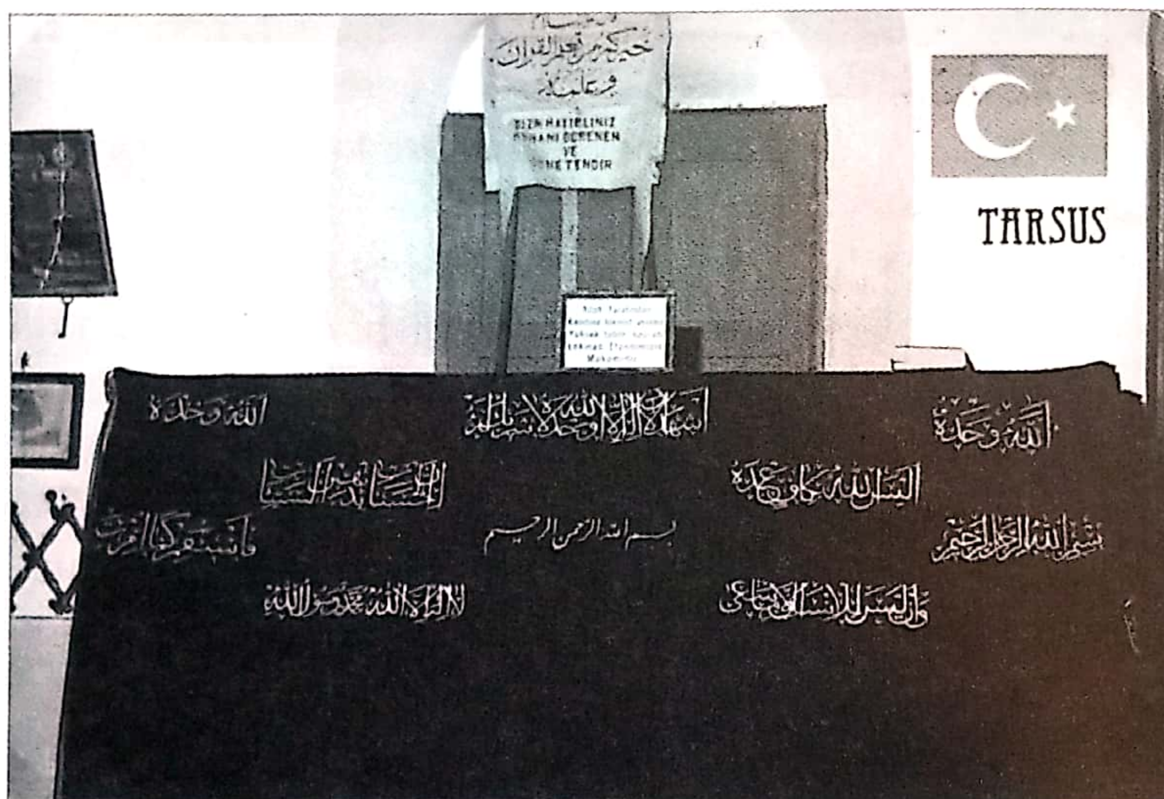
Islamski izvori nigdje ne spominju dužinu života Šîta Pejgambera, kao što se, opet, u Starom zavjetu nigdje ne spominje da je od Allaha dž.š. primio 50 stranica suhufa porodici koja se širila, dakle, narodu u nastajanju. Po tome je kao Poslanik bliži Božjoj milosti od svoga oca (koji je, ipak - ne zaboravimo! - poslušao ženu, pa prekršio Božji zabran). Idris a. s. i Nuh a. s. vode porijeklo iz Šîtove loze. Kao prvi čovjek i prvi Božji poslanik, Adem a. s. primio je (samo) deset suhufa Božje objave.

Mudri Lukman

Okrenuo sam se na lijevu stranu, primaknuo svoj budni san onom što je od *kalu belu* do moga dana u suvremenosti: navodni zemni tragovi čovjeka kojem je bilo ime Lukman, o čijoj je mudrosti diktirao sami Džibril u svijest Božjeg poslanika Muhammeda a. s. Od tada se nalazi u Kur'anu Časnome, zaogrnuto naslovom *Luqman*. Kovčeg je, čini mi se, gotovo potpuno istovjetan prethodnom, nešto niži, pod crnim somotom, a somot u bljesku zlatnih ajeta.

Bilo kako bilo, Mudri Lukman ima ono što je imao uvijek: najširu popularnost među najširim slojevima muslimana koji, nerijetko i ne znajući njegovo ime, dobro znaju bar neki od njegovih mudrih i ljekovitih savjeta. Muslimani uče Fatihu za

njega, kao što ih je baš maloprije nekoliko njih proučilo, dok sam bio sa Šîtom a. s., slijedeći hadise koji ga uzdižu u sami prostor nezaborava. Kad čovjek stoji pred mezarom, pokušava dozvati lik i onoga koji je živio u najdaljoj prošlosti, dati mu oblik, pa taman i od riječi.

Kabur Mudrog hazreti Lukmana

Taj je dobri čovjek, i mudri i plemeniti, progovorio sinu na način da je upamtila cijela islamska civilizacija. Evo tih njegovih riječi koje su se vratile s Božjeg prijestolja zastrta gustim velovima:

O, sinko moj, dobro ili zlo, teško koliko zrno gorušice, bilo u stijeni ili na nebesima ili u zemlji, Allah će na vidjelo iznijeti, jer Allah zna najskrivenije stvari, on je sveznajući.

O, sinko moj, obavljaj molitvu i traži da se čine dobra djela, a odvraćaj od hrđavih i strpljivo podnosi ono što te zadesi - dužnost je tako postupati.

I, iz oholosti, ne okreći od ljudi lice svoje i ne idi zemljom nadmeno, jer Allah ne voli ni gordog ni hvalisavog.

U hodu budi odmjeren, a u govoru ne budi grlat: ta najneprijatniji glas je revanje magarca!

Kada se udaljimo od roditelja, prate nas njihove brižne riječi - a njihove su riječi baš takve da ih i sami Allah dželleša-nuhu može ponoviti kao svoje! Kad govori roditelj, on govori Božjim ustima.

Ulema dvoji da je Lukman bio Božji poslanik. Ima ih čak koji ga uzvisuju među najveće, među njima, po mudrosti i plemenitosti. Tvorac svjetova kaže:

A mi smo Lukmanu mudrost darovali: "Budi zahvalan Allahu! Ko je zahvalan, čini to u svoju korist, a ko je nezahvalan — pa, Allah je, zaista, neovisan i hvale dostojan."

Ko je Lukman? On pripada, kaže turski autor Yusuf Tavasli, porodičnom krugu Ejjuba a. s. Ejjubov je otac imao sestru ili tetku, koja je bila Lukmanova majka. Imao je vrlo dug život. Isti mu je autor, oslonjen na navode predaja, zaokružio ravno 1000 godina provedenih na ovom svijetu! Tijekom tako dugog života Lukman je vidio brojne Božje poslanike, neke je i upoznao, s nekim je razgovarao i izmjenjivao misli. Dijelio je savjete državnicima, prije rođenja Davuda a. s. (Davida, drugovjerci bi rekli). O njemu su kružile prave legende po tadašnjem poznatom svijetu, osobito po - liječništvu. Kad je, međutim, odjeknuo Davidov glas, Lukman je, zadivljen njegovom neusporedivom mudrošću, zaustavio sve svoje djelatnosti, zanijemio - i zamolio Davuda a. s. da ga on primi za svojega studenta! Gdje god je bio Davud - u blizini je bio i Lukman, bilježeći njegove zlatne riječi, one koje su znanost i mudrost.

Drugi mu je suvremenik bio sam Sulejman alejhis-selam (Solomon). Nakon njih je, kažu, i sam primao Božje poruke koje mu je Džebrail donosio. Iza visokog tamnog sanduka, u zidu, uski je prozor: baca razbijenu svjetlost u prostor iza kovčega i blješti vrhom drvenog mezara. Zbog toga sklapam očne kapke, žmirkam, virim kroz trepavice.

Iza leđa imam-efendija nakašljava se i poluglasno me podsjeća da je prvi dan Kurban bajrama, da mora i on već jednom otići svome domu.

Mezar halife Mu'muna, Harun el Rašidova sina

U zaokretu, s pogledom što preleti podnu nizinu, u hipu spazih još jedan grob koji, zbog nevjerojatne nizine, u prvi mah nisam uopće prepoznao. On je, očito, dobrim dijelom uronjen u podnu nišu, pa mu proviruje samo gornji dio, sandukov kapak prekriven zelenom čohom.

Na etiketi piše: *Ovo je mezar halife Me'muna, sina halife Harun el Rašida.*

Jedino što mi je iskrslo u svijesti bila je jedna ljepotica, prozor sa zavjesom dodirnutom noćnim zračnim uzletom. Bila je jedna među noćima između tisuću i jedne. Šeherzada, naravno: on je ispričala Me'munovu ocu sve one pripovijesti od kojih i danas sjaji cijeli svijet!

Vani je, međutim, bio blistav, zlatan, vreo bajramski dan.

DANIJAL, BOŽJI POSLANIK

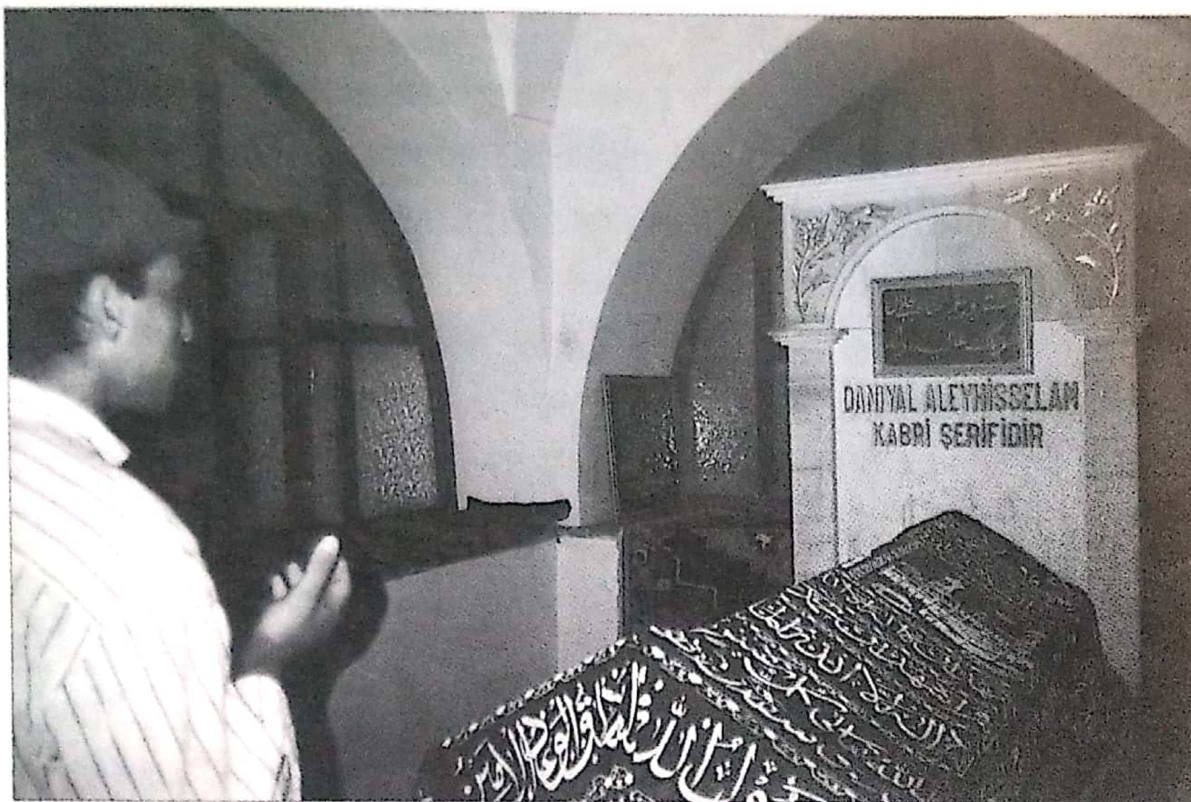
Na nevelikoj udaljenosti između Mekam-i šerifa i Ulu džamije, zaustavljao sam bajramske prolaznike pitajući ih jesam li "na dobru putu" prema svome željenom cilju: želio sam klanjati podne namaz u prvoj džamiji grada Tarsusa i proučiti fatihu nad mezarom Danijala alejhis-selama.

Kad sam se osvrnuo tražeći još jednog mještanina za svoje pitanje - vidjeh širom otvorene dveri džamije, s unutarnjom dubinom hladovitom, desetine potpornih stupova i zijev mrtve tišine.

Pred njom je, većom površinom malo podignut, popločan prostor, a dio pred samim vratima - spušten za jedan basamak. Tako je i cijeli pod džamijski "za basamak" ispod razine ulice kojom sam došao. Sve što vidiš, što je kameno, od zidova i stupova, od traga dlijeta učinjena u neko daleko i potonulo vrijeme - seže u najdublju antiku, onu koju su stoljećima kasnije naslijedili Rimljani, a koju su najposlije prihvatili turanski Seldžuci u svom silovitom izlasku na historijsko svjetlo, spremno pretapajući, kao u nedoličnoj metamorfozi, hramove prošlosti u hramove budućnosti! Zato i jest sve tu što je i bilo kada su stigli prekriveni prašinom: rukama Fidijinih učenika izvučene fuge, ornamenti, cvjetovi, utisnuti u sada vrlo sjajne i "izlizane" stubove koji služe kao dovratci, podupiru svodove, služe za sjedenje. To je ta džamija: Ulu camisi. Rijetka je na svijetu, ako se zna da je u njoj mezar - za

one koji vjeruju - Božjeg poslanika, jednog vrijedna svakog divljenja - Danijala, veličanstvenog tumača snova pred kojim su čak klečali i divlji lavovi, poput mačića, zahvaljujući otajstvu neprozirnih velova koji zaklanjaju Onoga koji sve zna.

U prostranoj je džamiji bilo mirno, u njoj je sve sličilo divnom popodnevnom snu. Obišao sam sve njezine kutke, ali nigdje ne pronađoh ono što sam tražio. A to što sam tražio nije igla, i svakako se moralo vidjeti - bar iz aviona (u nisku letu!). Gdje je njegov mezar? Gdje je mezar s fotografije koju nosam u svojoj torbi, isječenu iz turskog dnevnika *Hürriyet*?! Već strepim da sam krivo preveo jasan članak, zaobilazeći jedinu neprirodnu "arhitekturu" koja me zatekla već na samom ulazu, recimo trijemu: sklepanu odajicu od šperploča, s vratima zastakljenim mutnim džamom. Vraćajući se, dakle, spazih pred njezinim vratima jedan ruksak "strane proizvodnje", prislonjen kao slučajno, s knjigom na vrhu koja samo što nije skliznula na pod. *Turkey,* piše na njoj. "Vlasnik joj je, morebit, iza ovih vrata" - pomislio sam. Podigao sam ruku prema kvaki, vjerujući da ću, čim otvorim, spaziti Amerikanca u razgovoru s džamijskim imamom koji tu, evo, ima i malo privatno sklonište. Pritisnuh. Odškrinuh. Oslušnuh. Unutra je samo prigušena svjetlost i samo duboki mir. Odgurnuh vrata kao da mi je neko odgurnuo vlastitu ruku: pred mojih zapanjenim očima stajao je, meni nasuprot, uzduž postavljen mezar Danijala Hebrejca, prijatelja Nabukodonozorova i još dvojice perzijskih velikana-drmatora cijeloga svita! Sarkofag je od mramora, njegov poklopac na dvije vode, prekriven blistavom čohom, crnom i zelenom, s bojama koje se prelijevaju i mijenjaju s promjenom tvog mjesta, s ajetima od čista zlata. Nad glavom Poslanika koji se sada zasigurno nalazi u Božjoj blizini, četvrtasti je zaslon u koji su urezana zlatna slova: *Ovo je mezar Danijala Pejgambera. El Fatiha!*

Uzvišeni kabur Danijala a.s. u najstarijoj seldžučkoj džamiji prahistorijskog grada Tarsusa

Kada je halifa K... osvojio Tarsus, među prvim zgradama pred kojima svaka vlast postavlja najprovjerenije i najodanije straže, svakako su upravo one pred koje su se postavljale u svim vremenima koja su prošla, kao i u vremenima naših dana: zgrade u kojima su vrijednosti kojima se kupuju cijele pokrajine i države, a ne tek mali i lomni ljudi: pare, dakle, pare u raznim oblicima. U zlatu i briljantima, u šarolikosti Alibabina blaga svih vrsta i fela - zlatnim polugama, krunama, ogrlicama, naruknicama, lančićima, briljantima, svekolikim magičnim sjajem što najčešće obara ljudsko srce!

Kad su halifini službenici započeli posao "zlatne inventure", kad su popisali krupnice, sitnice, i nevjerni zlatni sitneš, ostao je u kutu jedan čudan sanduk, jedan neobičan sanduk za koji im se čak učinilo da ničem pametnom nije mogao ni služiti, osim da stoji tu, u tom mrklom ćošku. Pokušali su

ga otvoriti, ali sanduk je bilo vrlo teško otvoriti. Bio je od klesana kamena, masivan i čudan, predmet koji ni po čemu nije pripadao ostalim predmetima u zlatnoj gradskoj riznici. Pozvali su radnike čija je snaga prijetila i pritiskala, i pokušavala da bar malo otpeći kameni pokrov kamene zagonetke. Potom su donijeli metalne poluge, zašiljene i tvrde - i lagahno, poput usporena sna, poklopac je započeo puzati, vrišteći i grebeći kao živ čovjek koji se otima. Najposlije, poklopac se odmaknuo dovoljno da su se svi podigli na prste i bacili pogled unutra, osvjetljavajući ga bakljama i sjajem svojih zagriženih očiju.

A unutra je ležalo, kraljevski odjeveno, tijelo čovjekovo! Plamenu baklji vraćala se zlatna rijeka u odsjaju što su se vraćale s njegovih halja, njegove dijademe i njegova prstena. Čelo mu je bilo blijedo, očni kapci smireni i zatvoreni, brada podrezana, u kratkim i gustim kovrdžama.

Bakljonoši je, zaprepaštenom i potpuno izgubljenom, iskliznula baklja iz zaboravljene pesti!

Halifini službenici potrčali su prema izlaznim vratima.

Kada se smirilo njihovo srce, ponovno su se vratili predvođeni nekim znamenitim alimom koji je tjerao svojim probranim riječima džine i šejtane daleko od dobrih ljudi.

On se propeo nad Allahu dželešanuhu znano tijelo doputovalo iz potpuno nepoznata dana i neznana mjesta, pa stao diktirati pisaru koji je zaklanjao lice od silna zorta, koje je treslo njegove ruke... Alim je opisivao halje, prebrojio sitne bisere u dijademi, nije zaboravio ni posmrtne papuče, a najposlije je spomenuo i počešljanu bradu tajnovita mejita, koji kao da je tek izdahnuo, te prsten na prstu domalom, prsten s urezanim likom mladića i s dva grdna lava urezana, kako su klekla pred noge momkove, poput pudlica! Pismo su

smotali i predali glasniku s brzonogim konjima da ga uruči u ruke samom halifi u Bagdadu.

Kad je halifa pročitao knjigu, zaplakao je i odgovorio:

"... *Allah dželešanuhu zna, a ja vam kažem da je to Danijal, Božji poslanik koji je vjerovao, Tvorcu se svom obraćao, i Gospodar mu je dao vlast nad lavovima, i obdario ga dubokim spoznajama o javnom i tajnom...* "

Kaže se: kada je Nabukodonozor zauzeo Jeruzalem i zaključio zapremu zemalja židovskih, i samog Jojakima, cara judejskog zarobio, poželio je odgojiti u kaldejskom duhu mlade židovske careviće i kneževiće. Na dvor babilonski priveli su mu četvoricu koji su se pokazali najbolji u svemu: po ljepoti, po inteligenciji, po carskim manirima. Zvali su se Danijal, Hananij, Mišael i Azarj. Dječaci su vjerovali u Gospodara svjetova i držali se njegovih propisa: jeli su samo hranu dozvoljenu i stalno se Gospodaru svome molili. Zato im Bog dade da uče lahko poput lastavica, da razumijevaju sve knjige koje otvore, a Danijalu dodade Svevišnji da vidi u snu i da razumije što drugi u snu vide.

Jedan san uznemiri duh kralja Nabukodonozora. San koji je usnio toliko ga je zaokupio - da mu Bog učini da san zaboravi, ali mu - uznemirenje i silni strah ostavi. Kralj pozva mudrace da mu protumače san kojeg se više nije sjećao. Ali, nijedan mu mudrac san nije mogao rastumačiti, budući da su smatrali da se ne može protumačiti san drugog čovjeka sve dok im taj čovjek san ne ispripovijeda. Ali se san koji smo zaboravili - više ne dade ispričati. Jadni tumači snova! Završili su u lavljim jamama, rastrgani i prožderani.

Za to doznaše prijatelji Danijalovi. Molili su Boga da objavi tajnu Danijalu. I Bog mu je objavi.

Danijal reče kralju:

"Tajnu koju istražuje kralj ne mogahu kralju otkriti mudraci, čarobnjaci, gataoci i zaklinjači, ali ima na nebu Bog koji objavljuje tajne, i on je saopćio kralju Nabukodonozoru ono što će biti na svršetku dana. Evo tvoje sanje i onoga što ti se prividjelo na postelji. Na tvojoj ti postelji dođoše misli o tome što će se dogoditi kasnije, a Otkrivatelj tajna saopćio ti je ono što će biti. Iako nemam mudrosti više nego ostali smrtnici, ta mi je tajna objavljena samo zato da njezino značenje saopćim kralju i da upoznaš misli svoga srca. Ti si, o kralju, imao viđenje: Gle kip, golem kip, vrlo blistav, stajaše pred tobom, strašan za oči. Tome kipu glava bijaše od čistog zlata, prsa i ruke od srebra, trbuh i bedra od mjedi, gnjati od željeza, a stopala dijelom od željeza, dijelom od gline. Ti si promatrao: iznenada se odvali kamen, a da ga ne dodirnu ruka, pa udari u kip, u stopala od željeza i gline, te ih razbi. Tada se smrvi najednom željezo i glina, mjed, srebro i zlato, i sve postade kao pljeva na gumnu ljeti, i vjetar sve odnese bez traga. A kamen koji bijaše u kip udario postade veliko brdo te napuni svu zemlju. To bijaše sanja; a njezino ćemo značenje reći pred kraljem."

"Ti, o kralju, kralju kraljeva, komu je Tvorac svega što postoji dao kraljevstvo, i silu, i moć, i slavu - i u čije je ruke stavio, gdje god se našli, sinove ljudske, životinje poljske, ptice nebeske, i postavio te gospodarem nad svim time - ti si glava od zlata. Poslije tebe ustat će drugo kraljevstvo, slabije od tvoga, pa treće, od mjedi, koje će gospodariti svom zemljom. A četvrto kraljevstvo bit će tvrdo poput željeza, poput željeza koje se satire i mrvi; kao željezo koje razbija, kršit će se i razbit će sva ona kraljevstva. Stopala koja si vidio, dijelom glina, a dijelom željezo, jesu podijeljeno kraljevstvo; imat će nešto od čvrstoće željeza prema onome što si vidio željezo izmiješano s glinom. Prsti stopala, dijelom željezo a dijelom glina: kraljevstvo će biti dijelom čvrsto, a dijelom krhko. A što si vidio željezo izmiješa-

no s glinom, oni će se miješati ljudskim sjemenom, ali se neće držati zajedno, kao što se ni željezo ne da pomiješati s glinom. U vrijeme ovih kraljeva Bog Nebeski podići će tvoje kraljevstvo koje neće nikada propasti i neće prijeći na neki drugi narod. Ono će razbiti i uništiti sva ona druga kraljevstva, a samo će stajati dovijeka - kao što si vidio da se s brda kamen odvalio, a da ga ne dodirnu ruka, te smrvio željezo, mjed, glinu, srebro i zlato. Veliki je Bog saopćio kralju što se ima dogoditi. Sanja je istinita, a tumačenje pouzdano."

Zatim: Kralj Nabukodonozor pade ničice i pokloni se pred Danijalom. I reče kralj Danijalu: "Zaista je vaš Bog nad bogovima i gospodar nad kraljevima. Otkrivatelj tajna, kad si mogao otkriti ovu tajnu..."

Kralj uzvisi Danijala i dade mu upravljanje svim pokrajinama babilonskim i postavi ga starješinom svih mudraca babilonskih.

Kada je Danijal bio tako visoko podignut, broj njegovih neprijatelja - na pravdi Boga Jedinoga! - umnoži se da im ni broja nije znao. Neprijatelja Danijalovih i braće u vjeri njegove, tri vjerna prijatelja njegova. Lukavstvo smisliše i kralja obvezaše: "Jedan je kralj i jedna je kraljevina naša, i zlatni je kip jedan kojem se svi moliti trebaju, a koji je kralj jedini podigao!" Pa kralj potpisa.

Kad to bi gotovo, optužiše Kaldejci kralju Nabukodonozoru: "Oni tebe ne obožavaju, ne štuju tvoje bogove; Bogu se svome mole neprestance... Smrt za njih tražimo, kako je potpisano."

Kralju srce uzdrhta. Sasluša optužbe na tri prijatelja Danijalova.

Oni se pokoriti nisu dali strogoj naredbi, ne pognuše kičmu pred zlatnim kipom: primiše groznu kaznu na sebe! K

peći ih, punim žarkog ognja, povedoše. Kada su pored samog otvora plamenog bili, stražare njihove plamen ubi na tom mjestu, a svezani se sužnji izgubiše u užasnoj peći.

Bili su u plamenu i Boga Jedinoga hvalili!

I hodali su posred plamena i Gospodara svog molili.

A onda im se ukaza Melek, Anđeo Gospodnji, koji od prvog hipa bdije nad njima: ubi plamenom stražare, izagna plamen iz peći, te usred žara zapuha kao rosni lahor, te ih oganj ne dodirnu niti im zadade bol ili kakvu neugodnost.

Svi su tada vidjeli Božju odluku: žive ljude na smrt sigurnu osuđene!

Nabukodonozor još jednom pade ničice pred Onim koji daje i oduzima živote kad On hoće i kome On hoće. Prijatelje Danijalove iznovice uzvisi na visoke položaje u pokrajini babilonskoj...

Nakon Nabukodonozora, kraljevstvom je babilonskim vladao kralj Baltazar.

Za jedne gozbe učiniše pa prekršiše zabranu Nabukodonozorovu: Baltazar naredi da se donese zlatno i srebreno suđe koje je njegov otac Nabukodonozor davno iz hrama jeruzalemskog oteo, pa da iz njega piju pića što pamet odnose, kralj, kraljeve žene i ljubavnice. Pili su vino i slavili svoje bogove, ali se iznenada pojaviše čovječje ruke koje po zidu ispisaše, nasuprot velikom svijećnjaku, po okrečenu zidu...

Kralj se gotovo zanesvijesti, a mnogi se razbježaše!

"Ko pročita ovo pismo i otkrije mi njegov smisao, bit će obučen u grimiz, oko vrata nosit će zlatan lanac, i bit će treći u kraljevstvu!"

Mudraci se izredaše: niko nije poznavao slova kojima je poruka napisana. Kraljica kaza za Danijala.

Danijal odbi darove, pogleda u ispis i progovori u gluhoj tišini pune gozbene dvorane:

"O kralju, Bog je Svevišnji dao kraljevstvo, veličinu, veličanstvo i slavu Nabukodonozoru, ocu tvome... No ti, Baltazare, sine njegov, nisi ponizio srce svoje..., ti si se podigao protiv Gospodara, dao si da ti donesu suđe iz njegovog Doma, i pili ste vino iz njega, ti, velikaši tvoji i tvoje žene i tvoje suložnice, hvaleći bogove od zlata..., a nisi dao slavu Bogu, koji u svojoj ruci drži dah tvoj i sve tvoje putove. I zato ti on posla ovu ruku koja napisa ovo pismo. A napisano je: MENE, MENE, TEKEL, PARSIN. A to znači: Mene: izmjerio je Bog tvoje kraljevstvo i učinio mu kraj; Tekel: bio si vagnut i nađen si prelagahan; Parsin: razdijeljeno je kraljevstvo tvoje i predano Medijcima i Perzijancima."

Tada Baltazar naredi da se Danijal odjene u grimiz, da mu se oko vrata objesi zlatan lanac, i da ga proglase trećim u kraljevstvu.

Iste te noći kaldejski kralj bi ubijen, a prijesto zauze Darije, Medijac, star već šezdeset i dvije godine.

Darije rasporedi stotinu dvadest satrapa da upravljaju pokrajinama, a nad svih njih postavi Danijala kojem niko ne nađe zamjerku.

A onda protivnici Danijalovi spletku načiniše: nagovoriše kralja da objavi naredbu i zabranu - svaki onaj koji bi u roku od trideset dana upravio molbu bilo na kojeg boga ili čovjeka, osim na kralja, da se baci u lavsku jamu. Zatražiše od kralja da je potpiše, a sve u slavu nepromjenjiva i vječna medijsko-perzijskog zakonika. Kralj ostavi svoj znak na pločici ispisa...

Znao je Danijal za kraljevski znak. On ode u svoju odaju, pa stade uz otvoren prozor što gleda prema Jeruzalemu: pomoli se Bogu Jedinome, padajući na koljena klanjajući Mu se.

Tu je tri puta na dan Danijal klanjao Gospodaru svjetova, pa ga spaziše nevjernici i kralju žurno dojaviše: "Danijal, onaj

izgnanik judejski, ne mari za tebe, o kralju, ni za tvoju zabranu koju si potpisao: tri puta na dan obavlja svoju molitvu."

Kralj naredi da ga bace u lavsku jamu, s dubokim bolom u srcu: volio je Danijala i nadao se da će mu Bog njegov pomoći izbaviti ga.

Kada su stražari zatvorili otvor jame za Danijalom, kralj zaplače i prokle ruku koja je potpisala naredbu i zabranu. Noć je bila teška, kralja je zaboravio san: u ranu zoru ustade i trčeći pristiže lavskoj jami.

"Danijale, slugo Boga živoga! Je li te Bog, kojem postojano služiš, izbavio od lavova?!"

Danijal odgovori: "O kralju, živ bio dovijeka! Moj je Bog poslao svog Meleka; zatvorio je ralje lavovima, te mi ne naudiše, jer sam nedužan pred Njim. Pa i pred tobom, o kralju, ja sam bez krivice."

Kralja zaspe radost cijeloga svijeta, pa povede dvorcu Danijala.

Zatvorih bilješke, zatvorih svete knjige iz kojih su bilješke prepisane i ovdje poredane.

Cijelo vrijeme boravka u Tarsusu, gdje god da sam bio, izranjao mi je grimizni mejit, lica puna blagosti sastavljena od svih lica koja sam u životu vidio i od kojih sam *svog* Danijala želio zamisliti.

IZ DŽENNETA, U SELO YATKO

I spomeni u Knjizi Idrisa! On je bio istinoljubiv, vjerovjesnik, i Mi smo ga na visoko mjesto digli. Kur'an, XIX, 56-57

Ima predaja ovoga kraja koja kaže: Kad su se naš praotac Adem s pramajkom našom Havvom, nakon što ih je Gospodar svjetova izveo iz dženneta, prvi put našli na licu zemlje, bilo je to ovdje, među raslinjem bujnim srebrom samotoka prskanim. Svaka je grana i svaki list na njoj izgovarao nijemu molitvu Onome koji sve održava. Adem a.s. i Havva hazretleri su, puni strepnje i puni sjećanja na proteklo vrijeme, odahnuli i izgovorili: O Rabbi! O Gospodaru, ovo je mjesto poput dženneta, hvala Ti na daru koji si nam darovao...

Ovo je selo Yatko. A ono, na cesti, prijatelji su. Moj Hakan i ja.

Dvadesetak kilometara južno od Antakye rasprostiru se Harbije; Harbije predstavlja skupinu sela, načičkanih budžaka, bosanskim jezikom prepjevano - mjesnih zajednica. Harbije je naknadno ime što nas, osmanskim turskim, upućuje na arapsku imenicu harb - rat, mjesto silovitih poprišta, ratište koje se već imenom željelo utisnuti svakom pamćenju. A cijelo je područje, gotovo od izlaska iz Antakye, Antiohi-

je omamljujuće povjesnosti, prebujno, prezeleno, precvjetno, prebogato! Dr. Edip-Kizildaği bilježi: "U Yatku su nekoć postojala svetišta, Apolonovo i Dijanino, na sve četiri strane svijeta cijenjena, pa su sa svih strana ovamo dolazili ljudi i molili se, prinosili žrtve svojim bogovima..."

Ne mogu vjerovati da je Harbije zamijenilo u davnoj davnini podignute Dafne, golemi grad, prelijepi grad s palačama ispunjenim predmetima što su se umiljavali očima i dragali dušu, i ulicama popločanim i vijugavim, izgubljenim u travi, pod zemljom, pa dijelom demontiranim, posebice podovima iz grčkih ljetnikovaca koji su se, zarasli i rastavljeni, još mogli zateći početkom dvadesetih godina XX. stoljeća, za pohoda oslobodilačkih odreda Kemal-paše Atatürka. Gdje su prenešeni? Jučer sam ih vidio u antakyanskom Muzeju, za koji mi kustos reče da je drugi na svijetu po brojnosti i raskošnosti mozaika. Na zidovima muzeja, u predvorju, uvećanim se fotografijama dočaravala klasična zbilja grčkog sna, palačama u izmaglici ozarenih ruina zaboravljene Dafne...

Mozaik, iz sela Yatko prenešen u muzej slavne Antakiye

Vidio sam fotografije u Arheološkom muzeju tih zidina, onih razrušenih zidina domova plemenitaša kako, tu i tamo, izviruju iz zemlje i iz žbunja: a među njima - najraskošniji mozaici koje je ljudska ruka napravila! Podovi veliki po deset, po dvadeset pa i više četvornih metara živopisima godišnjih doba prikazanih u simbolima i alegorijama, s likovima sarhoša Bakhusa, ili Kairosa, zaigranih dupina u zapjenušanu moru, opojnih prizora dvorskog života i, najposlije, erotske postiđenosti intimnog prostora...

I Hakan je ovdje, kao i ja, prvi put. Kaže mi: "Pa, ako se ne varam, Ibrahim aby, nigdje nema ni traga Dafne..., a postoji li ono što ti tražiš - još ćemo vidjeti."

Dafne u Harbijama, ispresijecano je zamišljenim linijama što spajaju mistične mezare zbog kojih sam prešao nebrojna modra brda i usnule, zelene doline!

Mjesto Apolonove žudnje

U zelenom gaju, Hakana sam podsjetio na mitsku pripovijest što je, preko pergamena i pamćenja, dogurala ravno do nas: Apolon je jednoga jutra, stotinjak metara od mjesta gdje stojimo, spazio predivnu Dafne. Takvu djevojku Zeusov sin Apolon, bog svjetlosti, nikada do tada nije vidio. Silna ga ljubav obuze pa svom silinom potrča prema njoj! Ali, Dafne nije shvatila zašto je potrčao; misleći da je progoni, i ona stade trčati. Apolon joj se hitro primicao skokovima mlada jelena. Bio je vrlo blizu, gotovo da ju je rukom mogao dohvatiti! Bolnom joj je čežnjom dovikivao: "Ne bježi, volim te!"

Ali, ni Apolon ni Dafne nisu znali da se s njima, u slatkoj osveti, poigrao mladi bog ljubavi, Eros. Apolon se često šalio na račun Erosova zlatnoga luka, pa mu je krilati dječak odlu-

čio pokazati svoju snagu: ljubavnom je strelicom zgodio Apolona, a Dafne, koja je slučajno nailazila - strelicom koja je ljubav ubijala.

Dafne se, bježeći, sjetila svih žena koje su se hvalile ljubavnim avanturama, koje su pričale o Apolonovim zubima i snažnim bedrima, pa nije prestajala trčati. Međutim, Apolon je čvrsto odluči da će tu vilinsku djevojku uhvatit... i - već je pružio ruke prema njoj... Dafne je stala kao ukopana i zapomagala:

- O majko zemljo! Prekrij me! Sakrij me!

Njezine je grudi počela prekrivati kora, a u kosu se uplitati listovi. Pretvarala se u drvo koje je nazvano po njezinom imenu: dafne.

- Dafne! - kriknuo je Apolon. - Što si to uradila? Od sada do kraja svijeta bit ćeš sveto Apolonovo drvo. Od tvog lišća plest će se vijenci za junačke glave, spominjat ćeš se u pjesmama...!

Mezar Idrisa a. s., Henoka starozavjetnoga?

Yatko! Gdje god spustiš stopalo, nisi stao samo na jednu priču, nego na cijele slojeve historija, pa se više ne razaznaje jesu li se odigrale u zbilji ili obigrale u psihi, u duši promjenljivoj i uzvitlanoj.

Hakan i ja zakoračismo u jednu od dvije seoske, asfaltirane ulice.

Kad ćemo vidjeti turbe Junusa a. s., i iz priče Zapada poznatog Jone kojeg je progutala riba, čudesna i golema! Uporni, tražimo obavijesti od prolaznika, ali nam usputne djevojčice, čini mi se od stida zbog toga što smo stranci, ništa ne rekoše - nego otrčaše!

Rekoh Hakanu: Možda si joj rekao *Volim te!*, pa te razumjela kao Dafne Apolona.

- To se nikako nije moglo desiti, jer sam ružan kao pas... - reče moj dobri Hakan.

Kad, napokon, iz jedne voćkama zakriljene vile izađe momčić, možda od 16, 17 godina. Upitasmo za turbe, zna li gdje je, bi li nam ga pokazao.

Radosno je pristao i rekao da je turbe vrlo blizu, dvadesetak metara dalje niza sokak. Süleyman Kücük, tako se zvao. Usput se zaustavio pod prozorom sestrine kuće na koju smo naišli. Kad se ona pojavi, dade joj smotuljak s mesom. Nedavno se udala, pa se majka još brine o njoj – doznasmo.

Baš na tom mjestu ulica se račvala i on nam reče da smo na pravom mjestu. Razgledasmo okolo mjesta gdje se ceste račva: gle, turbe! Nismo ga odmah vidjeli, jer zidari tek što su podigli zid od betonskih opeka prema cesti. U haremluku turbeta ulazilo se iz tog uličnog odvojka, s prokopanom kanalizacijom. Šta ćemo, vrijeme čini svoje.

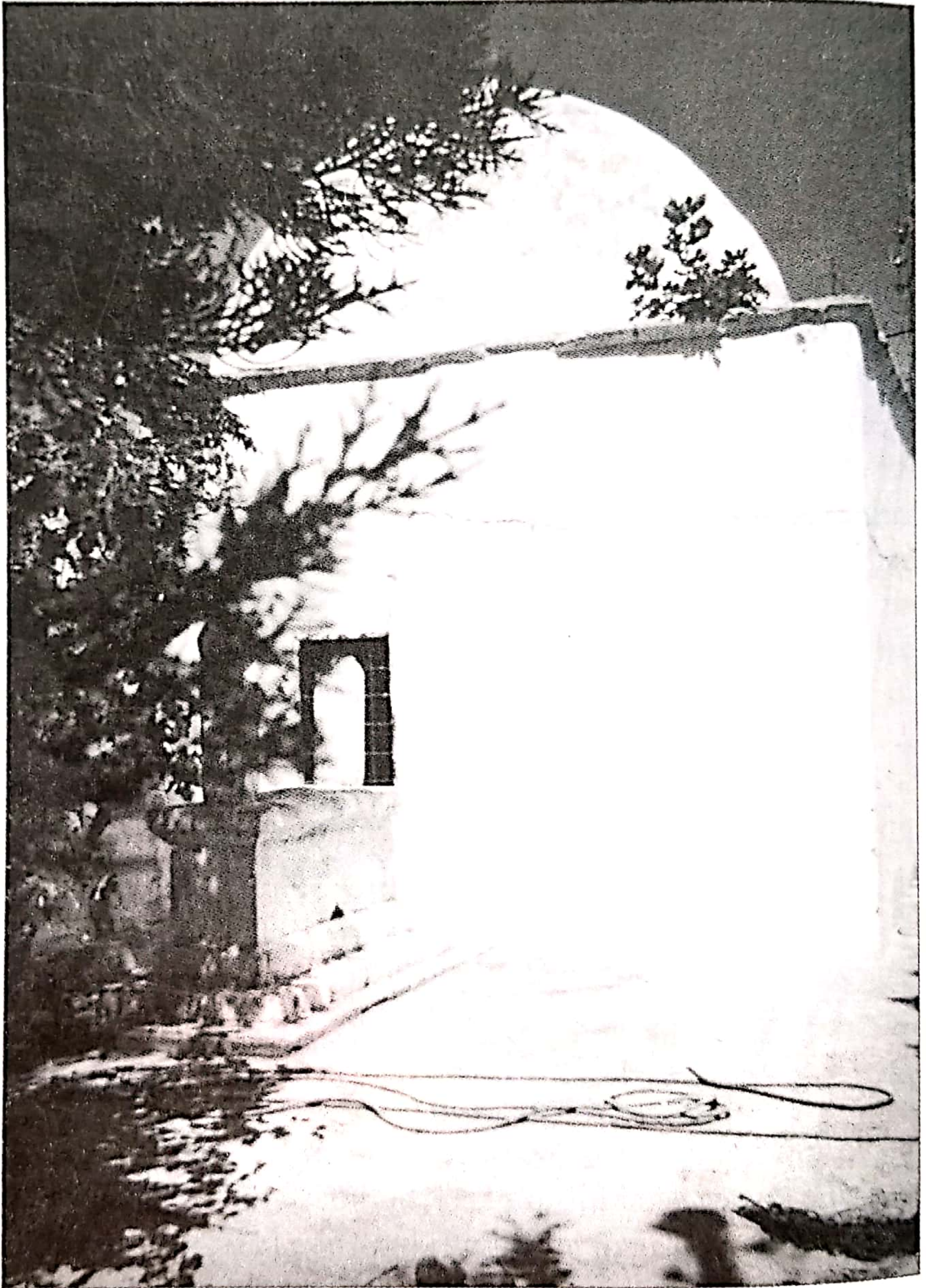
Uđosmo kroz zelena vrata u ograđeni prostor. Na lijevoj je strani turbe i vrata su, izgleda, zaključana. Kameni, uzdignuti mezar na avliji, zapanjio nas je onim što pripada ovom svijetu. Uz njegov uzdignuti bašluk, stajala je boca zaboravna zidara. Na boci etiketa: *Yeni raki.*

- Fotografiraj, sugerira mi Hakan i smije se.

- Kad budem pravio zbirku uvredljivih viceva, kažem.

Tražim mjesto najpogodnije za snimak, da ispadne baš kao na fotografiji koju sam vidio u *Hürriyetu*. Kad sam našao takvo mjesto, shvatih: ovo turbe nije turbe koje tražim! Pa ovo nije kućica s kaburom hazreti Junusa a. s.!

Süleyman i Hakan već su ušli u turbe pa požurih za njima da im kažem što sam otkrio - da smo na krivoj adresi, da to nije turbe tražena vjerovjesnika, nego nekoga drugoga, neubilježena na pravcu moga putovanja.

Turbe Idrisa a.s.

Uđoh: u tom su trenutku Hakan i Süleyman učili s podignutim dlanovima. Snimam. Na fotografiji bi se trebala vidjeti dva mezara. I jedan i drugi su prekriveni brojnim lijepim komadima raznobojnih tkanina i nježnoga beza. Na kaburima je i nekoliko drevnih knjiga; rukom prepisivanih i štampanih Kur'ana.

Uza zid je ostavljeno nekoliko neobičnih oblutaka razne veličine, nepravilnog kružnog oblika. Zavirujem u kutove: zdjele u kojima izgara kâd, plastične vrećice s kâdom i desetak kutija šibica; tanane, uske svijeće.

Prostor je čist, zastrt tepisima ugodnih šara i osjetljive mehkoće.

Otkrivam stvar svojim drugarima: što sada?

Süleyman kaže: - Pa, nisam shvatio što, zapravo, tražite. U našem selu ima deset ovakvih mjesta, sa deset turbeta.

Ožalošćen, pitam: A ko ovdje počiva?

- Ne znam im imena, ali da su evlije - jesu. A turbe koje tražite, mimoišli ste. Nalazi se na samom ulasku u selo, uz glavu cestu. Kako ga samo niste vidjeli?

Izlazimo i skoro se sudarismo s grupom djevojaka i djevojčica, očito sestara ili prisnih drugarica. Sve one, zapravo, sliče jedna na drugu. Propustile su nas na izlazu. A onda vidjeh: disciplinirano, jedna po jedna poče ljubiti dovratak, pa kad ga izljubiše, u turbe zamakoše. Tako, od najstarije do najmlađe.

- Djevojko, zašto ljubite dovratak? - upitah.

- Pa zato, pa zato što je ovo turbe hazreti Idris alejhisselama!

Stajao sam zapanjen. Nevjerovatno! Grob onoga kojeg je Bog Milostivi uzeo k sebi? Je li to moguće? Ovi su ljudi otkrili zemaljsko prisustvo onoga za kojega sve tri vjere čvrsto kažu

da je to nemoguće. Evo, biblijski Sirah, navodi: "*Henok se svidi Gospodu / I bi prenesen, / Uzor obraćanja za sva pokoljenja.*" Pa onda još jednom, kao namjerno da se upamti kaže: "*Malo ih je bilo stvoreno na zemlji / Kao Henok / On je bio uznesen sa zemlje.*" Jer - Henok je... Idris alejhis-selam!

Pred kaburom

A ja se sad, s dobrim Süleymanom i Hakanom, nađoh na mjestu za koje ljudi ovdašnji kažu, usprkos svim primjercima Biblije i Kur'an-i Kerima: "Mi imamo svoju varijantu!" Čudesno je i naravno čudnovato ljudsko uvjerenje. Sad mi se pojašnjava, otkuda toliko platnenog materijala na hipotetičkom Idrisovom kaburu u turbetu! Sanduci su visoki oko metar, metar i dvadeset, širine oko šezdeset-sedamdeset centimetara. Poklopci su im blago zakrivljeni poput polutki. A ukrasi su pažljivo rasprostrti preko oba, posebno bogati i brojni na sanduku Božjeg poslanika Idrisa a. s.

Uočio sam da mi najbolje ide jedno pravilo kojega ću se držati: ja vjerujem ljudskim uvjerenjima. Sadržaji uvjerenja su mi potrebni koliko i njima; oni su djetinjstvo iskrenoga svijeta koje uvijek nadahnjuje nove ili neotkrivene istine! O Idrisu sam oduvijek znao vrlo malo. Zašto ga misaon čovjek pronosi kroz tako dugo vrijeme, gotovo od samoga postanka svijeta, to dijete prvih naraštaja ljudi?

Kroz milenij promiču riječi Hebrejcima prvotno upućene, čujem ih sasvim jasno: *Vjera je jamstvo za ono čemu se nadamo. Dokaz za one stvarnosti koje ne vidimo. Vjerom saznajemo da je svijet stvoren Božjom riječju, tako da je vidljivo proizvedeno od nevidljivog.*

Biblijski tekst izravno navodi redoslijed patrijarha prije Potopa, pa na jednom mjestu kaže: "Kad je Jeredu bilo sto šezdeset i dvije godine, rodi mu se Henok. Po rođenju Henokovu Jered je živio osam stotina godina, te mu se rodilo još sinova i kćeri... Kad je Henoku bilo šezdeset i pet godina, rodi mu se Metušalah. Po rođenju Metušalahovu, Henok je živio trista godina, te mu se rodilo još sinova i kćeri. Henok poživje u svemu trista šezdeset i pet godina. Henok je hodio s Bogom, potom iščeznu; Bog ga uze."

Idrisovo mjesto Božjeg poslanika je jedno od najznačajnijih između poslanstava Šîta i Nuha a. s. Spominju se dva imena kojim se mogla predstavljati njegova hazreti majka - Berre ili Esvet. Iniciran Božjim pozivom, krenuo je iz rodnog Babilona u Egipat, duboko predan zavjetu danom Gospodaru - da će u dobro i u vjeru dobra pozivati ljude i narode. Što ga je, na tom putovanju, ovdje, zaustavilo?

Mit o kalemu

Nakon Šîta a.s., trećeg sina naših praroditelja, narod u širenju zanemarivao je pa najposlije i zaboravio oblike dobrog i pravičnog življenja, zametnuo njegove izvore koje je sami Bog otvorio i kroz način ibadeta, njegovanja vjere, u srca i u razum ljudima utiskivao. Opačine i gnusobe, u sjenci prve prolivene krvi, širile su se poput požara, a slabi su ih ljudi, kad bi im se duša vlastita unezvijerila i pomahnitala, izlaz iznovice zatražili u kamenim kipovima i drvenim zaštitarima. Iblis, uvjeren u čovjekovu slabost i okrenutost svim zlima, imao je golemog uspjeha!

Božji odabranik je promatrao ljude. "Njihovi životi su kao životi životinja. Njihove misli su kao i misli životinja. Noću spavaju sa psima, danju ubijaju i jedu divlje veprove, odjevaju se u zguljenu kožu ovaca i bivola..." U početku ih je opominjao savjetima iz Šîtovove Božje baštine. Najposlije, Allah dž. š. mu je odaslao po Džebrailu poruku sabranu u 30 suhufa da ih obznani ljudima, da ih odvrati od prokleta Šejtana, da im kaže da se od zla udalje, a da se dobru priklone. Oni koji nisu vjerovali, suprotstavljali su mu se, sumnje grozne šireći.

Izlazio je Idris na planinu, planinu visoku koja se zvala Harmon gora. Iznad njega su bile samo zvijezde, a ispod duboka noć. Tamo mu je prišao Džebrail i rekao:

- Tvoj ti Gospodar šalje nešto s čim ćeš ukrasiti svijet koji dolazi. Ovo je kalem.

- O Rabbi! A što je to kalem?

- Kalem je ono što piše i tako zakiva riječi da ne odu kad se izgovore.

- O Rabbi! O čemu i koje riječi zapisuje kalem?

- Kalemom se zapisuje sudbina. Sudbina ljudi.

- Kako ću pisati, kad nikada nisam držao kalem među prstima?

- Kalem ćeš uzeti među tri prsta desnice; prisloni ga na glatku ploču i ne brini se. Ja ću govoriti riječi Njegove pune snage, a ti ćeš ih zapisivati i po njima se upravljati.

Je li sve to rečeno na gori Harmon? Negdje bi moralo biti zapisano, jer se sve tako dogodilo.

Kalem je pisao čudesne znakove koje do tada niko nije vidio! Taj tren ljudske ganutljive samospoznaje, da možda posjedujemo neka znanja kojih nismo svjesni, pokušavaju se svim silama otkriti.

Pod kalemom su, iznenada, izronili čudesni znaci, ali i crteži! Iz crteža razaznaše se likovi ljudi pregrnuti u bijelo i čisto, odjeveni, u platno na tkačkom stanu tkano! Ljudi su svukli odjeću od kože štavljene i novu svoju odjeću odjenuli!

"One tkanine što su ih posjetitelji turbeta po sanduku spuštali, obnavljanje je sjećanja iz ogromne daljine kojom se priječi zaborav na dobra koja je ljudima Idris a. s. prenio, eto, među brojnima, i krojački zanat je ljudima darovao...", kazat će mi Ševko-ef. Omerbašić, kad sam mu, vrativši se, o svojim zgodama pripovijedao.

Pa ispisa Poslanik upute, zakone, mudre propise o življenju u svjetlu Božjeg imena. Nakon Adema i Šîta a. s. - to bi nova Božja intervencija. Muhammed a. s. je kazao: "S kalemom je prvi pisao Idris alejhis-selam. Uzvišeni mu je Allah 30 stranica suhufa iz knjige spustio..."

Susret s Kabilovom djecom zalutalom

Abul Faradža u svoj povjesnici pripovijeda da je Šît sa svojim plemenom izašao na Harmon planinu. Slijedili su zov početka: Još su, poput djece, vjerovali svojoj nadi da se kao "Allahova djeca vrate u izgubljeni džennet". U tim zgodama susretali bi potomke prokletog Kabila, i zaobilazili bi ih, po zabrani Šîtovoj da se s njima nikako ne miješaju. Od njih samo zlo dolazi... – Idris a. s. plemenu je svojemu ponavljao.

Ali, jednoga dana vjetar donese s planina neobičan zvuk! Bio je neznan, nikada ga nijedan čovjek u dolini ljudi ni čuo nije! Ne bje ni ljudski glas, ni životinjsko glasanje, ni nebeska grmljavina, ni lomljavina stabala u šumi, a ni ni huk rijeka u brdskim procjepima!

Zrak je treperio i širio veseli nemir u grudima! Zvuci sklada! Umilnosti od koje struji krv i srce kuca u svakoj žilici!

Krenuli su ljudi Idrisovi u tom smjeru, pogledajuć se, zbunjeni i ljubopitljivi. Vjetar je donosio zvuk iz daljine, iza susjedne gore, pa oni, nošeni srcem, krenuše prema zvuku mamećem. Vjetar je donosio sve glasnije i sve ljepše kajde, pa oni, prijeđoše jedno i popeše se na drugo brdo – da odgonetnu vrutak glazbe čudesne! A kad se popeše na jednu liticu, vidješe s nje vrtaču i u njoj poletjelo kolo djevojčica i mladića! Jedan je prstima pridržavao na usnice prislonjenu vrbinu sviralu i u nju puhao potpuno obuzet radošću. Vješto prebiruć po sviralinim rupicama, po cijelom je prostoru razastirao sad umilne sad obijesne ritmove koji podižu plesače na nožne prste, izdižu ih iznad zemlje, izmamljuje im uzvike i oslobođene pokrete u igri koje nikada prije nije bilo! Valjaše se, grleć, po polegloj travi. Tijela im bjehu gola, a koža suncem potamnjena!

Na zaprepaštene oči sinova Idrisova plemena, odvijala se prva proslava koju je udesio iznenadni pastir, onaj koji se odnekud pojavio s čarobnom frulom i golemom vještinom. Ko je taj momak crnooki, u pastira preobučeni? Iblis je, vođa svih šejtana - ali to niko još nije znao.

Pejgamberovi suplemenici shvatiše da su naišli na ljude koje nisu poznavali. Bili su raskalašeni i obijesni; Šejtan ih je toliko raspalio izmiješavši im i lijepo i ružno i opako - pa više nisu vidjeli gdje se izgubilo ono što je Bog dobrim učinio i ljudima namijenio.

Kad Idris, Poslanik Božji, o tome bi obaviješten, rekao je: "O ljudi, sinovi i djeco Habilova! Ne idite onima od kojih nas je Bog odvojio, k djeci Kabilovoj, onoga koji je prvu čovjekovu krv po licu zemlje prosuo, krv brata svojega! Njega je i djecu njegovu i potomke njegove, Iblis uzeo u zakup i sad ste ga vidjeli kako ih, u pastira odjeven, na stotine načina zadržava: dao im je vrč i frulu, vina opojna i muziku što krv uzvitlava, pa se odaju svakoj propasti."

Da bi otklonio derneke što su ih kabilovci priređivali, uveo je Poslanik plemeniti skromne svetkovine obilježavanja promjena mjeseci i sazviježđa: tražio je da proslave budu lijepe i skromne, bez prejedanja i opijanja - piće je zabranjivao.

Ponekad su ga viđali u usamljeničkim lutanjima. A ponekad, učinilo bi im se, da nije sam. Čudno, u Tevratu doslovno piše: "On je hodio s Bogom." Je li mu, u tim zgodama, Tvorac svjetova diktirao što treba raditi i kojih se pravila valja držati? Bilo kako bilo, Idris a. s. prvi je čovjek u vremenu – koji je zapisivao. U ovdašnjoj se islamskoj mitologiji kaže da je "Idris a. s. imao tintarnicu u Antakyi i da ju je mnogo volio". Iz tog nam je praskozorja pristigla vijest o 30 suhufa, stranica

teksta, Božjih uputa kojim će popravljati čovjekovu unakaženu stranu.

A kada je dovršio svoju misiju među ljudima, zaista, "Bog ga je uzeo k sebi."

Po knjigama, osnovao je 180 gradova. Jedan je od njih grad imenom Urhai, kasnije nazvan Edesa, najposlije Urha, a u najnovije vrijeme Šanli Urfa. Svi su ti gradovi nakon Potopa potpuno izbrisani s lica zemlje. Na temeljima stare Urfe, kasnije će po opisima Ibrahima a. s., kralj Nemrut podići novi grad.

Gledam u prekrivene kovčege, čudim se: otkuda ipak vjerovanje ljudi ovdašnjih da je baš ovo mezar Idrisa a. s. - kad najvjerovatnije nije, jer ga je, kao jednog od četvorice, Tvorac uzeo k sebi?

Vjerom je Henok *prenesen* tako da nije vidio smrti; i "više se ne nađe, jer ga Bog bijaše prenio". Prije nego što je uznesen, primi svjedočanstvo da je "ugodio Bogu".

Ipak, ostat će tajna o kojoj nagađa i Abul Faradža: kaže da su stari Grci Idrisa zvali Hermen Tris-Magistos. Takvo su mu ime dali zbog značaja koji su vidjeli u njegovu djelu. Grci su, po izvedenicama i interpretacijama vremena, istu osobu prispodobili egipatskom bogu Thotu, božanstvu mjere, broja, pisma, biblioteke, a kojemu su se u helenizmu počeli pripisivati spisi najrazličitijeg sadržaja, od astronomsko-astrologijskih do filozofsko-teoloških. A ime znači: *Gospodar prava, čovjek vjere, filozof.*

Pa dobro, tako mogu mojoj pomisli prikloniti i riječ završnu: Idrisov je kalem, kojem je Bog zapovjedio "da opisuje sudbinu ljudi", započeo sam pisati u njegovoj ruci. Prije tog kalema koji piše nije postojao. Nije, sve dok Mudri ne reče: "Budi!" - pa to bi.

BOL I STRPLJENJE POSLANIKA EJJUBA

Zbijeni u krcatom dolmušu, majušni Hüseyin i ja, vozimo se harranskom cestom k periferiji slavne Urfe. Jedan me mladić uporno gleda, smješka se, i najposlije promuca:

- Govorite li engleski? - pita me baš na tom jeziku.

- Biraz... - odgovaram... na turskom, pa se sad i ja smješkam. Što se tiče engleskog, Halil, kako je rekao da se zove, znao je upravo toliko koliko je rekao. I on će, kaže, s nama. Turski mladići s golemom žudnjom traže kontakte sa strancima. Mladi ljudi u ovoj zemlji vrlo malo putuju, pa su im slučajna poznanstva s ljudima iz bijeloga svijeta – iznenadni prozori u svijet.

Zaustavili smo se pred zidom koji ograđuje staro muslimansko mezarje. Već s ceste vidim krovove džamije i ovalni krov turbeta, bolje reći - kultnog mjesta, zdanja koje natkriva podzemnu spilju u kojoj je, po čvrstu vjerovanju muslimana, u davna vremena sedam godina proživio i bolovao Božji poslanik Ejjub, starozavjetni prorok imenom Job...

U ograđenom smo prostoru i čujemo samo prigušeni žubor turskog, a malo potom i njemačkog jezika. U trijemu je džamije tridesetak ljudi, sjede na klupama, pažljivo slušaju i promatraju neobična predavača. To su turisti iz Njemačke. Starac, s dugom bradom koja se povija poput obrnute baklje, imam, govori im o svetosti zemlje na kojoj se nalaze i značenju Poslanika čije su mjesto došli posjetiti. Turistički vodič prevodi njegove riječi u njemački.

Mekam ("sveto mjesto") sastavljaju dva kata - vidljivi, na zemlji, podignut na stubove među kojima je razapeta i zategnuta mrežasta žičana ograda, te nevidljivi dio, pod zemljom. Pod kupolastim smo krovom: vidim stepenice što vode u podzemlje, zastrte tepihom. Silazim sa svojim novim poznanicima. Ušli smo u odaju uklesanu u tvrdoj stijeni spilje.

Zidovi su gotovo glatki, hladni i odbijajući. Cijeli je pod zastrt ćilimima, sa šarama i arabeskama koje potiču i uzbuđuju čovjekovu maštu.

Muslimani koje zatekosmo, *uče*. Kršćani zuje svojim kamerama.

U pradavna je vremena na ovom mjestu ležao i patio u grdnim bolovima "strpljivi Job", Pejgamber Ejjub, ovjekovječen u biblijskoj "Knjizi o Jobu". Priča kaže da je bio neki čovjek u zemlji Usu po imenu Job. O njegovoj neporočnosti i poštenju, koje su ljudi isticali kao primjer drugima, nadaleko se pripovijedalo. Bojao se Boga Jedinoga i klonio se od zla svakoga. Imao je sedam sinova i sedam kćeri. Imao je nebrojeno blago: sedam tisuća ovaca, tri tisuće deva, pet stotina jarmova goveda, pet stotina magarica i vrlo mnogo služinčadi. Zahvaljivao je Ejjub a. s. na darovima kojim ga je Bog uzvišeni obasipao...

A jednoga dana Šejtan reče Gospodaru svjetova:

- Da, istina je, Ejjub čvrsto vjeruje, ali kad bih pružio ruku i dirnuo njegova dobra - brzo bi prokleo Boga!

Tada Šejtan zatraži od Allaha da mu dopusti iskušati Ejjubovu postojanost, a Bog se, zaista, nije bojao za Ejjuba.

- Samo ti pokušaj! - reče Bog.

Iblis, to je bio taj šejtan, sazva sve vragove, pa im naredi da slobodno čine svako zlo kojeg se sjete i učine kući Ejjubo-

Mekam: stepenicama sam sišao u podzemlje, u odaju čiji su zidovi od živa kamena upili krikove bolova "saburli Ejjuba"

voj. Stade se stoka razboljevati i crkavati. Kad je sve pocrkalo, Ejjub je rekao:

- Hvala Allahu džellešanuhu.

Iblis se naljuti, pa žešće udari sa svojom družinom. Udari na sinove i kćerke dobroga čovjeka, pa baci na njih bolesti od kojih se ne ustaje s postelje. Stadoše umirati djeca, sve jedan po jedan... do posljednjega. Ostaviše svoje roditelje i nađoše bolje mjesto na drugom svijetu.

Očeva je tuga potresala dušu, ali ni u jednom trenutku nije posumnjao u Božju opstojnost i u Njegove nakane. Zahvaljivao Mu je, ufajući se i prepuštajući volji Uzvišenoga. Govorio je:

- Hvala Ti Bože jedini: Ti si mi ih dao, Ti si mi ih i uzeo.

Nakon nekog vremena, Bog upita Iblisa:

- Nisi li zapazio mog slugu Ejjuba? Njemu na zemlji nema ravna. Čovjek je to neporočan i pravedan: boji se Boga i kloni zla! On je još postojan u neporočnosti, pa si me uzalud izazvao da ga upropastim.

Ali Iblis odgovori:

- Koža za kožu! Sve što čovjek ima dat će za svoj život. Ali pruži ruku, dotakni se kosti njegove i mesa: u lice će te prokleti!

Bog reče:

- Nek ti bude! U ruci je tvojoj: život mu samo sačuvaj!

Iblis, ljutit, pođe u dom Ejjubov i zateče ga baš u trenu kada je namaz obavljao. Prišulja mu se iza leđa i, u hipu, dok je predavao selam, zaokrećući glavu desnom ramenu, upuhnu mu svoj otrovni dah u nosnice. Ejjuba snađe zla kob: zli prišt mu prekri cijelu kožu, od tjemena do stopala. Unutar tijela razgorjela se vatra koja je svu utrobu pržila žeravicom duboke boli i pakline. Rane se stadoše otvarati, ispuštati gnoj

i smrad, pa se ljudi, jedan po jedan, odvrnuše od njega i ostaviše ga potpuno samoga, predanog vlastitoj sudbini. Supruga bi ga nagovarala:

- Zar si još postojan u neporočnosti? Prokuni Boga i umri!

A Ejjub bi odgovarao:

- Brbljaš kao luđakinja! Kad od Boga primamo dobro, zar onda i zlo da ne primimo?

Ostavljen od svih, Ejjub potraži sklonište – baš u ovoj zaklonjenoj spilji koju sad kupola na četiri stuba nadvisuje. Potpuno sâm, zamirući od bolova, u njoj je proživio sedam dugih godina. Pred kraj više nije mogao pokretati tijelo, niti klanjati namaz. Namaz je obavljao tek pokretima jezika i očiju. Jedanput prostenja i zamoli bolnim glasom:

- O, Bože, oslobodi moje tijelo tegoba golemih, Ti, najmilostiviji od milostivih!

U tom trenu mu se ukaza Džebrail, pa progovori s ljutnjom u glasu:

- O Ejjube, što to radiš! Miješaš li se to u Božje poslove?! Žališ li se to?!

Poslanik odgovori:

- Ne, ne žalim se. Ali, uskoro će mi bolovi jezik okovati i više ga neću moći namaz obavljajući, pokretati - pa kako ću se Bogu Milostivom zahvaljivati? Eto, toga se bojim...

Bog odluči osloboditi Ejjuba od svake patnje, pa mu preko Džebraila poruči da izađe iz spilje, pa da uradi kako mu kaže:

- Udari nogom o zemlju, eto hladne vode za kupanje i piće!

Ejjub se teškom mukom izvuče iz tamne pećine i dopuže do stabla u blizini. Udari nogom u zemlju. Zemlja se uruši - i bogat izvor šiknu...

Stojim na izlazu iz turbeta. Iza leđa mi je bijela ploča mramorna s riječima Ejjubovim kako ih navodi Kur'an Mudri, turskom jazijom ispisanih: *Sen esirgeviciler esirgeyicisin*, a ispred sebe vidim Hüseyina, baš na mjestu gdje je, po predaji, izvor koji Bog dade Poslaniku. "I uzmi rukom svojom snop šiblja zelenoga, i njime udaraj po tijelu svojemu, samo zakletve ne prekrši!" - citira Kur'an Allahovu uputu kazanu Ejjubu, odabraniku.

Ejjub opra tijelo vodom izvorskom i stade tući po njemu snopom zelenih grančica. Rane stadoše nestajati, a koža poprimati izgled zdrava tkiva, glatka i ružičasta poput djetetova.

I danas narod dolazi i prenosi priču o ljekovitoj vodi Ejjubova izvora.

Turistički vodič privodi svoje stado. Nijemci začuđenih očiju i crvenih obraza piju i nalijevaju vodu u termosice. I kažu: "Ko bi rekao da Turci, muslimani, tako pobožno vole našega proroka Joba!" A imam kaže: "Strpljivi Ejjub pouka je golema za sve pravovjerne. Vjera drži ljude uspravnim, svejedno okreću li se oni strani časna Jerusalema ili strani uzvišene Mekke, majke svih gradova."

Na žutom metalnom stubu, ispod ploče s natpisom koja nas obavješatava da se nalazimo pred Ejjubovom zemunicom, još je jedna obavijest ispisana rukom nevještom. Dobrovoljne priloge, kaže nepoznata ruka, možete dati za podizanje još jedne Ejjubove džamije na ovom mjestu, džamije samo za žene. Između stabala vide se novi zidovi koji vrlo brzo rastu. "Ženska džamija" uskoro će biti gotova, i bit će lijepa, i na lijepu će mjestu biti uzdignuta. U miru, toliko potrebnu današnjem čovjeku, njegovoj duši uznemirenoj...

Dječaci, moji suputnici, pitaju "što je bilo poslije", za njih

dakako priča nikada neće biti završena dok ne saznaju što je bilo s Ejjubom...

- Poslije je Ejjub stekao još veće bogatstvo nego što je ranije imao. Žena mu je izrodila nove sinove i nove kćeri. Po knjigama drevnim, Ejjubov se otac zvao Muš, a povjerovao je u jednoga Boga onoga dana kada je, gledajući svojim očima, bio svjedokom neuspjela kažnjavanja Božjeg poslanika Ibrahima; gledao je lomačin plamen kako se gasi i kako se formira novo jezero. I majka je Ejjubova bila jedna od Lutovih (Lot) kćeri iz grada Harrana. Božji poslanik Zulfikar, svjedoče islamske povjesnice, sin je Poslanika Ejjuba.

Raspitivao sam se o Poslanikovu mezaru, i ljudi mi odgovoriše da se nalazi u Ejjub Nebi Köyu, u blizini gradića Viranšehir, u okrugu ovoga slavnoga mjesta Šanliurfe. I Zulfikarov se grob nalazi u jednom obližnjem selu, ali mi nisu znali reći ono najvažnije - u kojem selu!

PREMA HARRANU, GRADU BOŽJIH POSLANIKA

Valja primijetiti: u bližoj i široj okolici Šanliurfe niz je naziva sela i manjih gradova što vuku svoje korijene iz najudaljenijeg vremena, iz biblijskoga. Ne treba nijednog trena smetnuti s pameti da se, ipak, nalazimo u prostoru golemih civilizacija Gornje Mezopotamije, i da tu žive ljudi izuzetna pamćenja koje se prenosi s koljena na koljeno. Ovdje su ljudi, gotovo doslovno, memorirali cijele biblioteke, nenapisane doduše - ali svakako – ispričane!

Možda je baš na današnji dan (a danas je 26. VI. 1990.), prije pet tisuća godina biblijski Terah (a kur'anski Azer), zaprašivao svoje bose noge na putu gazeći prema gradu Harranu, cilju kojemu se, evo, i ja primičem vozeći se urfanskim minibusom. Promiču polja puna žita. Boja zlata nezaustavljivo plavi cijelim prostorom, samo je dijeli asfaltna traka, poput strelice ustremljene jugu, na lijevu i desnu stranu. Je li ovuda prošao Azer sa svojim sinovima, nevjestama i unucima? Ili je došao sa suprotne strane, gledajući u Harran kao grad na sjeveru?

U Postanku piše ovako: "Ovo je povijest Terahova. Terahu se rodio Abram, Nahor i Haran; a Haranu se rodio Lot. Haran umrije za života svoga oca Teraha, u svom rodnom kraju, u Uru Kaldejskom. Abram se i Nahor ožene. Abramovoj ženi bijaše ime Saraja, a Nahorovoj Milka; ova je bila

kći Harana, oca Milke i Jiske. Saraja bijaše nerotkinja - nije imala poroda..." Potom Biblija nastavlja ovako: "Terah povede svoga sina Abrama, svog unuka Lota, sina Haranova, svoju snahu Saraju, ženu svoga sina Abrama, pa se zaputi s njima iz Ura Kaldejskog u zemlju kanaansku. Kad stignu do Harrana, ondje se nastane."

Ptice iznenada izlijeću iz žita, iz hrane obilate što tako izdašno i raskošno nudi svoju dobrotu zemlje po kojoj su hodile noge onih kojima su ljudi podigli spomenike u živim srcima. Ali, nenadano, pomislih: u biblijskom se putopisu potkrala krupna greška! Ako je Terah poveo svoje sinove iz Ura Kaldejskog u zemlju kanaansku - onda ga put nikako nije mogao voditi preko Harrana! Ur se nalazio u Babiloniji, u zelenom polumjesecu među razvedenim rukavcima rijeke Tigris. Između Ura, odakle je krenuo, i Harrana, u koji se

Harran, grad koji je postojao i prije Velikog potopa. Obitelji brojnih evlija, proroka i Božjih poslanika pronijeli su slavu grada na sve strane svijeta

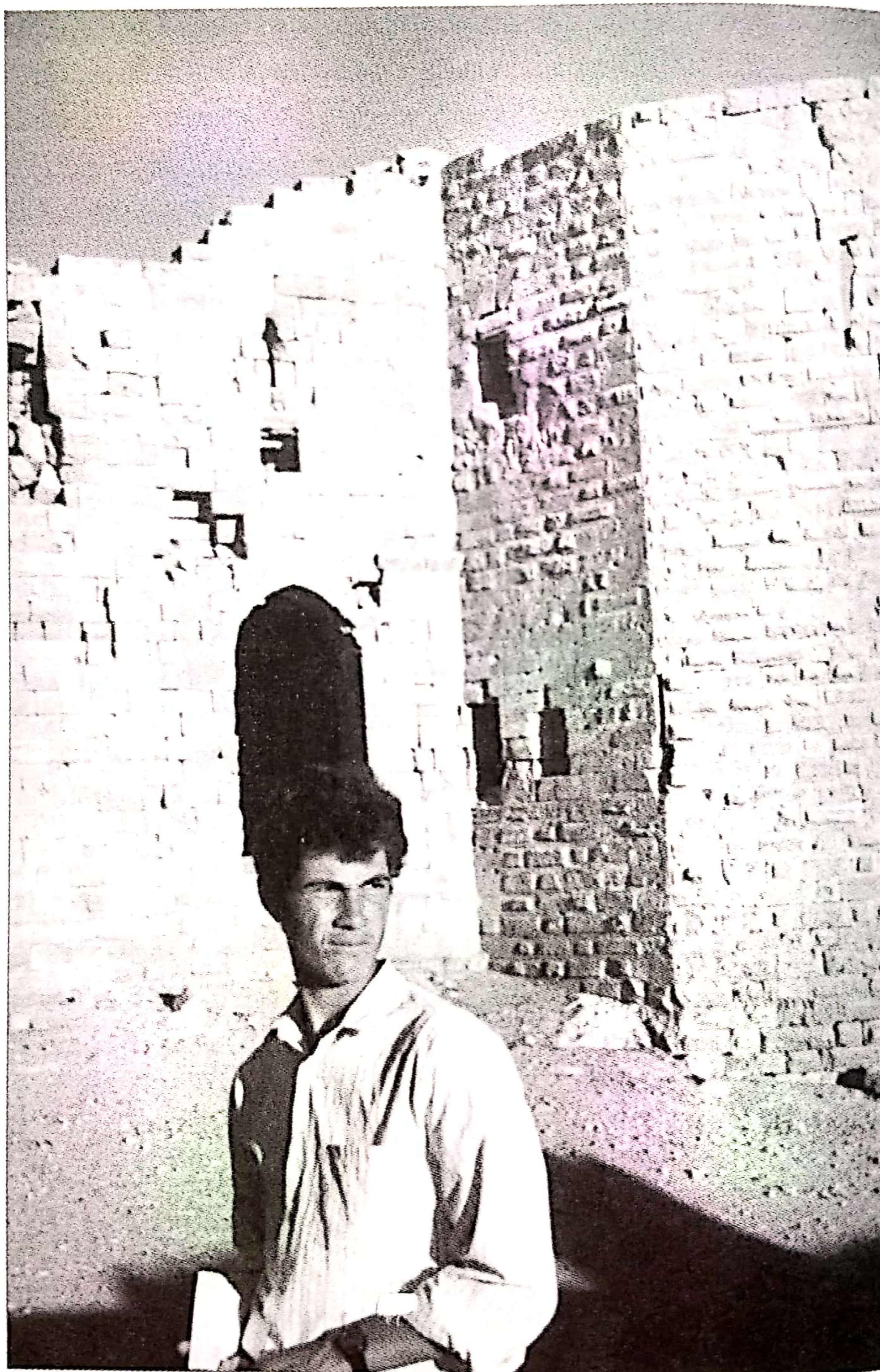
naselio, zamišljeni je pravac koji spaja jugoistok i sjeverozapad, dakle zamišljena cesta dugačka tisuću i više kilometara. Da bi došao u Kanaan, Terah je morao skrenuti negdje na polovici puta prema Harranu - prema zapadu. A nije!

Minibus skreće s glavne ceste, pored table obojene u žuto, a na kojoj je ispisano krupnim slovima: HARRAN. Otkuda ime gradu? Je li ga dobio po sinu Terahovu, Haranu, umrlom prije nego što se obitelj odlučila napustiti Ur Kaldejski? Biblija ne nudi čak ni slutnju na takvu zamisao. Grad je već imao svoje ime: Harran. Djeca su dobivala imena, nerijetko, po mjestima rođenja, ili su im pridodavana rodnim imenima. Ni jedna povijesna karta ne upisuje u zemljopisnu mapu postojanje Harrana pored Ura Kaldejskoga, postoji samo jedan Harran, grad uzvišenih ljudi, Božjih poslanika - a to je ovaj kojemu se nalazim na kapijama nevidljivim! U vrijeme Terahova dolaska grad je već bio star i prastar, krcat neobjašnjivom slavom!

"Kad stignu do grada, ondje se nastane" - piše Biblija i dodaje: "Dob Terahova dosegnu dvjesta pet godina; i onda Terah umrije u Haranu."

Za razliku, muslimanska predaja nepovijesnog vremena Božjih poslanika nudi potpuno prihvatljivu i racionalniju inačicu: Azer, dakle Terah, u pratnji kralja Nemruta (koji, u težnji osujećenja proroštvima najavljena sloma svoje vlasti i svoje kraljevine, premješta prijestolje iz Donje u Gornju Mezopotamiju, u prostor današnje Urfe), nastava ovaj kraj. Ovdje će vam čak i dijete ispričati tajnu Ibrahimova rođenja (u spilji urfanskoj), i evocirati njegovo putovanje prema "zemlji kanaanskoj".

Muslimanska verzija, dakle, podvlači drugu činjenicu: Abram se nije rodio u Uru. Njegovo je rodno mjesto Urfa!

Moj prijatelj, Ibrahim haranski, pred ruinama palače neznana vremena

Da bi se došlo u Kanaan, potpuno je jasno ovoj verziji, moralo se proći kroz Harran. Potpuno je prirodno da je, po takvu gradu, sretni otac Azer/Terah nadjenuo ime novorođenu sinu - Haran.

Spuštam nogu na svetu zemlju. Ali, to i nije zemlja, to je tako sipka prašina koja se i na najnježniji dodir podiže u oblacima poput pudera. Nespretnošću, iz ruku mojega suputnika Nizozemca isklizne plastična vrećica: taj pad podiže gusti oblak u kojemu sam jedva nazirao siluete kalifornijskih mladića i mladolikih Japanaca. Smijući se, pređosmo izravnat prostor što se uzdizao poput kakve terase, pa zastadosmo na rubnom kraju: prizor u dolini bio je neslućen, dozvan iza sna, čudesan i potpuno nestvaran! U udolini vidjesmo kuće u nizovima, ali kakve! Ovalne, jajolike kuće, kuće "kolumbovih jaja" savršeno planski poredanih!

Naša se grupa jednostavno rasprsnu i svaki od nas pođe, ne gledajući kuda gazi, niz strminu. Tada ostavih grupu koju nisam ni birao ni sastavljao, pa se zaputih sam, nekim vlastitim pravcem niz kosinu oštra pada, prema naselju. Sporo sam silazio okrećući se lijevo i desno, ne vjerujući u stvarnost, u zbiljnost gradića u koji ulazim. Oblačić prašine otiskivao se od naselja i žurno mi se primicao. Nekoliko minuta kasnije, preda mnom je stajao mladić, širokog, prijateljskog osmijeha, s rukom ispruženom u pripremljen pozdrav dobrodošlice. Imao je dvadesetak godina, odjeven u modernu europsku odjeću, crvenkasta lica opaljena suncem.

- Ja sam Ibrahim! - rekao je. - Dobro došao u Harran!

Držao sam u desnici njegov čvrst dlan, začuđen slučajnosti.

- Nećeš mi vjerovati, kažem mu, i ja sam Ibrahim!

- Ti si veliki šaljivdžija! - obješenjački se nasmijao moj

imenjak, i, dakako, odbacio svaku mogućnost da se "neko usred Europe zove Ibrahim", a uz to, ne samo "da nije Arap, nego nije ni Turčin!"

Ibrahimovom dobrotom pružena mi je prilika da iz najneposrednije blizine razgledam dvije kuće neobičnih arhitektonskih izvedbi.

- Tu stanujem - reče pokazujući na jednu od kuća.

Ušli smo u dvorište, neograđeno. Prst mu je bio uperen u prizemnu kućicu, okrečenih zidova, bijelu kao kreda, s ravnim krovom. A ispred kuće stajao je golemi, divovski krevet! Žičana mreža ležaja podignuta mu je od zemlje najmanje dva metra, zategnuta metalnim okvirom, a okvir lemljen među čvrstim željeznim stubovima.

- Vidiš, najmanje nas četvoro na njemu može spavati, a da nam nije tijesno. Da, koristimo ga samo ljeti. A visoko je nad zemljom podignut zbog životinja... - objašnjavao mi je.

Lijevo od "moderne" kuće stoje dva ozbiljna, uzdignuta "jajeta", nastambe drevnih vremena. Građene su od nepečenih opeka i gline. Od istog materijala i na sličan način, u potonulim vremenima, izidane su građevine u Egiptu, Jordanu, Libanonu... Neke traju tisućama godina, do danas, prkoseći mramoru i željezu, pa mi se sada javljaju u sjećanju visoki zidovi palača kraljeva i crkvica majušnih mrtvoga koptskog grada Bagavata viđena u golemoj egipatskoj pustinji. I tamo su gradili baš tako: sušenom opekom i glinom umiješanom u slamu. Ibrahim otvori vrata kuće svojih predaka.

- Osjećaš li kako je svježe? - upita me. Zidovi zadržavaju svježinu pred naletom ljetnih vrućina, ali i toplinu u zimskom razdoblju. Pogled mi pliva preko vreća graha i žita, preko drvenih kaca sa sirom i obješenih polutki suhoga mesa. U susjednoj, istovjetnoj kući, spojenoj s ovom kratkim tunelom-hodnikom, skladište je kukuruza...

Iz dvorišta su se čuli glasovi Ibrahimova prijatelja i mog suputnika iz Nizozemske. Nizozemac je držao u desnici limenku coca-cole, a u lijevoj svoju nerazdvojnu plastičnu vrećicu. Pošli su prema zidinama harranske tvrđe, pa i nama predložiše da im se pridružimo.

Ali, nailazimo na grupu seljaka uz vršalicu, odjevenih "na arapsku", na čik-pauzi, uz čašicu nezamjenjiva turskog čaja. Troje-četvero ih je, i jedna žena među njima. Široki su im osmijesi i ruke su im pružene prema nama. Nude nas čajem. Smežurana lica, naborana koža zemlje. Gledam ženine ruke: njezine su nadlaktice istetovirane neobičnim šarama, pa me te šare i iglin vez vraćaju u Bosnu, u Fojnicu gdje sam prvi put u životu vidio tetovirane ruke katoličkih žena. Govore arapski, a moj mi imenjak prevodi na turski: ko smo i zašto putujemo po svijetu - zanima ih.

Na rastanku s ljudima na gumnu harranskomu, Nizozemac otvara svoju šuškavu vrećicu i vadi iz nje dar, knjigu, pa je pruža na uzdarje najstarijem među njima. A knjiga koju je pronio kroz cijelu Tursku, na turskom je jeziku i zove se - Biblija. U njoj se spominje, eto, baš ovo mjesto, ovo gumno, skriveno u imenu grada: Harran. I istu takvu knjigu daruje mom imenjaku Ibrahimu, mladiću živih gesti i žive inteligencije.

- A o čemu knjiga govori? - pitao je Ibrahim čovjeka iz goleme daljine.

- To je Tora i to je Inđil... Biblija - odgovorio je pitani.

Ibrahim je, zbunjen, promrljao nešto što je trebalo biti: Hvala, nije trebalo. Tada je Ibrahimovo veselje splasnulo, pa je, iznenada, rekao:

- Ne bih išao na tvrđavu...

Njegov prijatelj samo slegnu ramenima i udalji se, s Nizozemcem. A kad smo ostali sami, upita me:

- Zašto mi je dao ovu knjigu? Hoće da postanem kršćanin?! – govorio je s gorkim prijekorom.

- Svaka je knjiga dobra. Ne ljuti se... Mislim da bi je trebao pročitati, poslije nje bit ćeš još čvršći musliman... - govorio sam, ne izbjegavajući mu oči začuđene i zbunjene. Trenutak pomućenosti, to se u njima dobro vidjelo, pretvarao se u čistu, nepotkupljivu dječju radost.

- Dođi, nešto ću ti pokazati! - uzviknuo je glasom u kojem je odjekivala tajnovitost i prijateljska povjerljivost.

Izveo me iz naselja, pa se nađosmo na blagoj, valovitoj i razrovanoj padini. Pokazivao je prstom i govorio:

- Gledaj! To su otkrili strani arheolozi, a i ja sam radio s njima. Kopali smo dvije godine. Zar nije čudesno!

Temelji, temelji, temelji. Dijelovi podova, divovske posude. Tu su bile sobe, tamo dvorane prostrane! Nema nikakve sumnje: na ovom je mjestu, u nekom izgubljenom kalendaru, stajao prostrani i visoki dom, palača, carski zamak! U njemu

Haranske zidine kraljevske palače, ruine sveučilišta - najstarijeg na svijetu! - otkrivene u danu mog dolaska u grad starozavjetni

je istodobno moglo stanovati stotine ljudi! Zamišljam ga, taj kraljevski dom, i vidim kako svjetluca u najtamnijoj dubini moga sjećanja dok silazi u početne slojeve vremena! (Nekoliko mjeseci nakon mog poznanstva s Ibrahimom, u Zagrebu, jednoga dana polovicom mjeseca listopada 1990, pročitah u *Vjesniku* vijest jedne svjetske agencije: "U jednom mjestu jugoistočne Turske otkriven je dio naselja starog devet i pol tisuća godina." To je bilo - to!) A dolje, gotovo na rubu horizonta, podiže se pročelje visoka zdanja, samo lice sačuvano neke građevine što je ostala bez ostalih svojih zidova. I toranj, četverokutan. U malom Harranu, otkuda tolika građevina, i zašto, čemu je služila, najposlije - što poručuje?

- To su, što vidiš, ostaci najstarijeg sveučilišta. Tako kažu arheolozi, za ono dole, one ruine uz toranj - čujem Ibrahimovo objašnjenje. A onda nastavlja nizom riječi koje sada slažem u rečenice. Sjećanje je slabo, i trudim se da ih sve saberem i okupim na jednom mjestu, u ovom zapisu o Harranu.

"Šanliurfa i Harran Ovalari" - tako ljudi nazivaju "Domovinu Božjih poslanika". Spuštamo, to je gotovo sigurno, svoja stopala na ista mjesta gdje su već ranije zastajkivali, stajali i hodali Ibrahim Pejgamber, Zulfikar Pejgamber, Lut Pejgamber, Ejjub Pejgamber. Po čvrstom uvjerenju ljudi, u gradu mog prijatelja Ibrahima neko je vrijeme živio i Poslanik Šuajb (Jitro, Jetro ili Raguel). U šanliurfanskom kotaru je, da ti objasnim (kaže Ibrahim), i selo Aćkale. U narodu se zove Šuajbovo selo... Šuajb je bio punac nikom drugom nego Musi a. s. Po vjerovanju muslimana i po predajama koje prenose iz naraštaja u naraštaj - Šuajb je bio slijep u oba oka... U Tevratu (Starom zavjetu), Šuajbu je ime Jetro ili Jitro. Musa je, nakon prvotnjeg bijega iz Egipta, došao u njegovo pleme i tu zatražio zaštitu i skrovište. I tu ostao deset godina...

ZVIJEZDA ANTIOHIJE

Probudilo me zaustavljanje i ponovno kretanje autobusa koji me odnosi iz Šanliurfe. Po gustini mraka kroz koji smo jurili računao sam da nam valja još dugo putovati do grada Süleymanije u kojem sam se želio upoznati (adresa je bila u džepu!) s nekim kurdskim radnicima - prijateljima mojih prijatelja iz Istanbula. Iznenada, poče svitati, pa ugledah prve kuće nepoznata predgrađa. Upitah susjeda: Ulazimo li to u Süleymaniju?

- Ah, ne! - s čuđenjem reče mladić. Süleymanija je ostala iza nas, a ovo pred nama je Adana - odgovori, gotovo ispričavajući se.

Od Adane sam vidio samo autobusni kolodvor: odmah sam imao vezu za grad koji je nekoć imao ime zabilježeno u pjesničkim snoviđenjima - Antiohiju. To je poetično ime zamijenjeno od prozaičnih nasljednika u riječ koja mi malo znači, u Antakyu.

Kotači autobusa već grabe prigradskim naseljem, uvodnom ulicom, trakom asfaltnom zakotrljanom uz samo podnožje Silpijusova brda. S vremena na vrijeme cesta bi se udaljila od stijena, pa u prozorsko staklo ponekad stane i vrh brda, i ulomci prastarih zidina s kulama i forticama, s vratnicama obraslim travom zaborava.

Kukci skriveni u zidinama. Ljušture u okamini. Po njihovim krilcima otisnutim u krečnjaku rominja priča izvučena

iz mita: Nakon smrti blistavog Aleksandra (323. godine prije Krista?), golemo je carstvo popucalo i podijelilo se u četiri dijela. Četiri dijela za četiri njegove vojskovođe. General Seleukos Nikator I. dobio je Mezopotamiju, Malu Aziju i Siriju. Novoj državi gdje će temelje udariti? Grad u kojem će moje prijestolje svijetliti mjesto sunca? - pitao se Nikator, klečeći u Zeusovu hramu, od svećenica čekajući odgovor.

- Zakolji žrtveno janje i pričekaj odgovor! – prošaptala je svećenica zagledana u neki, samo njoj znan, kraj svijeta.

Po Zeusovu oltaru prosu se krv životinje. U tom se trenu iz neba strmoglavi orao, odsiječe kljunom komad mesa i brzinom se blijeska vinu u nebo. Kraljev pogled pratio je njegovu kružnicu, i gle: orao ispusti otkinuti komad žrtvovane životinje. Seleukos Nikator I. shvati da je to božji znak i prepoznade mjesto na kojem valja dignuti zidove grada koje će buduće vrijeme nakrcati slavom i lovorom: to je prostor između Silpiusova brda i istočne strane obale čudesna Orontesa, Asi nehri, Rijeke života. Moćni je Seleuković hitro podigao prijestolnicu i dao joj ime Antiohija.

Telefoniram prijatelju Hakanu: govori pospanim glasom da je doputovao u svoju Antakyu koji sat prije mene, iz Istanbula, gdje studira, iz studentskog doma pod topkapijskim zidinama, u kojem sam mu nekoliko mjeseci prvim susjedom. Ne treba ti boljeg vodiča od mene, kaže.

Pijem čaj, čitam *Güneš:* radujem se nad tekstom, nad recima što vriju od pohvala Zagrebačkim solistima, njihovu koncertu u stambolskoj Sv. Irini.

- Pročitaj ovo! - kažem sjenci što prekriva novine, hitrom momku Hakanu.

Prolazimo kroz gustu gužvu starog bazara: ljudi kupuju, djeca vuku za uže ovnove kurban-bajramske. Prolazimo

Između mita i povijesti, u sokaku antiohijskom, promiče ovan kurban-bajramski

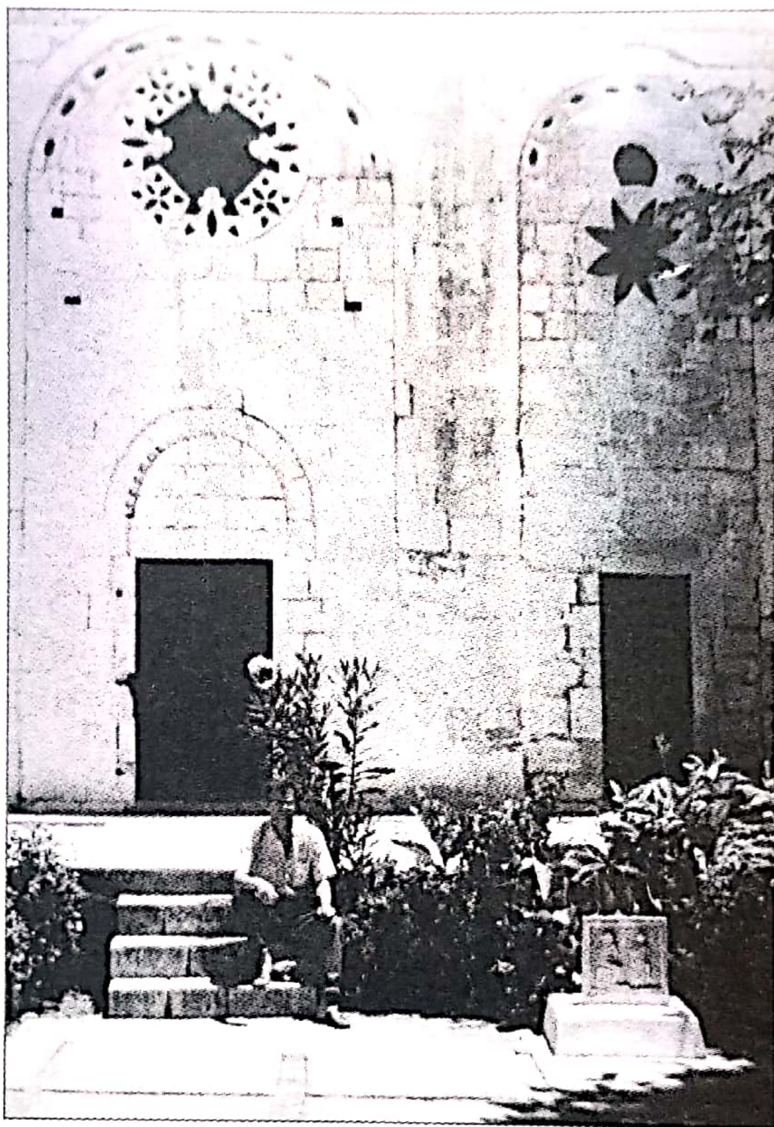
tržnicom prekrivenom paprikama, patlidžanima, rajčicama. Prolazimo tijesnim sokakom. Izlazimo na trg - stajalište taksija, dolmuša, zaprežnih kola, i konja privezanih o željezne alke ukovane u zidove. Izlazimo iz grada - a Hakan priča, priča i priča. Ne smiješ pomiješati mit i povijest, upozorava me.

Korijeni grada dublji su nego što misliš, kaže. Zna se da je na ovom mjestu, na obali rijeke Asi nehri jedan Aleksandrov vojskovođa osnovao grad imenom Antigonij, a veže se za godinu 307. prije nove ere. Zapisano je: Seleukos u godini 300. ovamo prenosi (ranjeno, mrtvo?) tijelo sina Antioha - i zauvijek ostaje u gradu. Imenom svojega sina nazvao je grad

u koji si danas došao. U vrlo kratkom vremenu grad je doživio pravi procvat... Zlatne ruke zanatlija i graditelja - podizale su njegovu slavu. Hramovi Zeusovi i hramovi Apolonovi proširili su gradsku slavu cijelim Bliskim istokom. Krilate ruke pjesnika namrijele su mu besmrtnost koja traje i danas, mada ga više nema, rasuo se, pretočio u nešto u čemu se više gotovo ne može ni prepoznati. Na vrhuncu slave imao je, što ti sigurno ne vjeruješ, okruglo 500.000 stanovnika!

A tog trenutka Hakan svrne s glavne ceste na sporednu, usku ali asfaltnu traku koja nije mogla ići u beskraj: pred nama se uzdizalo brdo, gotovo okomite litice Hač-dağa ili Križ-brda! Znao sam da u nekom meni skrivenom naboru te stijene čuvaju tajnu: iščekujem Hakanovo zadovoljstvo da sam raspuše pepeo, razotkrije zagonetku, da me iznenadi.

- Ulazimo u prostor gdje bi ti svi grijehovi mogli biti oprošteni! - kaže Hakan prekoračujući prag čvrste kapije. Kroz okvir raskriljenih vrata prizor koji se viđa samo u snovima: popločana avlija puna oleandara u cvatu, niskih kipova antičkih i reljefnih ploča rimskih, nadgrobnih, slika zaljuljana i poškropljena suncem. Desnu stranu dvorišta rubi zid visok desetak metara, izidan obrađenim kamenim četvorinama, čist i bijel kao da je jučer podignut i zalijepljen uz visoku liticu brda, kojemu, s ovoga mjesta ne vidimo vrha izgubljena u ljetnom nebu. U zidu su vrata, a iznad njih, tri okrugla "prozora" rezbarena u kamenu, čipke neznane krilate ruke. U prostoru iza zida, u dubokoj i širokoj stijeni, četrdesetak godina nakon Krista, Božjem su licu okrenuli molitve apostoli Petar i Pavle, a s Pavlom i Barnaba. Gotovo dvije tisuće godina dijeli njegovu molitvu koja će potresti svijet i moju bezglasnu Fatihu - da se sačuvamo u svijetu. Nasuprot ulaznim vratima, kameni je stol i kamena stolica. U izdublje-

Crkva antiohijska. U njoj je sv. Pavle prvi put izgovorio riječ kršćanin

noj niši, u prirodnom, grubom kamenu - figura svetog Petra. A u lijevom kutu crkve u utrobi brda, u blizini stola - stijena je razrovana, otvorena je prema tajnom tunelu koji je, gotovo okomito, odvodio prve kršćane u najskrovitije odaje u šupljinama gore Križ, Hača.

Ulazi grupa turista. Nijemi su, tek poneki šapat dječaka. Poneki blijesak blica. Zuj kamere. Potom vodičev glas, poluglasan: Trinaest je metara crkva dugačka, kaže. Široka je devet i pol, a visoka sedam metara, dodaje. Papa Pavle VI. pohodio je ovo mjesto krajem sedamdesetih godina, pa od tog posjeta ovdje se, svake godine na dan 29. srpnja, priređuje, uz nazočnost papskog delegata, blistava svečanost.

- Ko posjeti ovo uzvišeno mjesto i pomoli se u svetoj crkvi, oslobodit će se svih grijehova - citira vodič vjerodostojnu Papinu izjavu, rečenicu zabilježenu i u tiskanu bedekeru o župi Hatay.

Uzvišeni grad! Božji poslanik Muhammed, neka je mir i blagoslov na njega, pričao je nekom zgodom: U blagoslovljenoj noći Miradž, vidjeh golemo kubbe. Nikada ljepšega ne vidjeh! Okolo njega bilo je nekoliko manjih kubbeta. Upitah Džebraila:

- O Džebraile, reci mi kakva su to kubbeta?

- Kubbeta koja vidiš, granica je tvoga ummeta, tvog naroda. Upitah ponovno:

- O Džebraile, što predstavlja najveće kubbe među njima?

- O Muhammede, najveće kubbe - to je Antiohija. Ona je majka tvojih serhatlija, graničara, ona povezuje gradove s obje granice svijeta. Ko je na njezinoj riječi, kao da je na džennetskoj Firdevs-vodi. Ko je u njoj nastanjen, kao da je dom podigao pored samog Bejtullaha. U gradu je tvoja najbolja umma, tvoj najbolji narod. Ko u njemu samo jedan dan ibadet čini, upisat će mu se kao da je godinu dana proveo u časnu ibadetu. Ako neko od tvog ummeta umre u Antiohiji, sutra će mu se, u kijametskom danu, olakšati - jer će ostati zapisano da je umro serhat braneći, krvavu košulju noseći...

Između 36. i 37. godine, a nakon Stjepanova mučeništva, zaredali su progoni onih koji su se nadahnuli radosnim vijestima: bježali su na sve strane... "A oni koje bijaše raspršilo progonstvo što je izbilo zbog Stjepana, stigoše do Fenicije, Cipra i Antiohije, ne pripovijedajući nikome nauka osim Židovima. A među njima, neki bijahu s Cipra i iz Cirene; ovi, kada dođoše u Antiohiju, počeše propovijedati i Grcima i

Kamena stolica biskupa antiohijskog s koje se obraćao prvim kršćanima, darujući im "vijesti radosne"

najvješćivati im kao Radosnu vijest: Isus je Gospodin. I ruka Gospodnja bijaše s njima te se veliki broj, i to onaj što prigrli vjeru, obrati Gospodinu" - bilježe Djela apostolska, neprestano krcajući slavu u prostor kojim sada koračam. Čitam slova koja se neće izbrisati: "Vijest o tome dođe do ušiju crkvi u Jerusalemu: tada poslaše Barnabu u Antiohiju. Kad on dođe tamo te vidje milost Božju, obradovaše se, pa ih sve opominjaše da odlučna srca ostanu vjerni Gospodinu. Bijaše on dobar čovjek, pun Duha Svetoga i vjere. I veliko mnoštvo naroda pridruži se Gospodinu."

A potom dolazi, u slijedu teksta, u slijedu povijesti, do rađanja riječi koju će spoznati cijeli svijet. Naime, Barnaba otputuje u drevni Tarz (Tarsus) i potraži prijatelja Savla, dakle onoga koji će na tajanstvenim putovima Božjim postati - Pavao, sveti čovjek. "Kad ga nađe, dovede ga u Antiohiju, gdje su godinu dana bili gosti tamošnje crkve i poučavali mnogi narod. U Antiohiji učenike, i to prvi put, nazvaše kršćanima."

Poput žarulje upaljene u gluhoj noći, svjetla u koje željno ulijeću nježni leptiri, tako je i kršćanstvo bljesnulo šireći se poput požara golemim gradom. Ljudskim dušama. Antiohija je postala najznačajniji kršćanski grad, a u crkvi antiohijskoj bilo je proroka i učitelja: Barnaba, Šimun zvani Niger, Lucije Cirenac, Manaen, koji je odgojen zajedno s Herodom, tetrarhom, i Savao.

Kad su jednom obavljali službu Božju Gospodinu i postili, kaže Biblija, Duh Sveti reče: "Odvojite mi već Barnabu i Savla za djelo za koje sam ih odredio!" Tada, pošto su postili i molili, položiše ruke na njih te ih pustiše...

Izašli su na ista vrata kroz koja izlazimo Hakan i ja. Upućujemo se gradu koji je od davnina sjedište patrijarha. Ulazimo među suvremene kuće, na čijim je prastarim mjestima nebeska posveta. Hodimo po uspomenama, kao po oblacima, udarenih temelja zdanja u kojima su održani sabori crkveni, ravno njih deset, između 252. i 380. godine. Iznenada, Hakan reče:

- E, nisam ti pokazao kip jedne žene! Tu je, u blizini crkve.

- Vjerovatno hazreti Merjeme?

- Ne, ne! - uzviknu Hakan. - Priča se da je Bog zbog nemorala kaznio grad. Prvo je, po Poslanicima, upozoravao ljude i tražio da se odmaknu od grijeha, a kako stanovništvo nije

uopće držalo do upozorenja i prijetnji – na grad je bačeno prokletstvo. Svi su pomrli, a ta je žena pretvorena u kamen!

- Pa to se odnosi na Sodomu i Gomoru, Hakane!

- Ovdje narod priča tako kako sam ti rekao... - ne da se Hakan. Pa, dobro, mislim, zašto bi samo Sodoma i Gomora bili nemoralni?! Iskustvo nas uči da su dobrota i zločestoća podjednako razasuti svim mjestima gdje žive ljudi, pa zašto bi slavna Antiohija bila izuzetkom?

Hakan me izveo na kozju stazu, vijugavu putanju između drače i stijena, dobro utabanu stopama što pristižu doslovno sa svih strana svijeta. Uz razgranato stablo smokve postavljena je žuta tablica, a na njoj je pisalo: *Cehehennem Kayikçisi Haroon* (Pakleni lađar Haron). Strelica je pokazivala u okomitu, glatku liticu pred kojom smo se upravo našli. Ono što se moglo odmah vidjeti - bilo je nekoliko grobova urezanih u stijenu. A gledati s pažnjom, otkrit će se neobična, polukružna pukotina koja polazi od samog podnožja, penje se gotovo dva-tri metra u visoku i blagu luku, i iznovice se ruši prema dnu litice. Kao da je neko silno snažan iz unutrašnjosti brda nagurao na opisana vrata tu grdnu stijenu! Nevjerovatno podsjeća na čaroliju koju smo zamišljali čitajući priče o Kiklopu i spilji u koju je nekoć zatvorio Odiseja! Sjetio sam se, i u mislima vidio, tajnu pećinu Ali-Babinu. Želio sam reći: Sezame, otvori se! I viknuo sam glasom koji je prenuo Hakana: Sezame, otvori se! - ali se grotlo nije otvorilo, sve je i dalje šutjelo skamenjeno, čarolija se nije rastvorila.

- Što li je bilo unutra?

- Antioh IV. Epifan je, tako bar priča kaže, u unutrašnjosti brda izgradio kupelj. U pučkoj mitologiji, u predaji mojih sugrađana, priča se da se u toj kupelji čovjek može oprati od svakoga grijega. Kažu također da tamo sjedi sveti Petar i raspoređuje kamo će koja duša: hoće li u pakao ili će u raj!

Staza nas je mamila dalje. U divljem raslinju, puteljak se nenadno podiže i uznese nas desetak metara uvis, pa se nađosmo licem okrenuti ogromnom licu neznane žene: glava žene u prirodnoj stijeni, lica prelijepa, kose prekrivene mahramom. Čudesno lice ženino okrenuto je gradu. Prekriveno je dubinom vremena što ga otčitavamo u dvije boje patine, sivozelenoj i zemljanocrvenoj, što se, u okomicama slijevaju širinom cijele skulpture, koju, Hakan me uvjerava, nije napravila ruka čovjekova! Ali Hakan nije vidio ono što sam ja vidio. Na lijevom rubu ženine glave, uskom trakom cijele okomice, jedva je vidljiva - figura muškarca! Ko je to? Ko ga je uklesao? Na toj se figuri vidi trag dlijeta, očituje se u neravninama i grubosti onog koji je radio brzo, kao pred strahom što diktira spašavanje vlastite glave!

Kao čovjek koji puno putuje i koji se često zaustavlja pred skrivenim ljepotama svijeta, kao putnik koji više nema zanosnih usporedbi kojima bi predočio viđeno, i ja postajem zbunjen, dijete s tek nekoliko stotina riječi u svojoj pameti, s ćutilima potpuno zblentanim koja te nagovaraju da kažeš: Pa to je divno! - pa tako glup zaposliš vlastite noge na putu prema gradu, prema sjajnoj Antiohiji.

Da, da, unišli smo u njezine ulice, ali to više nisu one što ih je iscrtao arhitekt Ksenarios, polažući ih po površi zemlje u precizne pravokutne mreže ulica i trgova. Na jednom središnjem čvoru, na trgu obrubljenu zelenim stablima, nekoć je stajao brončani kip Tyhe, skulptora Eztihidesa. Je li potonuo u zemlju ili su ga anđeli odnijeli na bolje mjesto?

Koračamo između suvremenih kuća, s temeljima koji prodiru u slojeve rimskih zidina, pa tako dodiruju, preko njih, grčke mozaike - najposlije - ono što je još dublje, u temelju svega: dodiruju dom hetitski i svetišta božanskom

suncu. Tako je, eto, na jednom mjestu zgusnuto više od 4000 povijesnih godina. Zato je ovdje noć prozračna i živa, uzbibana duhovima što u njezinu okrilju, sve do zore, lebde ulicama i parkovima, traže svoje ostavljeno blago preobraženim potomcima. Kroz četiri tisuće godina bogatili su svoju misao, ulazili u sklopove religijske kao kornjače u svoje oklope, pa primivši ono što je u njima bilo najbolje, odbacivali ih i - ulazili u nove! Ako je tačan zakon koji kaže da se baš ništa na svijetu ne može izgubiti i nestati, onda je tačno da u jednom broju ljudi koje sada susrećem žive njihovi potomci! Noćni duhovi, prepoznavši u njihovim crtama inačice svojih izgubljenih lica, vraćaju se pred zoru, potpuno spokojne, u podzemna skloništa, u kamenje i grmove što rube obale gradske rijeke. Stalno teče ista rijeka, a voda je ipak druga, mada su je drukčije zvali Grci, drukčije Perzijanci i Arapi, drukčije Križari i - napokon Turci. Dva su joj imena najslavnija: Orontes i Asi nehri. U oba slučaja: Rijeka života!

S Hakanom sam prešao preko mosta. Preko mosta, u stari dio grada pod brdom Habib Neccar (Nedždžar). Bilo je blizu podneva, pa su ljudi, žureći na ručak ili skorašnji namaz podnevni, nestajali s ulica. Kroz raskriljene kanate vratnica vidjeh džamijsko dvorište.

- Džamiji je ime Habib Neccar.

- Habib Neccar? Je li to neka lokalna ličnost? Donator ili neki turski junak? - pitao sam Hakana.

- On je kršćanski prorok!

Gledao sam prijatelja Hakana, uvjeren da je nešto pobrkao. Dosad nisam naišao na džamiju koja bi nosila ime kršćanskog proroka. Postavio sam mu stotinu pitanja, ali je moj Hakan znao vrlo malo, gotovo nimalo.

- Zasigurno će džamijski imam znati nešto više... - reče Hakan.

- Neki kažu da je bio Božji poslanik, ali mu brojni alimi odriču to svojstvo. U svakom slučaju, Habib Neccar bio je borac na Božjem putu. Širio je vijest Božju, pa su ga zbog toga Rimljani smakli. Ubili su ga, vidiš, na brdu iznad naše mahale, pa se brdo zove po njemu. Odsjekli su mu glavu Božji protivnici. Glava se skotrljala s brda, koturala se niza sokak i zaustavila ondje, pred vratima na koja ste ušli. A tu su, u ono vrijeme, bila vrata rimskog hrama punog kamenih bogova u koje su nevjernici vjerovali. Kršćani su na istom mjestu podigli katedralu i u jednoj podzemnoj odaji pokopali šehidovo tijelo. A Seldžuci su, vidiš, prepravili tu lijepu crkvu, prizidali minaret. Sve je na svom mjestu: i zgrada i mezar u podrumu...

- Mezar hazreti Habib Neccarov?

- Da, i mezar... - odgovori mi džamijski imam.

- Da proučimo… nad mezarom? - upita Hakan.

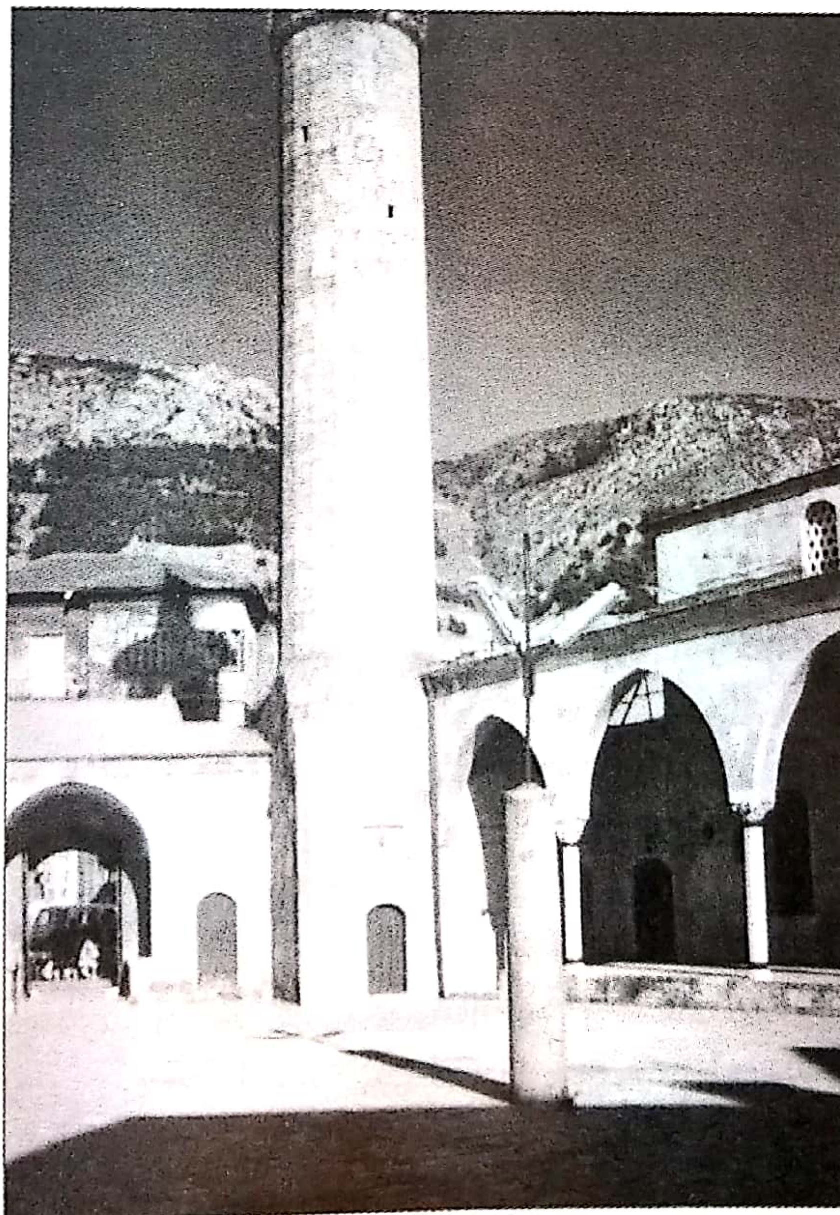
- Svakako - rekao je imam. Iz hrpe ključeva odvoji jedan, pa reče da ga slijedimo. Imam se uputio izlaznim vratima. U njihovoj blizini stajala je zasebna, od džamije odvojena, mada uz nju prislonjena, mala kuća. Imam otključa i uđosmo u sobu prekrivenu ćilimima, s brojnim malim i velikim serdžadama obješenim o zidove.

- Na ovom mjestu možete obaviti namaz - govorio je.

U zidu su bila jedna zaključana vrata. Imam i njih otključa, i pozva nas. Priđoh mračnom okviru, podrumskoj rupi iz koje navali teška memla, mrtvački zadah pun tamne slutnje opisane u mističnim pričama. Imam dodirnu sklopku, pa se tajna prostorija zasu svjetlom žarulje. Vidjesmo dva kvadratasta kovčega, gotovo po metar visoka, prekrivena posvećenim zastorima.

- Onaj veći sanduk je nazreti Habib Neccarov, neka je mir i blagoslov na njega - prošapta imam.

Kasnije sam išao duhovnim tragom imamove priče. Često sam pitao ljude koje, udesom sudbine, upoznah u Antakyi: "Ko je bio Habib Neccar?" Mladiće, koje upoznah pred nestorijanskom crkvom, pitao sam: "Što znadete o njemu, spominje li ga Biblija?" Mladići su govorili turskim, a između sebe, materinskim, arapskim jezikom. Biblija iz koje su učili, na arapskom je jeziku. "Spominje se, ali ne znamo njegovo latinsko ime, pa ti ne možemo pomoći...", govorili su mi. Pitao sam i alevite, momke sirijskog porijekla kao što su i nestorijanci - Habib Neccar, ko je to? "Pročitaj suru Ja'sin, uzvišeni Kur'an na tom mjestu govori (i) o njemu..." Učio sam suru

Džamija Habiba Neccara, s njegovim skrivenim mezarom u podzemlju

Ja'sin. Suru koja otvara horizonte i upućuje biti postojanja. Najposlije, otvorih knjigu, tursko, dopunjeno izdanje britanske enciklopedije. A u enciklopediji, u jednom danu među danima, otvori se priča o Habibu Neccaru!

U Kur'anu se čuva uspomena na tog velikog Antiočanina - baš tako započinje natuknica o njemu. U Svetom pismu ime mu se veže s imenima Božjih poslanika izbjeglih iz Jerusalima: zove se Agabus. Po nekim komentatorima Kur'ana (osobito sure Ja'sin), Bog je još ranije pozivao stanovništvo Antiohije da odbace idolopoklonstvo i prihvate vjeru u jednog Boga. Poslao im je Božjeg poslanika hazreti Jahju (Ivana Krstitelja), a prije njega bio im je upućen hazreti Junuz (Jonas, Jon), najposlije i treći -Šem'un, brat (u vjeri) Ise alejhis-selam! Dakle, Šimun - Petar! Ali je narod podigao ruku protiv Božjih poslanika! Odbio je njihovo učenje. Gradu je prilazio onaj treći izaslanik. Išao je preko brda i opominjao, pozivajući ljude jedinoj istini: napadoše ga tada nevjernici, zasuše ga kamenjem. A onda je iz grada potrčao jedan čovjek i stao preklinjati: "Taj govori istinu! Izaslanik govori istinu!" Razjarena rulja udari po tom čovjeku što dotrča iz grada - a to je bio Habib Neccar, biblijski Agabus - želeći ga okrutno usmrtiti. Ali čovjek nadahnut Božjim duhom nije pao pod kamenje: stajao je uspravan, opominjući bez prestanka. A jedan iz gomile, zapjenjen, zavitla sabljom i odreza mu glavu! I tu započinje čudo: hazreti Neccar s odrubljenom glavom u rukama silazi gradu. Obezglavljeno tijelo tri dana i tri noći promiče gradskim ulicama i rubnim sokacima, s glavom u naručju, čija usta glasno uče kur'anske ajete...

Po Svetom pismu, u vrijeme imperatora Klaudijusa (41-54. godine), iz Jeruzalima je u Antiohiju izbjeglo više proroka, među njima i jedan koji se zvao Agabus (spomenut u Djelima apostolskim).

Stavio sam na površ stola Kur'an i Bibliju. Što će reći tekstovi, hoće li se potrati međusobno ili će se nadopuniti, ili će se razići svaki za svojom istinom?

Ya 'sin.
Tako mi Kur 'ana mudrog,
ti si, uistinu, poslanik,
na pravom putu,
pa objavi Silnoga i Samilosnoga,
da opominješ narod čiji preci nisu bili opominjani,
pa je ravnodušan!
... Navedi im kao pouku stanovnike jednoga grada
kad su im došli poslanici;
kad im Mi poslasmo dvojicu, pa im oni ne povjerovaše,
i pojačasmo trećim, pa rekoše: "Mi smo vama poslani!"
"Vi ste ljudi kao i mi" - odgovoriše oni - "Milostivi nije
objavio ništa; vi neistinu govorite!"
"Gospodar naš zna da smo, doista, vama poslani" - rekoše oni -
"i dužni smo samo da jasno obznanjujemo!"
Oni rekoše: "Mi slutimo da nam samo nesreću donosite;
ako nas se ne okanite, kamenovaćemo vas, i stići će vas,
zaista, bolna patnja od nas."
"Uzrok vaše nesreće je s vama!" - rekoše oni. "Zar zato
što ste opomenuti? Ta vi ste narod koji svaku granicu
zla prelazi."
I s kraja grada žurno dođe jedan čovjek i reče: "O narode
moj, slijedi one koji od vas ne traže nikakvu nagradu, a
na pravom su putu!
Zašto da se ne klanjam Onome koji me je stvorio,
a Njemu ćete se vratiti?
Zašto da prihvatim druge bogove mimo Njega? Ako Milostivi

hoće da me snađe neko zlo, njihovo posredovanje neće mi biti
ni od kakve koristi i oni me neće moći spasiti,
a ja bih tada bio u pravoj zabludi;
ja vjerujem u Gospodara vašega, čujte mene!"

Otvorio sam Bibliju i našao mjesto koje me upućuje na proroka Agabusa. Hitro ga pročitah i odahnuh: tekstovi se ne sudaraju! Komplementarni su, dopunjuju nezabilježeno i zabilježeno.

"U to isto vrijeme siđoše iz Jeruzalema u Antiohiju neki proroci. Jedan od njih, imenom Agab, ustade i proreče, nadahnut od Duha Svetoga, da će biti velika glad po svemu svijetu. I zaista je bila za Klaudija..."

Hakan me doprati do hotela "Kent". S prozora sam gledao most prebačen preko Rijeke života. Iznenada mi pade napamet: Ko se napije s Izvora života, bit će besmrtan! Tako se sve dovodi u sklad: ovdje je toliko toga umrlo, a sve je sačuvano i slavno. Voda rijeke nestaje, ali je ja svaki put iznovice - vidim.

Antiohija je, okovana zvijezdama, davno potonula, a ja sam, svejedno - ipak u njoj!

MADŽMA AL-BAHRAIN, DODIR DVAJU MORA

Iz Antakye stigoh u gradić Samandağ, minibusom. Izlazeći, na posljednjoj stanici, zamolih mladog suputnika da me uputi cilju putovanja: tražim mjesto gdje se sastaju dva mora, obalu i na obali turbe-mekam... U središtu tog zdanja znakovito je mjesto na kojem su se, po islamskoj predaji, sastali Božji poslanici - Musa alejhis-selam i hazreti Hidr.

- Nisam iz Samandağa - kaže mi momak - a osim toga žurim... moram po putovnicu u Općinu, putujem u Saudijsku Arabiju, na rad... - tako pamtim njegov odgovor izgovoren u brzini, kao da je baš tog hipa potrčao dalekoj i žarkoj zemlji.

Pitam dječaka koji nailazi:

- Na kojoj je strani obala mora?

- Obala je daleko - odgovori dječak. - Do plaže je pet kilometara - dodaje. - Tu ti je dolmuš, ukrcaj se! - savjetuje me.

Minibus me izvodi iz Samandağa, kroz redove siromašnih i bogatih kuća obgrljenih golemim buketima oleandara u cvatu. Najposlije, zaustavismo se i vozač isključi rad motora. Kroz staklo vidim pješčanu plažu, vidim pučinu što nestaje u daljini.

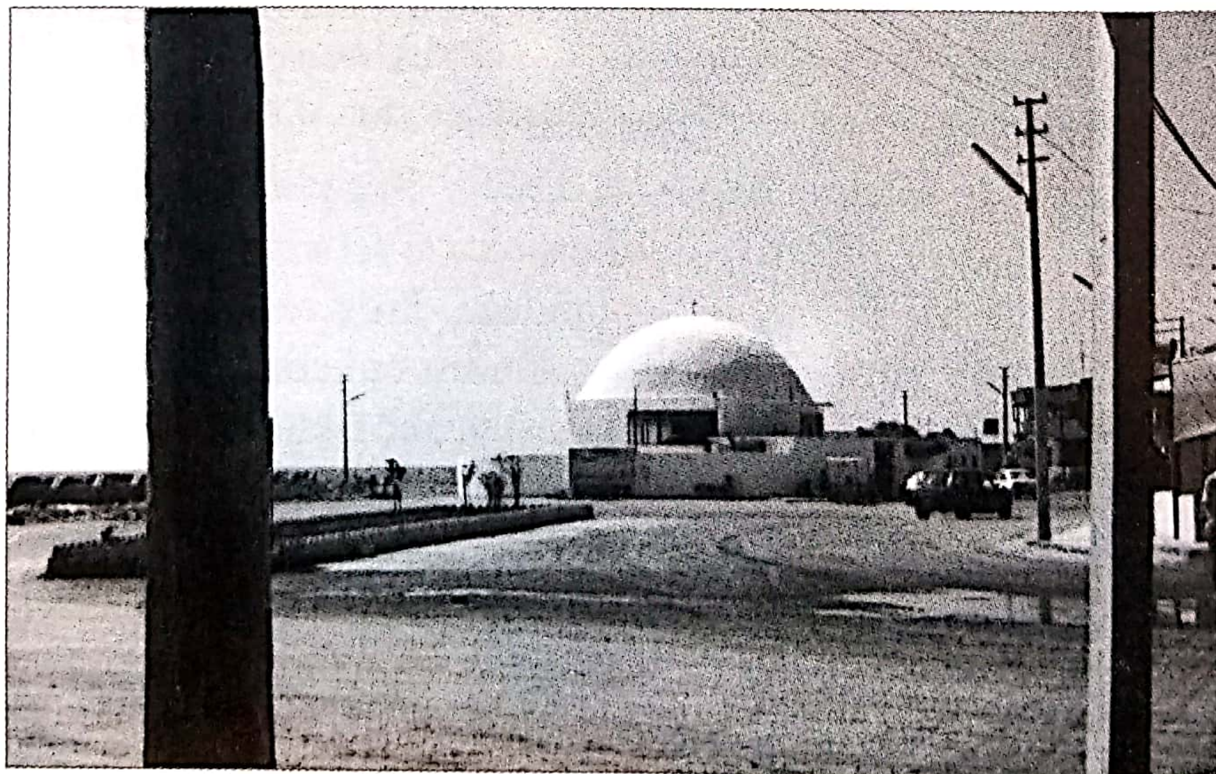
- Gdje se nalazi turbe? - upitah vozača.

- Kakvo turbe, abi?

- Mekam, mjesto gdje su se susreli...

- Neee, ne bih znao - reče, gledajući me zamišljeno. Čudio sam se i vjerovao da sam na krivom putu.

Okrenuo sam se od vozača i pogledao prema plaži: prvo što sam vidio bilo je prebijelo, okruglo zdanje turbeta! Zapravo, bolje je reći: to je mekam, mjesto uzvišeno, jer se unutar zdanja ne nalazi ničiji mezar. Međutim, narod ga zove turbetom, pa zašto bih ja bio iznimkom? Turbe je ograđeno kružnim zidom. Ulazna vrata okrenuta naselju. U sjenci, uza zid, čuče starci. U samom ulazu hrpa golotrbe, ne baš osobito čiste djece. Prstenasto dvorište, betonsko, okružuje, isto tako - kružno zdanje turbeta! Zgrada je prekrivena polukružnim kubetom! A sve je zapravo vrlo jednostavno, prstenasto, kružno i polukružno - baš kao što je i u unutrašnjosti. U središtu mekama stijena golema "niče" u širokoj bazi i penje se gotovo do samog središta podignute kupole. U visini ljudskog rasta, stijena je "poduprta" bijelim mramornim pločama. Na ploči golemoj, koju spaziš u trenu ulaska na posvećeno mjesto, piše: "Mjesto na kojem su se susreli Pejgamber Musa i Pejgamber Hidr."

Tekija, bijela poput nevinosti, označava mjesto gdje su se susreli Musa a.s. i hazreti Hidr.

Gledam zlatna slova: taj je hip izabrala jedna žena da je obaspe vrućim poljupcima! Promatrao sam ženu. Iz novčanika je vadila jednu po jednu metalnu novčanicu, kvasila ih pljuvačkom i pokušavala prilijepiti na mramornu, zlatom ispisanu ploču. Kad bi uspjela, podigla bi ruke, pa molila, smjerno gledajući u otvorene dlanove. Potom bi odlijepila novčanice i ubacivala ih u škrinjicu za priloge. Potom bi iznovice ljubila ploču, s još žešćom strašću, polijepila mukom golemom novčiće - i dove učila! Čudio sam se: što sve to znači, otkuda takvi običaji u islamu, tako bliski praznovjerici i idolatriji protiv kojih se islam žestoko borio?

Pod kupolom tekijskom živa je stijena i suho, mrtvo stablo - jedini svjedoci susreta nehistorijskog vremena. Zato: el-Fatiha!

Prošao sam pored žene. Obilazio stijenu s desne strane. Iznad mramornih ploča, po kosini i neravninama kamena, poredane su knjige. Bilo ih je zaista vrlo različitih oblikom i različitih po starosti. Najčešće Kur'ani - prastari, izlizanih korica, bez uveza, rasutih stranica. Bilo je zapisa, pojedinačnih listova. Bilo je nekih platnenih traka, šalova.

Tu susretoh muškarca i ženu: sjedili su pod prozorom, oslonjeni leđima o zid, a stopalima pritiskali podnožje uzdignuta kamena. Mimoiđoh par koji se odmara, ali u posljednjoj, zaklonjenoj trećini kruga naletjeh na tri žene različitih godišta: meni najbliža, najstarija, ležala je i držala glavu u krilu srednje i po mjestu i po godinama. Bit će da joj je kći: zaneseno je biskala svoju majku! Najmlađa, djevojka u pupoljku, bila je nagnuta nad tendžerom što ju je pritiskala među koljenima. Gotovo je pobožno umakala zalogaje kruha i prinosila ustima. Punjene su joj paprike očito prijale. Na moj se pozdrav nije ni osvrnula. Samo je malo stidljivo zaokrenula glavu na desnu stranu, prema čudesnu stablu. Zaista, stablu do kojeg je sjedila! Dizalo se iznad nje, širilo grane preko posvećena kamena sve do samog vrha kupole! Drvo je bilo mrtvo. O njegovim mrtvim granama visjele su neobične trake, vrpce, šalovi. Zapanjih se, vidjeh i ljudsku kosu! Rekli biste: potpuni skalp zderan s neke glave! Vlasi su, nakon što su ošišali nečiju glavu, pažljivo polijepljene i spojene u savršenu periku. Što li je to? Kakva je to posveta?

Kružni me put vrati natpisnoj ploči. Ona je žena još uvijek pokušavala s lijepljenjem kovanica. Sada su joj pamagali i muž i žena preko čijih sam nogu, maloprije, morao preskakati. Nisam odolio, a da ne upitam:

- Zašto lijepite kovanice?

- Ona ne razumije turski - reče mi muškarac. A žena, ona

tada zabrza na arapskom, dok mi je brkajlija uslužno prevodio. Žena kaže: "Sin mi je u vojsci, a u turskoj je vojsci puno teško. Molim se za njegovu sreću, da mi se živ i zdrav vrati doma..."

- A zašto ljubi ploču, je li to islamski običaj?

Žena mi kaže preko posrednika: "Možda nije islamski, ali je u nas takav običaj odvajkada."

Narodni običaj plus islamski propis - eto, od viška glava ne boli!

- A ono suho stablo, recite mi, otkuda i zašto na ovom mjestu? - pitam čovjeka.

- To je stablo bilo na istom tom mjestu još u doba mog djetinjstva. Kažu da je oduvijek tu. Tu je niklo. Korijeni su mu ispod turbeta. Postojalo je, pričaju stariji ljudi, još u vrijeme Muse a. s. Pod njim su, a uz ovu stijenu, sjedili uzvišeni pejgamberi - Musa i Hidr.

Lijepa je riječ kao lijepo stablo, kaže Kur'an Časni. Korijeni su mu duboko pod zemljom, a grane visoko u nebu.

Plaža je golema: ne vidi joj se kraj ni na desnoj ni na lijevoj strani mora. Sami sipki pijesak. Nigdje ni jednog jedinog kamička. Nigdje ni jednog jedinog stabla, ni jednog jedinog grma. Jedan jedini kamen - stijena je pod kupolom. I samo jedno jedino stablo, suho je drvo koje ne truhli - pod prstenastim svodom mekamskim!

Muslimani vjeruju da je Mudri mislio baš na ovo mjesto koje je u Kur'anu precizirano sintagmom Madžma al-Bahrein - Mjesto gdje se sastaju dva mora.

A čovjek, pristajući za mnom, upita:

- A znaš li ti ko su bili Musa i Hidr, Pejgamberleri?

- Znam... ponešto - odgovorih poluglasno.

- Ja znam - reče čovjek glasom u kojem nema sumnje. -

Onako, kako sam ja zapamtio... - dodaje glasom što je propadao prema mekšim granama uvjerenja.

- Biblija i Kur'an-i Kerim ne razilaze se u pripovijesti o Musi... - rekoh - ali čovjeka više nije bilo u blizini. Vratio se svojoj vjernoj ljubi.

Sjedoh na obalu, sklopih oči, pa zaronih u magmu metapovijesti...

... Potomci Ibrahimovi, njegovi unuci i praunuci, a po liniji Isakovoj, Božjim su diktatom naselili misirsku zemlju pod faraonom, Egipat. A kad prođoše godine radosti i nastupiše godine zle i hrđave, kada se faraon uzoholi i stade satirati Ibrahimove potomke, ostavljajući žensku, a ubijajući mušku čeljad - u jednom danu među danima, jedna žena iz Levijeva plemena zače i rodi sina. Kad bi plakao, bojala se da ga ne čuju faraonovi doušnici. A onda joj se javi glas u snu: "Doji ga, a kad se uplašiš za njegov život, baci ga u rijeku i ne strahuj i ne tuguj. Mi ćemo ti ga doista vratiti i poslanikom ga učiniti." Glas je bio pouzdan i žena je izgubila svaki strah. I kad minuše tri mjeseca, i kad ga više nije mogla skrivati, nabavi košaricu od papirusove trske, oblijepi je smolom i paklinom, u nju stavi dijete i odnese je na obalu rijeke. Val zapljusnu obalu i povuče za sobom košaricu od papirusove trstike. Srce je tuklo kao čekić po nakovanju! No, majka skupi snagu i reče dječakovoj sestri: "Idi za njim!" Djevojka je, skrivajući se među papirusovim stabljikama, trčala i netremice pazila kuda plovi košarica s njezinim bratom. I gle! - košarica se zaustavi na obali pred faraonovim dvorom. Nađoše je sluškinje i izvadiše dječaka. Gospodarica je, kad ga vidje, naredila da ga unesu u palaču, odlučivši u sebi: "Ja ću ga odgojiti i bit će mi kao sin!" Tada se javi djevojka, sestra dječakova, pa reče: "Znam ženu koja je ostala bez djeteta i koja bi mu mogla biti dojilja. Hoćete li da vam je pokažem?"

Putovi sudbine skriveni su od ljudskih pogleda. Jednim od njih dječak se vratio svojoj majci, jer je nju pokazala djevojka svojoj gospodarici. A kad poodraste, majka ga vrati u faraonovu kuću.

Jednoga dana, lutajući dijelom grada u kojem je živio njegov narod, zaprepašten bijedom i jadom u kojem je živio, iznenada spazi nekog Egipćanina kako tuče njegova suplemenika, Hebreja. U blizini nije bilo nikoga, pa mladić pritrča i obrani nevoljna čovjeka. Egipćanin pade, usmrćen jakim udarcem. "Ovo je šejtanov posao" - uzviknu mladić. Otvori dlanove prema licu, govoreći: "Gospodaru moj, ja sam sam sebi zlo nanio, oprosti mi!" I Bog mu uzvišeni oprosti. Musa hitro zakopa leš u pustinjskom pijesku i žurno se udalji. Nije prošlo puno vremena, i on iznova vidje onog istog Herbeja u tuči s nekim Egipćaninom. Pokušao ih je radvojiti, ali Egipćanin povika: "O Musa, zar ćeš sada i mene ubiti kao što si ubio čovjeka prije mene? Ti hoćeš da na zemlji siješ silu, a ne da miriš!" Musa se zapanji. "Sada sigurno svi znaju da sam ubio čovjeka..." - pomisli, i čelo mu se orosi znojem. Baš tada dotrča čovjek s kraja grada i reče: "O Musa, glavešine se dogovaraju da te ubiju; zato bježi, ja sam ti zbilja iskren savjetnik."

Polažući svoju nadu u svog Gospodara, Musa se otisnu u bijeg. Bježao je sve dok nije stigao u zemlju miđansku, u grad Harran. Sedam je godina ostao u gradu Harranu, služeći kao pastir miđanskom svećeniku imenom Jitro. Na isteku roka, Jitro mu dade svoju kći za ženu. Potom, Musa se odluči vratiti u Egipat. Na putu naiđe na neobjašnjivo čudo: vidio je grm iz kojeg je šibao plamen, a grm nije izgarao! Iz grma plamtećega, čuo je glas:

Musa! O Musa! Ja sam uistinu Gospodar tvoj! Ne prilazi! Izuj obuću svoju, ti si zaista u blagoslovenoj dolini Tuva. Tebe sam izabrao, zato ono što ti se objavljuje - slušaj!

Tako se Bog objavio Musi. Ove je riječi, u koje nema sumnje, čuo izabrani Božji poslanik:

"Ja sam, uistinu, Allah, drugog boga osim Mene nema; zato se samo meni klanjaj i molitvu obavljaj - da bih ti uvijek na umu bio!"

Musa je pao na koljena, priginjući se zemlji, čelom pritišćući tlo što je još podrhtavalo od silna zorta Božjega glasa.

"Vidio sam jade svog naroda u Egiptu" - čuo je Musa glas koji se samo njemu obraća – "i čuo mu tužbu na tlačitelje njegove. Znane su mi muke njegove. Zato sam sišao da ga izbavim iz šaka egipatskih i odvedem ga iz zemlje u dobru i prostranu zemlju - zemlju kojom teče med i mlijeko. Zato, hajde! Ja te šaljem faraonu da izbaviš narod moj, Izraelce, iz Egipta."

"Ali ja nisam rječit" - pomislio je Musa drhteći u strahu.

A Bog, koji sve čuje, kaza mu: "Brat tvoj, Harun, bit će uza te."

"Ipak, ako mi ne povjeruju i ne poslušaju me, nego mi reknu: Bog ti se nije objavio! - što ću jadan, uraditi?" - Musa će.

"A što ti je to u desnoj ruci, o Musa?" - upita ga glas iz grma vatrena.

"Ovo je moj štap" - odgovori on – "kojim se poštapam i kojim lišće ovcama skidam, a služi mi i za druge potrebe."

"Baci ga, o Musa!" - reče On.

I baci ga, kad on - zmija koja mili.

"Uzmi je i ne boj se!" - reče On. – "Mi ćemo je vratiti u ono što je bila prije. I uvuci ruku pod pazuho svoje, pa će se

pojaviti bijela ali ne bolesna; i eto - znamenje drugo, da ti pokažemo neka od naših velikih čuda. Idi faraonu, jer je u zlu svaku mjeru prevršio!"

Božji glas nastavi: "Idi, dakle: skupi starješine Izraelaca, pa im kaži što ti objavih. Oni će te poslušati. Onda s njima pođi kralju egipatskom i reci mu: "Objavio nam se Bog jedini. Pusti nas da odemo tri dana hoda u pustinju, da mu ondje žrtvu prinesemo. Znam ja da vas neće pustiti ako ne bude natjeran teškom šakom. Zato ću ja pružiti svoju šaku i pritisnuti Egipat svakovrsnim čudesima što ću ih u njemu izvesti. Poslije će vas pustiti..."

Tako je Allah upućivao Musu.

Musa priđe faraonu i reče mu: "O faraone, ja sam poslanik Gospodara svjetova! Dužnost mi je da o Allahu samo istinu kažem. Donio sam vam jasan dokaz od Gospodara vašega, zato pusti da idu sa mnom sinovi Izraelovi!"

A faraon upita: "Pa ko je Gospodar vaš, o Musa?"

"Gospodar naš je onaj koji je svemu onom što je stvorio dao ono što mu je potrebno, zatim ga, kako da se tim koristi, nadahnuo" - odgovori Musa.

Faraon se razgnjevi, pa reče: "Ako budeš kao boga nekog drugog osim mene prizivao, sigurno ću te u tamnicu baciti!"

A Musa će: "Zar i onda kada ti budem očigledan dokaz donio?"

Faraon reče: "Pa daj ga, ako istinu govoriš!"

I Musa baci štap svoj, kad on - zmija prava; onda izvadi ruku iz njedara, kad ona, onima koji je gledaju - bijela.

Glavešine faraonske, okupljeni na tom mjestu, povikaše:

"Ovaj je doista vješt čarobnjak, on hoće da vas izvede iz zemlje vaše, pa šta predlažete?"

"Zadrži njega i brata njegova" - rekoše – "a pošalji u grado-

ve one koji će sve čarobnjake sakupiti i preda te ih dovesti."

A kada se okupiše mudraci i čarobnjaci, učiniše isto kao i Musa: svaki baci svoj štap, a poneki i konopac baci, pa se i štapovi i konopci u zmije pretvoriše! Zbog vradžbine njihove Musa zebnju u sebi osjeti.

"Ne boj se!" - tada Musa glas Allahov začuje. "Ti ćeš pobijediti! Baci to što ti je u desnoj ruci, progutat će ono što su oni napravili, jer to je samo varka čarobnjaka, a čarobnjak neće, ma gdje došao, uspjeti."

Musa baci svoj štap koji, odjednom, proguta ono što su oni lažno izveli.

A čarobnjaci viknuše: "Mi vjerujemo u Gospodara svjetova. Gospodara Musaova i Harunova!"

Faraon ostade tvrdokorna srca. Nije ih htio poslušati.

Tada Bog baci kaznu na Egipat: iz voda egipatskih izađoše žabe i prekriše cijelu zemlju. Faraon zamoli Musaa i Haruna da zemlju njegovu oslobode napasti, a on će im, eto, dopustiti da odu s narodom svojim. Musa zazva svojega Gospodara zbog žaba kojim je kaznio faraona - i Gospodar se odazva. Kad je faraon vidio da je nastupilo olakšanje, srce mu iznova otvrdnu, pa ne posluša Božjeg poslanika. Zato Bog posla oblake komaraca na faraonov dvor, na domove njegovih službenika, i rasije ih po svoj zemlji misirskoj. Zemlja teško nastrada od obada - ali faraon iznova ukruti svoje srce i ne dopusti Musaovu narodu da napusti Egipat.

Bog je slao jednu nevolju za drugom: bacio je tešku bolest od koje zavlada pomor među stokom, baci strašne čireve po ljudima i životinjama, uputi tuču i grad, pa skakavce koji sve obrstiše, potom raširi tamu po zemlji faraonovoj i, najposlije, posla anđele smrtonosne koji pokupiše duše prvorođenih! U noći jauka, faraon pozva Musu i Harana, pa im reče:

"Ustajte i odlazite od mog naroda i vi i vaši Izraelci! Idite! Odajte štovanje svome Gospodaru kako ste tražili. Pokupite svoju i sitnu i krupnu stoku, kako ste zahtijevali: idite, pa i mene blagoslovite!"

Tako kažu drevne knjige: Tako se pokrenuše prema izlasku iz Egipta sinovi Izraelovi, a nakon četiri stotine i pedeset godina što su ih proveli u Egiptu. I Allah objavi Musau: "Kreni noćas s robovima Mojim, ali bit ćete gonjeni."

I zaista, kada se sunce pomaljalo, viknuše Poslanikovi drugovi: "Samo što nas nisu stigli!"

Faraonova im je vojska bila iza leđa, prašina njihovih kola dizala se do samoga neba. Gospodar, koji sve vidi, tada reče: "Udari štapom svojim po moru!" - i ono se rastvori, i svaki bok njegov bijaše kao golemo brdo; i Musa s narodom svojim suhim putem kroz more prođe. Jureći za njima, uđoše u klanac vodeni faraon i vojska njegova. Ali, valovi se tada sklope i more prekrije vojsku prokletnikovu. Videći smrt kako pristupa, faraon kriknu prema nebu golemom: "Ja vjerujem da nema boga osim Onoga u kojega vjeruju sinovi Izraelovi i ja se pokoravam!" Ali, bilo je prekasno za Božju milost. Čuo je Božje riječi: "Zar sada, a prije si neposlušan bio i razdor sijao?! Danas ćemo izbaviti samo tijelo tvoje da bi bio poučan primjer onima poslije tebe."

Tri mjeseca prođoše i nađoše se Izraelci pod brdom golemim u pustinji sinajskoj. Tu udariše tabor, da predahnu. Iz gusta oblaka koji je prekrivao vrh brda, Gospodar svjetova zazva Musaa. Harunu, bratu svojemu, Musa reče: "Zastupaj me u narodu mome, i red pravi i ne slijedi putove onih koji su smutljivci."

Potom se Poslanik uputi k vrhu brda i nestade u neprozirnu oblaku. Tako se susreo s Gospodarom, i mnoge je dane s Njim u razgovoru proveo.

"O Musa, rekao mu je Gospodar, Ja sam tebe odlikovao nad ostalim svijetom poslanstvom svojim i govorom svojim. Ono što ti dajem, uzmi, i zahvalan budi!"

Gospodar mu napisa na pločama poruke kojih se trebaju pridržavati svi ljudi.

Nemoj imati drugih bogova osim mene.
Ne izgovaraj uzalud ime Boga svog.
Poštuj oca i majku svoju.
Ne ubij!
Ne učini preljuba!
Ne ukradi!
Ne svjedoči lažno na bližnjega svoga!
Ne poželi kuće bližnjaga svoga!
Ne poželi žene bližnjega svoga, ni sluge njegove, ni sluškinje njegove... niti išta što pripada bližnjemu tvojemu!

"Primi ove ploče" - reče Bog – "primi ih svojski, a narodu svom zapovijedi da se pridržava onoga što je u njima ljepše."

Potom se Musa vrati u tabor svoga naroda. Kad tamo, ljudi okružili zlatno tele, kip izliveni, i mole mu se kao Bogu! Jekne Pejgamber glasom očajnim: "O narode moj, zar vam nisam dao lijepo obećanje? Zar vam se vrijeme oduljilo, pa niste mogli pričekati...?"

Ispunjen srdžbom i teškom žalošću, Musa, u bijesu, uhvati za bradu brata svoga Haruna: "O, Harune, što te je priječilo, kad si ih vidio da su zalutali, da sa mnom nisi pošao? Zašto nisi moje naređenje poslušao?"

A Harun u bolu odgovori: "O sine majke moje, ne hvataj me za bradu i za kosu moju! Ja sam se plašio da ti ne rekneš: 'Razdor si među sinovima Izraelovim posijao i nisi postu-

pio onako kako sam ti rekao.' Narod nije nimalo do mene držao i umalo me nije ubio: nemoj da mi se svete dušmani i ne smatraj mene jednim od onih koji su se prema sebi ogriješili."

"Gospodaru moj" - zavapi Musa – "oprosti meni i bratu mome i učini da budemo pod okriljem Tvoje milosti, Ti si od milostivih najmilostiviji!"

Zbog grijehova koje su prema Bogu učinili, Allah odluči:

"Četrdeset godina oni će zemljom lutati, jer će im Sveta zemlja zabranjena biti, a ti ne tuguj za narodom griješnim!"

Između riječi biblijskih i riječi kur'anskih, u slikama što su navirale i gasile se, u mahu vidjeh uzvišenog Poslanika Musu: u zaklonjenom kutu tabora, u osami, sjedi i plače. I vidim nekog mladića kako mu prilazi bez riječi, i sjeda uz njegovo bedro. Možda je to Jošua i možda mu Poslanik upućuje ove riječi: "Pođimo, uz pomoć Božju, do čovjeka koji ima znanje veće od mojega, pa da, znanjem i mudrošću osnažen, iznova stanem pred svoj narod."

U tom mi trenutku neko dodirnu rame. Osvrnuh se i spazih onoga brkajliju iz turbeta, mog prevoditelja slučajnoga. Reče mi:

- U kur'anskoj suri Pećina, zabilježena je Musaova potraga za čovjekom koji znade više od njega.

Znao sam tu suru, ali se u njoj ime Hidr ne spominje. Tako kažem čovjeku. A on: "To je istina, ali muslimani vjeruju da je riječ o Poslaniku imenom Hidr!"

To narodno vjerovanje ispisano je na ploči učvršćenoj za stijenu, a stijena je biljeg mjesta gdje se susreću dva mora...

Musa reče momku svome: "Sve ću ići do mjesta gdje se sastaju dva mora, ili ću dugo, dugo ići..."

I kad njih dvojica stigoše u lađi do mjesta na kojem se ona

sastaju, zaboraviše na ribu svoju, pa im ona u more kliznu. A kada se udaljiše, Musa reče momku svome: "Daj nam užinu našu, jer smo se od ovoga putovanja umorili."

"Vidi" - reče on – "kad smo se kod one stijene svratili, ja sam zaboravio onu ribu - pa, šejtan je učinio da je zaboravim, da ti je ne spomenem - mora da je ona skliznula u more, baš čudnovato!"

"E, to je ono što tražimo!" - reče Musa, i njih dvojica se vratiše putem kojim su došli, i nađoše jednoga Našeg roba kojem smo milost darovali i onome što samo Mi znademo naučili.

"Mogu li te pratiti" - upita Musa – "ili da me poučiš onome čemu si ti ispravno poučen?"

"Ti sigurno nećeš moći sa mnom izdržati" - reče upitani – "a i kako bi izdržao ono o čemu ništa ne znaš?"

Musa obeća da će izdržati i da mu nikakvo pitanje nikada neće postavljati. I njih dvojica krenuše. I kad se u lađu ukrcaše, otisnu se daleko od obale, a onaj čovjek stade bušiti lađu.

"Zar je probuši da potopiš one koji na njoj plove? Učinio si doista nešto vrlo krupno!" - viknu Musa i prekrši obećanje.

"Ne rekoh li ti ja da ti, doista, nećeš moći izdržati sa mnom?"

"Ne karaj me što sam zaboravio" - reče Musa – "i ne čini mi poteškoće u ovom poslu mome!"

I njih dvojica ponovno krenuše. Uđu u neki grad, i kad u tijesnu sokaku susretnu nepoznata dječaka - tajanstveni ga čovjek ubije. Musa, zgranut, krikne:

"Što ubi dijete bezgriješno, koje nije nikoga ubilo! Učinio si, doista, nešto vrlo ružno!"

"Prekršio si dogovor još jedanput. Govorio sam ti da nećeš izdržati - pa se sada okreni i ostavi me!"

Ali Musa ponovno stade zaklinjati čovjeka neka ga ne tjera od sebe, govoreći:

"Ako te i poslije ovoga za bilo što upitam" - reče – "onda se nemoj sa mnom družiti. Eto, opravdao sam ti se!"

Čovjek mu dopusti, pa nastaviše put. Došavši do jednoga grada, zamoliše njegove stanovnike da ih nahrane, ali ih oni odbiše ugostiti. Šetajući gradom, naiđoše na jedan zid koji tek što se nije srušio, pa ga neznani Musaov sudrug prezida i uspravi. Musa se osmjehnu i reče:

"Mogao si za djelo uzeti i nagradu!"

"Sada se rastajemo ja i ti" - reče onaj – "pa da ti objasnim zbog čega se nisi mogao strpiti. Što se one lađe tiče, ona je vlasništvo siromaha koji radi na moru, i ja sam je oštetio, jer je pred nama bio jedan vladar koji je svaku ispravnu lađu otimao. Što se onog djeteta tiče, njegovi su roditelji vjernici, pa smo se pobojali da ih neće na nasilje i nevjerovanje navratiti, a mi želimo da im Gospodar njihov, mjesto njega, da boljeg i čestitijeg od njega, i milostivijeg. A što se onog zida tiče, on pripada dvojici dječaka, siročadi iz grada, a pod njim je zakopano blago. Otac njihov bio je dobar čovjek, i Gospodar tvoj želi, iz milosti Svoje, da oni odrastu i izvade blago svoje. Sve to ja nisam uradio po svom rasuđivanju. Eto, to je objašnjenje za tvoje nestrpljenje!"

Tako je rekao čovjek nadahnut od Gospodara svjetova, okrenuo se od Musaa i - nestao.

U dalekom horizontu sada je sunce dopola zaronjeno. U izduženoj sjenci turbeta čuče starci. Ako se približiš, čut ćeš samo zveket zrnaca nanizanih u tespih, i riječi iz mudrih ajeta u kojima je sabrana duboka mudrost darovana ljudima.

Pijesak, sipak i nestalan, škripi ispod mojih mokasinki. Stope koje, osvrnuvši se iza sebe, vidim jasne i duboke, do

sutra će nestati. Mada će se sve izravnati, to neće značiti da, u jednom trenu u vremenu, ja zaista nisam bio ovdje.

Da, pustinja je sinajska daleko od ovoga mjesta, ali ni moja kuća nije ništa bliža, dapače - dalja je. A ja sam ipak tu, o čemu zapisujem, kao što je i Musa bio na istom mjestu - u što se kune zapis utisnut u dubinu narodnog vjerovanja.

ZELENI ČOVJEK NA IZVORU ŽIVOTA

Skuplja se suton na samandaškoj plaži. Vidim zvijezde kako se ljeskaju u tisućama valova beskrajna mora sredozemnoga, i vidim prstenasto turbe, prebijelo i čudesno, što je, poput tajnovita letećeg tanjura, kružilo svemirom i spustilo se baš na ovo mjesto između dva neba, između žeravica bačenih u gluhu visinu i njihova odbljeska u vodi mora što se, eto, također ovdje, miješa s glasovima Orontesa, Rijekom života okruženom neumrlim mitovima i stalno prepričavanim legendama. Asi nehri, kako su je nazvali Arapi, pa joj je ime i danas isto, prokopala je čudesnu i gotovo nevjerovatnu putanju svojemu koritu punom vode.

Baci pogled na kartu zemljopisnu, i vidjet ćeš da je izbila u procjepu središnjih libanonskih planina i okrenula svoje zmijoliko tijelo, obrnuto svim rijekama tamošnjeg prostora, prema sjeveru! U nevjerovatnoj okomici ušla je u Siriju, a iz Sirije, gotovo pod pravilnim lukom od 90 stupnjeva, svrnula tok prema Turskoj, k brdima Amosa, gorovita vijenca pružena, poput stuba kičmena, od sjevera do krajnjeg juga župe Hatay, i ovoga mjesta tik do plaže krcate svetim mjestima!

U udolinama Amosa, Asi nehri dijeli na pravilne polovice slavnu Antiohiju - Antakyu - i, gle!, ne nastavlja prema bliskom moru, nego se u nenadanu luku obrće jugu! K Samandağu! Na zemljovidu izgleda kao prevrnuto slovo U, kao da je zanemarila svaku logiku, potekla je, u inat, u supro-

tnim pravcima, kao nijedna druga rijeka! Rijeka koja teče, reklo bi se - uza stranu!

Utječe na mjestu "gdje se sastaju dva mora". Kad je Musa-ovu momku skliznula riba (predviđena za objed) na tom mjestu - oživjela je i zaronila u dubine! Dotaknula je svojim tijelom vodu koja joj je vratila život.

Ako su išta ljudi, od postanka svijeta, s toliko strasti i upornosti tražili - o čemu nas izvješćuju mitovi i legende - onda je svakako potraga za odgovorom na pitanje: Može li čovjek živjeti bez smrti, može li postati besmrtan? A u mitovima je zapisan i odgovor: može! Treba učiniti samo jedan napor - stići prvi i napiti se na Izvoru Života, na Abu-hajatu. A postoji li Abu-hajat? I ako postoji, gdje je?

U ranoj je mladosti i sami Hidr žudio za besmrtnošću. U plamenoj nadi da će pronaći Izvor Života, pitao je svakoga koga bi susreo: "Reci mi gdje je Abu-hajat?" Ali niko nije znao gdje je Izvor Života. Hidr je lutao svijetom, ne gubeći nadu da će ga jednoga dana i pronaći, napiti se na njegovu vrutku i ostati do kraja svijeta. Jednoga dana, na nekoj prašnjavoj cesti, susreo je bjelobradog starca, derviša ispunjena mudrošću. Hidr mu predade selam i zaputi se s njim.

- Lutam po svijetu - reče Hidr - i neću prestati sve dok ne pronađem Izvor Života. Znadeš li gdje je, dobri starče?

Starac je šutio. Hidr je ponovio svoje pitanje, ali je starac opet ostao nijem, kao da ga nije ni čuo niti razumio. Hidr pomisli: "Zna! Zna!"

Starac nije bio obični derviš. Bio je Božji poslanik Ilyas, starozavjetni prorok Ilija. Ilyas je znao sve skrivene stvari. On je vidio stvari koje će nastati i događaje koji će se desiti. On je vidio budućnost Hidrovu. Rekao je:

- Ne mogu ti otkriti tajnu, ali ti mogu pomoći. A poslije,

poslije će biti što Allah odluči da će biti. Stani na moje stopalo, sklopi oči i odmah potom ih otvori...

Hidr zaklopi očne kapke. Potom ih otvori. Pogledao je okolo sebe, ali to više nije bilo mjesto na kojemu je hip prije stajao: bio je prenesen u potpuno nepoznati kraj svijeta. Stajao je na pješčanom žalu koji vidi prvi put. Tajanstveni starac reče:

- Ostavljam te vlastitoj sudbini, a ona se ne može izbjeći. Potom iščeznu. Kao slika koja se razišla u zraku.

Mit kaže da je to bilo ovdje, na ovom žalu, na mjestu koje su ljudi obzidali kružnom građevinom. Hidr se osvrnu lijevo, pa desno, ali nikoga ne vidje. "Trebam li pričekati sudbinu ili joj krenuti u susret" - mislio je. "Trebam li joj se pokoriti", pitao se, "ili se s njom boriti?" Iznenada spazi u daljini grupu ljudi na udaljenom kraju morske obale. Grupa se kretala prema njemu. Kad mu se približila, Hidr razazna nekoliko krupnih, stasitih, jakih mladića. Na ramenima im je nosiljka draguljima i svilenim zastorima ukrašena.

- Kamo idete? Koga nosite? - pitao ih je.

- Ej, mladiću - reče jedan - tužnu priču mi nosimo u zlatnoj nosiljci. Kći kralja našega nosimo, princezu našu prelijepu... A ove djevojke iza nas, zaplakane i neutješne, sestre su mlađe njezine...

- U brdu iza ovog brda - kaza onaj mladić - jedna je spilja i u spilji grdna aždaha. Nastanila se, od davnine, u tamnoj pećini. Glavom je zaklonila našu vodu, i tako će je držati, presječenu, sve dok joj kraljevnu-kurban ne donesemo. Ej, tugo! Sada je reda da joj najljepšu predamo...

Hidr se maši svojega mača, ali momci povikaše:

- Ne idi s nama! Ne uplići se u ono što je propisano kobnim udesom!... Mnogi je slavni junak tamo glavu ostavio - dodadoše.

Ali Hidr nije odustajao. "Svoju vlastitu sudbinu ne mogu izbjeći", mislio je idući prema strašnom mjestu. Obala im je ostala za leđima. Išli su usporedo s rijekom Asi. A onda zađoše među gore... Najposlije, spaziše sjenovitu spilju. Momci hitro spustiše nosiljku u blizini tamnoga otvora i pobjegoše u silnu strahu. Samo je Hidr ostao, i lomna djevojka stegnuta srca. Hidr se prikrade strahovitom stvorenju: u hipu nenadanu, silovitim zamahom zarinu oštricu mača pravo u aždahinino srce! Aždaha pomisli: "Kad bi me samo još jedanput udario, sigurno bih umrla!" Mislila je da niko ne razumije njezina jezika, ali je Hidr bio obdaren znanjem koje Bog daje onima koje odabere svojim poslanicima, pa je razumio i jezike životinja. Imao je i hamajliju koja ga je štitila, tjerajući svako zlo daleko od njega.

Hitro je još jednom zamahnuo i zarinuo sječivo u ružnu tjelesinu. Aždaha stade ispuštati svoju zlu dušu. Prevrtala se i koprcala po tlu, rijući zemlju pod sobom. Tako je sama sebe ukopavala u vlastiti grob, tonući poput svakog zla. Zadnjim je trzajem lupnula glavom o unutrašnji zid stijene, pa se stijena rasprsnula i iz te raspukline - šiknula voda!

"To je Abu-hajat..." - Hidru se pričini da čuje glas onog bjelobradog derviša. Munjevito pritrča pukotini i u stisnute dlanove uhvati vode i napije se.

"Ko se prvi napije vode iz Abu-hajata, postat će besmrtan!" - iznova je čuo riječi koje su ga pratile cijeloga života.

Hidr je napokon postao besmrtan. U tom su trenutku njegove misli potekle na sve strane, obuhvatajuću sve vidljivo i nevidljivo, dostupno jedino onima koji će sjedjeti s desne strane Gospodara svjetova.

Voda iz novog izvora otjecala je u slabašnu potočiću, tražeći vlastiti put do rijeke Asi. Utjecala je u nju i zajedno

s njom miješala se s morem na mjestu Madžma al-Bahrein. Tamo gdje se dva mora dotiču, ali se ne miješaju.

Svaki će vam turistički vodič u Hatayu, uvlačeći glavu u ramena, priznati: "Brojna su mjesta u ovom dijelu Anadolije čiji stanovnici tvrde da je baš njihov kraj mekam, tj. mjesto posjeta uzvišenoga Hidra..., prepravljajući mit i prislanjajući ga slavi svojega rodnoga mjesta! U šali predlažemo da bi se cijeli kraj trebao preimenovati i nazvati - Hidrstan."

U gradu Amasyi je Hidr-Ilyasova džamija, u gradu Denizli znano je mjesto obilazaka Hizirlik Sultan, a takvo postoji i u Kütahiyi - cijelo jedno brdo imenovano je Hizirlik Daği. Tamo ćete naći i tekiju Hizirlik, a istoimena se nalazi i u Edirneu. Hidrove stijene su u Giresenu... i tako dalje i tako dalje.

Status Hidrove osobe dvojak je među vjernicima: jedni ga ubrajaju među vjerovjesnike, a drugi tvrde da ima položaj hazretlije, opisane imenicom veli. Hidr, neki su mi tumačili, nije njegovo ime, nego odrednica koja upućuje na njegova svojstva: onaj koji ozelenjava. Vjeruje se da je svako mjesto na tlu dotaknuto njegovim stopalima, ozelenjelo raslinjem, da je svako mjesto na koje je sjeo - zatravilo, te da je svaka stijena na koju se naslonio, obrasla mahovinom! A pravo mu je ime, kažu narodne inačice, Ilyas! Međutim, brojnije su one koje odjeljuju tog biblijskog Poslanika (Iliju) od Hidra, ali ujedno tvrde da se njih dvojica nikada ne pojavljuju odvojeno, nego da su vazda zajedno!

U mitološkim kazivanjima spominje se i zeleni kožuh kojim je Hidr zaogrnut. Tefsir tu činjenicu objašnjava i razrješava simbolikom oživljavanja prirode, jer je zeleno zapravo - život. S tim bi se tumačenjem zacijelo u potpunosti složili Chevalier i Gheerbrant, koji, među ostalim, tvrde: "Zastava islama je zelena i ta boja za muslimane predstavlja zname-

nje spasenja i simbol svega najvišeg blaga, materijalnog i duhovnog, na prvom mjestu obitelji: kaže se da je ogrtač Božjeg poslanika bio zelen i da su se poda nj sklanjali njegovi potomci - Fatima, njegova kći, Ali, njegov zet, i njihovo dvoje djece Hasan i Husein, koje zbog toga nazivaju *četvoricom pod ogrtačem*... A s večeri, pošto su obavili svoju posljednju molitvu, nomadi se prisjećaju čudesne priče *o Hidru, Hizru ili al-Hidiru, Zelenom čovjeku*."

Hidr je zaštitnik putnika, on utjelovljuje Božju providnost. Predaja kaže da je sagradio svoju kuću na krajnjoj granici svijeta, na mjestu gdje se dodiruju dva oceana, nebeski i zemaljski; on, prema tome predstavlja mjeru ljudskog koja određuje jednaku udaljenost i od uzvišenog i od niskog.

Onaj ko susretne Hidra ne smije mu postavljati pitanja, mora se pokoravati njegovim savjetima ma koliko se neobičnim činili. Jer Hidr, kao i svaki pravi upućenik, ukazuje na put istine koji se ponekad čini posve besmislenim...

O njegovu porijeklu, baš kao i u turskim predajama, autori širim uvidom u brojne usmene oblike, bilježe: "Porijeklo mu se ne zna pouzdano. Po nekima je on Adamov sin, prvi od proroka, i kažu da je iz potopa spasio leš svoga oca. Po drugima rođen je u nekoj pećini - to jest iz vagine same zemlje - i preživio je i izrastao zahvaljujući mlijeku neke životinje, prije nego što je stupio u službu nekog kralja - koji, očito je, jest sami Bog ili Duh. Kršćani će, neosporno, u Hidru prepoznati brojne osobine koje pučko-kršćanska mitologija pripisuje svetom Jurju. Mnoge usmene pjesme o "Zelenom Jurju" pjevaju se diljem kršćanskog svijeta. Bezbrojne su freske i skulpture koje predočavaju silovitu borbu "sv. Jurja dok ubija zmaja"...

Zeleni se čovjek pojavljuje u proljeće. Mjesto sastanka sa svojim nerazdvojnim sudrugom Ilyasom, morska je obala. I

jedan i drugi tom su zgodom obučeni u bijele halje. U danu njihova sastanka muslimani se masovno okupljaju i proslavljaju njihov dolazak. To je početak novoga doba, nove sezone, u našim balkanskim zemljama poznat kao Jurjevdan - Đurđevdan.

Po jednom vjerovanju, Hirdovo je "stalno mjesto boravka" u Jeruzalemu, El Kudsu. Svakoga petka, priča se, Hidr klanja džuma namaz u nekoliko džamija istodobno, a najradije u mekkanskoj i jeruzalemskoj. Nerijeto, jer mu je tamo najdraže, obavlja namaz u mesdžidu koji je podigao sam Božji poslanik Muhammed na putu između Mekke i Medine, u selu Kuba.

Četiri Božja poslanika, po islamskom vjerovanju, nisu nikada umrli. To su Idriz (Henok) i Isa (Isus), koji su na nebu; to su Hidr i Ilyas - oni su na zemlji. Hidr je najčešće negdje na morskim površinama i znameniti je zaštitnik mornarima, a Ilyas, jašući konja od svjetlosti, na kopnu.

Još stojim na stajalištu minibusa: pada mrak po meni, po plaži, ispunjava prostor između mora i neba. Samo se bijeli ograđeni mekam, mjesto do kojeg je Hidr dopratio predivnu kraljevnu, vrativši je u život, i na kojemu će, u jutru koje će svanuti, održati sastanak udešen u Božjim kancelarijama - s Musom i njegovim nasljednikom, Jošuom. Dakle onim koji će uvesti Židove u Obećanu zemlju.

Vozač me doziva, i ja ulazim u dolmuš znajući da priča nikako nije gotova. Na nestalnoj površi pijeska ispisana je još jedna mitska priča. Ako se bolje zagledam u nit koja spaja kopno i more, možda ću primijetiti čovjeka koji izlazi iz utrobe goleme ribe. Junusa, kako ga zapisuje muslimanska Knjiga, ili Jonu - po biblijskom kazivanju.

Minibus se pokreće, a ja uporno zagledam u dubinu tame rasprostrte po pijesku i po moru već nevidljivu.

Ima li koga?

Sklopljenih očiju, ipak, čovjek nije sam. Probijajući se kroz rajsko raslinje, vraćam se slavnom gradu Seleukovića, ispunjenim duhovima, onim rođenim prije njega i onim rođenim nakon njega.

SJENA VELIKOG PRISUĆA, JAHJA A. S.

Podnožje gorja Amosa blago se rasprostiralo u nježnu valovitu nizinu, koju je doticalo samo more. Držim u ruci *Hürriyet*. Na naslovnici, iznad fotografije Mağarcika, piše da je danas 1. temmuz 1990., 1. jula, novac je na samom kraju, požuri Ibrahime, govorim, vrijeme ti je povratku!

Jest, vozač klimavog dolmuša, brko od puno briga, hitro je iskočio iz vozila i rekao: "Sada si stigao, nema dalje, iza onog voćnjaka samo je veliko more..."

Ime sela, Mağarcik, izgleda da u sebi govori o nekoj šupljoj stijeni, a takva je uvijek tajna. Blizu moru, u nabore propadajućeg gorja, uvućen je Mağarcik zajedno s bašćama, bijelim kućama u bujnu raslinju, umiven mirom i ispunjen s bezbrojnim, raskošnim stablima oleandara s tisućama nježnoga cvata!

Kako je ovo selo izgledalo u doba koje graniči sa samim zaboravom, sa onim dobom koje možemo doseći samo historijskim zapisom iz davnine, s jezgrom legende iz koje nam se može javiti glas istine, ili pak odbljeskom mita koji možda neme ništa u sebi, osim energije što grije cijeli svijet – želje i nade lomna čovjeka? S čim bi, s kojom bi građom, sam i nezaštićen, inače, ispunio neku svoju budućnost?

Za turbe o kojem sam se raspitivao, znala je nailazeća gospođa, blaga pogleda, ljupkog akcenta koji je tražio odgo-

varajuće turske riječi. O vratu joj je ljeskao zlatni križić. "Isa? Pitajte za njega...", rekla je dodoveći me do ulaza u vrt gusto ispunjen stablima zerdelija. I tu se rastadosmo.

U dubini vrta spazih kuću bez vrata, zapravo bez cijeloga zida, četvrtog, u kojem će jednoga dana biti, zacijelo, i kućne dveri. U jednom trenu pomislih da je za potrebe neke filmske ekipe sagrađena ta kuća bez zida, bez vrata koja nisu ni trebala kući koja nema zida. A onda me zapljusnu iznenađenje: u golemoj sobi sklopljenoj od tri duvara, u praznoj, vidjeh kauč, na kauču leži žena, postarija, i tako, ležeći, razgovara s petogodišnjim dječakom. Izgovarala je cijele slapove žuborećeg govora koji je, s vremena na vrijeme, dobivao na ubrzanju, ili na oštrini, pa onda se opet prelijevao u brižnost i nježnost koja i mene, u jednom hipu, povrati u udaljeno krilo davno umrla mostarskog djetinjstva i drage, nezapamćene nene u njemu.

"Isa bey ile konušmak istiyorum..." - izgovorih ne glasom molbe, nego ostarjelim glasom unuka iz daleke zemlje (da bih želio razgovarati s gospodinom Isom). Isom domaćicom.

Žena se prenu kao iza sna, povuče plahtu do brade i zagalami, išareteći oknivenim prstima da se odmaknem, da produžim niz vrt, samo da se udaljim i ostavim je, da je se okanim!

Dječak mi međutim pritrča i ja mu pokazah naslovnicu turskih novina s turbetom. Dječak se zacenu od smijeha i upre malim, malim kažiprstom na čovjeka s kačketom što je pozirao pred naslikanim časnim mjestom.

- Benim dede! Benim dede! – vikao je kroz smijeh, gotovo do zacenutosti, pokazujući svoga dragog djeda.

- Povedi me k svome djedu... – zamolih švrću koji se radovao već i liku svoga jedinog djeda.

Dječak me odvede u dubinu travnatog dvorišta. U dvorištu spazih ono što sam tražio: zdanje od bijelih betonskih zidova i ravnoga betonskog krovišta, pa kupolom, pa srpom metalnog mjeseca na vrhu! Ispred ulaza podignuta je i sa dva stuba poduprta ploča, poput trijema... Da, to je to. I baš tada, evo ti djeda dječakova! Ali, avaj, baš se ništa nismo mogli sporazumjeti: govorio je arapski, kao i većina ovdašnjih seljaka. Ali, pametni dječak dovede svog babušku, svog mladog tatušku, pa on sve prevede, i sam dodade sve što se priči dodati trebalo!

Na mojim fotografijama vide se baš sve tri generacije, pred onim što su sami otkrili i svijetu pokazali. A svijet dolazi! Dolazi sa svih strana u Mağarcik, u ovaj vrt, u turbe koje su izgradili Turci sirijskog porijekla. A ko najviše dolazi? Najviše dolaze muslimani, kažu mi.

"Na ovom mjestu, prije nego se naša porodica nastanila na njemu, bilo je dovište, čudesno mjesto okupljanja svih koji u

Turbe na zemlji iz koje je izviralo svjetlo

Jednoga Boga vjeruju...", kazao je dječakov djed. "A sa Atatürkom, nekako prestadoše...", starac spusti glas, a sin nastavi: "Tada je njegov otac, kada se ovdje utvrđivalo što će pripasti Turskoj a što Siriji, kupio ovaj cijeli zemljišni kompleks..., ne znajući šta je sa zemljom kupio..."

A kupio je i jedan mezar! Zaboravljeni mezar, koji se vrati u sjećanje naroda kad popusti Atatűrkovo strogo vrijeme, kad se ljudi poćeše kretati i kad obnoviše vjerovanje koje traži svoje nade i svoje želje.

"Počelo je tako što smo u neko doba viđali svjetlo što je iz zemlje izlazilo...", kazivao je asirski potomak. "Starci su nam rekli da mjesto ogradimo, da je stara predaja potvrdila da su nekoć Rimljani, u gluho doba, ovdje pokopali, baš ovdje – na tajnom mjestu, ostatke ubijenog Jahje, Božjega poslanika... Ja sam i sam u nekoliko navrata vidio svojim očima kako izbija ta svjetlost, poput žara, iz zemlje..."

Dugo je mezar bio zaklonjen ogradom, a prije četiri godine nad njim su izidali zdanje koje sada zajedno obilazimo.

Za razliku od novinske fotografije (na kojoj je prikazana svečanost u punom jeku: mezar je zastrt čohom izveznom ajetima a cijelom čohinom površinom poredeno je desetine malim zdjelicama svakovrsne hrane, slane i slatke, činija s grožđicama i bombonama, sa sjajnim cvjetnim dekorom!), sada je sve bilo prazno i pusto. I hladno. Mezar je bio položen uzduž četvrtaste odaje, izliven u betonu poput plitkog sanduka s nešto širom bazom, s dometnutim, kratkim bašlucima iznad glave i ispod nogu.

Živa je istina da je ovo mjesto postalo mjesto hodočašća kršćanima i muslimanima, i u to me ne uvjerava samo novinski članak niti moj dolazak. I po stoti put sam se na ovom mjestu uvjerio što je ljudima važno: poticaj koji pokreće

Mezar Jahaja a.s.

njihovu misao, njihovo sjećanje (podjednako vlastito koliko i naslijeđeno).

Zaista, uzbuđujuća je snaga uvjerenja koju baštinimo: Jahja! Ime koje nije postojalo, sve do trena kad je Božjom milošću začeto tijelima Zekerijja, čije su "kosti već (bile) oronule i glava osijedjela" i njegove žene nerotkinje – o čemu svjedoči Gospodar svjetova u Časnom Kur'anu. "To je Meni lahko", šapnuo je Svevišnji Zekerijju kad je pokazao sumnju da bi mogao dobiti sina. "I tebe sam ranije stvorio, a nisi ništa bio."

Zekerijja je povijesna osoba iz roda Jakubova, "iz doba Heroda, kralja judejskoga", kada je Palestinom vladao rimski car August. Žena Zekerijjeva zvala se Elizabeta, a sestra joj je bila, kaže Indžil, Merjema. Kada je zatrudnila Elizabeta, zanijela je i čista Merjema, bezgriješno, voljom Gospodara svojega, ponijela je onoga koji će donijeti "vijesti radosne", Isaa alejhis-selama.

Jednoga je dana Merjema posjetila sestru, pa čim uđe u kuću Zekerijjinu, i tek što joj sestra pozdrav začuje, zaigra dijete u njezinoj utrobi! Božjim je emerom, Božjim je posredovanjem dovedeno u najtješnju vezu sa sudbinom onoga ploda što bi u Merjemi, a za koje još niko na svijetu nije znao!

A kad je dijete Zekerijjevo bilo rođeno, dadoše mu ime Jahja, ime koje je najavio Džebrail, kazavši da se čuvalo za njega i da ga prije toga niko od ljudi nije nosio. Kad kršćani kažu: Ivan (Krstitelj), oni na Jahju alejhis-selama misle i o njemu govore.

Kur'an-i Kerim snažno ističe važnost poslanstva koje je namijenjeno njihovom sinu, a same Božje riječi gotovo pršte od siline Božje nakane koja ga upućuje: "O Jahja, prihvati Knjigu odlučno!" Božjim je ustima kazano: "Dadosmo mu mudrost još dok je dječak bio, i nježnost, i čednost, i čestit je bio i roditeljima svojim bio je dobar, i nije bio drzak i nepristojan".

Biblijski zapis bilježi historijsko vrijeme: "Petnaeste godine vladanja cara Tiberija, kad Poncije Pilat bijaše upravitelj Judeje, Herod tetrah Galileje, Filip, njegov brat, tetrarh pokrajine Itureje i Trahonitide...", Ivan, dakle Jahja a. s., nađe se u pustinji jordanskih pokrajina gdje je ljude upućivao na dobro, Božjim riječima nadahnut... "Ko ima dvije haljine, neka jednu da onom ko nema nijedne", govorio je. "Ko ima dovoljno hrane, neka je podijeli s gladnima", ponavljao je. Narod ga upita što im je činiti, a on reče da ne traže ništa više nego što im je određeno. A kad ga vojnici upitaše što im je činiti, reče im pejgamber Jahja: "Nikome ne činite nasilja, nikoga lažno ne prijavljujte i budite zadovoljni svojom plaćom." A kad je rekao da on, Jahja, najavljuje dolazak

"snažnijeg od sebe", dolazak samoga Mesiha, da "u ruci drži lopatu kojom će očistiti gumno svoje i skupiti pšenicu svoju, te da će pljevu sažeći ognjem neugasivom", dojaviše tetrahu što govori i kakve kletve zakrite javno izgovara, vlastodržac načuli uši. I reče se ono što je zlotvor, Herod, očekivao: Optuži Jahja, Božji poslanik, Heroda, da živi u bludu da ženom brata svojega, Herodijadom, onom koja je bratu njegovom rodila čuvenu ljepoticu Salomu. Herod ga baci u tamnicu i u njoj ga zaboravi.

Ali ga nisu zaboravile Herodijada i njezina kći. Nisu mogle zaboraviti da ih je uhićeni Poslanik javno, pred narodom, žigosao "bludnicama otvorenim".

A onda se desi ono strašno, zlokobno veče. Herod je obećao da će, na svetkovini, ispuniti želje onima koji radost njemu primaknu. Molio je Salomu, čuvenu plesačicu, da otpleše svoj znameniti ples. A ona je upitala: "Što ćeš mi dati ako ti se ples dopadne?" "Dat ću ti sve što sama poželiš! A svoju riječ neću nipošto poreći..." Herodijada je pogledala svoju kćerku, osmjehujući se rubom usnica. Onda je Saloma rekla: "Glavu ćeš mi dati, glavu Jahjinu!"

Kada je završavala ples, Herod, opčaran, lagahno lupnu dlanovima i naredi, mada mu nije bilo drago, da se ispuni Salomina želja. Malo ih je bilo koji su vjerovali da će se to desiti, nego da će Herod i Saloma sve to u šalu obrnuti. Ali, sada je sve bilo kasno. Među zapanjene, među nasmijane, među omamljene, među pijane - unesoše rimski stražari golemu tepsiju, i glavu Ivanovu, glavu vjerovjesnikovu, na sredini tepsije!

Možda se baš zbog toga jedan iskaz u Kur'anu Mudrom ponavlja, da se upamti: "I neka je mir na njemu na dan kada se rodio i na dan kad je umro i na dan kada bude iz mrtvih ustajao!"

I sad, što je pred nama, što znači nama ovo mjesto, nama koji idemo za pričom i poukom, ovaj mezar u turbetu potomaka Asiraca drevnih, u selu Mağarcik, u podnožju gorja Amosa, u župi Hatay, nedaleko Samandağa načičkana snažnom memorijom?! Pitanja, bezbroj pitanja! Otkud ovdje? Zašto ovdje? Zbog kojih sve počinjenih nepravda prema ljudima – ovdje! Prije dva milenija, ovo je bila, bit će, gusta šuma. Skrovito mjesto. Negdje bi morala biti i *spilja, skrovište* koja je u značenju samog imena sela za koje, do jučer, nisam ni znao da postoji.

Dječak, videći da odlazim a sluteći da me više nikada neće vidjeti, dočeka me na izlazu vrta. U ruci je držao golemu jabuku, veliku i rumenu poput oba njegova obraza. "Benden, sende!" - kliknu, što će reći u jeziku natucajućem – *Od mene, u tebe!* Nasmijasmo se velikom budućem čovjeku sa samog ruba Turske Republike. Djed mu spusti dlan na crnu svilu kose, povuče ga za nosić i podiže u naručje. Uvisinu, kamo će kasnije i sam doprijeti.

U KONYI, MISTIČNOJ ZBORNICI

Jednoga dana koji će doći opisat ću ti kraj u kojem ništa ne raste i niko ne živi. Desetinama kilometara autobus promiče kroz prazan prostor: da vozilo ne klizi odličnom cestom, ko bi vjerovao da ljudi ovamo uopće ikada dolaze, da su nekada dolazili - a jesu, jer, s vremena na vrijeme iznenadi nas kakva bajkovita ruina, poneko pročelje srednjovjekovna hana, uz cestu, s još nešto sačuvane ljepote od zelene keramike, neke šarenice od mozaika razbijena i ostavljena.

Kraj postade još nestvarniji kad se približismo Slanom jezeru. Površina golema jezera, kojemu se nije vidjelo kraja, koji je nestajao u dubokoj daljini - ta površ bje nevjerovatna: valovi ne postoje, ali si svjedokom pokreta vodene mase, guste i snažne, u boji koja se prelijeva od ružičaste do potpuno bijele. Obala je bijela, zasuta golemim naslagama soli, pa cijeli prizor postaje kao izrezana slika nordijskog krajolika, isječena i na ovo mjesto prebačena i zalijepljena. Niska su brda također bila u ružičastu i u sivu, u strašnim bojama koje se viđaju samo u snu.

Pokraj mene je sjedila nježna Emiko iz Tokija i pitala:

- Misliš li, Ibrahim Bey, da ćemo već jednom stići u Konyu...? Postala sam uznemirena..., ta je zemlja ispražnjena i tajnovita, bez sjenki, bez travki i stabala - zemlja za pustinjake i mistike. Tada sam se prisjetio dviju stvari koje su mi ostale na stolu, u mom zagrebačkom domu dvije tisuće kilometara dalekom

od Slanog jezera na ovoj visoravni među Ankarom i Konyom, sjetio sam se male brončane figure mevlevijskog derviša u zanosnu plesu, i knjige pokraj nje, što je intervencijom Joze Laušića dobih na recenziranje - *Antologije sufijskih tekstova.* U tom netom prošlom vremenu ni slutio nisam da ću se naći na vratima sufijske prijestolnice, slavnoga reda mevlevijskog, baš onoga derviša koji se okrećući u krug penje do svoga Gospodara, do svog Ljubljenog u kojem će poništiti jezgro vlastita bića. Radujem se mjestu na kojem je napisana Mesnevija, časni tekst voljenog Dželaluddina Rumija Mevlane.

Dok autobus pročešljava onaj dio grada koji je vrijeme gradilo i razgrađivalo, gdje su ulice upravo toliko široke da je naše vozilo dodirivalo rubne zidove na naš užas da će se zaglaviti i da nikad više neće izaći - ja sam sklapao oči, u duhu pokušavajući uloviti snimku one stranice iz *Antologije sufijskih tekstova* Eve de Vitray Meyerovitch, želeći iznovice, umjesto svake molitve, provući kroz misli Rumijevu *Parabolu o slonu.* Spor o njegovu obliku i opisu. Kad već ulazim u prostor gdje su naslagana stoljeća jedno na drugo, relegije jedna na drugu, ljudska uvjerenja i ljudske iluzije i ljudske žudnje - a od svega je tako malo ostalo, neka uđem s pjesmom od sedam stotina pedeset godina i mislima koje ne stare:

Indusi su bili doveli jednog slona; izložiše ga u mračnu prostoru.
Više osoba, jedna za drugom, uđe u mrak da ga vidi.
Kako ga ne mogahu vidjeti očima, opipavahu ga rukom.
Jedan položi ruku na slonovu surlu i reče: "Ovaj je stvor poput vodovodne cijevi."
Drugi ga dodirnu za uho: učini mu se slično lepezi.
Uhvativši ga za nogu, treći izjavi: "Slon ima oblik stupa."

Položivši mu ruku na leđa, sljedeći reče: "Zapravo, taj slon je poput prijestolja."
Tako, svaki put kad bi netko čuo neki opis slona, poimao ga je prema dodirnutom dijelu.
Tvrdnje su im se razlikovale, već prema tome što su zamijetili: jedan ga je nazvao dal, drugi elif.
Da su bili opskrbljeni svijećom, njihove se riječi ne bi razlikovale.
Oko opažanja jednako je ograničeno kao i dlan ruke koja ne može obuhvatiti njegovu (slonovu) cjelinu.
Bit mora je jedno, morska pjena drugo; ostavi pjenu i gledaj bit mora.
Danju i noću, dolazeći iz mora, miču se mjehurići pjene; ti vidiš pjenu, a ne more. Kako je to čudno!
Sudaramo se jedni o druge poput barki; oči su nam zaslijepljene; a voda je ipak bistra.
O ti, što si zaspao u barci tijela, vidio si vodu; razmišljaj o Vodi nad vodama.
Voda ima Vodu koja je potiskuje, duh ima Duha koji ga poziva.

Tako sam se iznenada našao u Konyi! Još iz ranog djetinjstva nosio sam dvojni odnos i prema gradu koji nikako nisam mogao zamisliti dok bi izranjao iz majčinih pripovijedanja, i prema samom imenu što je škakljalo podsmješljivu stranu dječjeg bića. Majka bi - neka je mir njezinoj duši - gotovo sve bajke završavala nedefiniranom "preciznošću" bajkina lokaliteta: "Sve je to bilo u Konyi ili u Samari."

Konya ili Samara bila su imena za daleke daljine nepoznate Mostarcima i Hercegovcima. "Konj-ja - konj-ti!" - s druge strane, bio je povod naivnu dječjem zadirkivanju, razlog duši

izrugivačkoj da se za časak javi i razvije svoje zastavice bezazlene zloće.

A Konya je zaista staro i slavno mjesto! Oni koji poput djece predano i iskreno rekonstrukcijom obnavljaju povijest, oni koji strpljivom odanošću lopaticama i metlicama i nježnim pahalicama iskapaju zemlju, čiste vrijeme upisano u pronađene pločice, brišu prah s pismena - poruka iz prohujalih ili paralelnih godišta, oni nam vrlo uvjerljivo dokazuju povijesnu puninu onog ajeta koji kaže da će neki narod biti uništen, jer sam radi na svojoj propasti, a da će na njegovo mjesto biti doveden drugi narod.

I zaista, Konya i cijeli vilajet koji mu pripada, očituje primjer stalnih promjena, dolazaka naroda, odlazaka naroda, potiskivanja naroda, nametanja jezika i pisama zatečenim narodima, porobljavanja naroda, uništavanja i samouništavanja naroda - i ispunjavanja volje Božjeg ajeta - dovođenjem drugog naroda na mjesto onih koji ga nisu dovoljno obožavali.

Lice Konye izvire iz zemne prašine, otkopano i muzejski pedantno numerirano i po vremenitim odsjecima poredano i vrednovano, eto, to lice govori rječitom zbijenošću raznorodnih poruka: Tu smo u vertikali od sedam tisuća godina, ovdje smo ponekad stariji od grobnica faraona misirskih, imali smo kraljevstva s idejama o božjem jedinstvu tisuću godina prije objave Mojsijevih poruka.

Eknatanova misao koja mu je iskopala u istoimenom gradu Eknatonovu horizontu, došla mu je iz bliskih nam krajeva kroz Nefertitino šaputanje, baš "one koja je najljepša", pod ovim je nebom bila - djevojčicom!

Kakva historijska slagalica! Predmeti iz Paleolita i Neolita, iz Brončanog doba koje je razorilo Troju iz puno dubljih razloga od onih koje navodi dobri Homer. Vidio sam u

Ankarskom arheološkom muzeju ljepotu izradbe tajnovitih ruku Hetita, pehare od glinice stare 3000 godina i nevjerojatnog jelena-stijeg! - izrezana iz bronce! On ima glavu, rogove i prstenaste uloške od elektrona - mješavine zlata i srebra - i prastar je taj jelen-stijeg, stariji od naroda kojem je pripadao. On je ostao, a naroda više nema.

Kakvu su ljepotu pridodavali svijetu u kojem su živjeli i svijetu koji će doći, a u kojem oni neće biti - vidljivo je po mjestima gdje su sve hetitski predmeti pronađeni i po trajnosti koja ih je uvodila i u naslijeđe budućeg vremena. Dugokosi Ahajci, razarajući Troju i razbijajući zidove u potrazi za riznicom, usput su na gomilu ratnog plijena bacali i predmete ukrasne i predmete nehelenske izradbe, predmete marljivih i senzibilnih Hetita.

Zanimljivo je da su brojni hetitski izraci pronađeni i u dalekom kraju, u staništima dalekog naroda, Etrurščana tajnovitih! Nije li ipak Vergilijeva *Eneida* barem malo u pravu kad nas nagovara da povjerujemo da su iz Troje izbjegli stanovnici - zapravo potonji Etrurci?! Jer - Trojanci - živeći u "Iliju slavnom širokih ulica", "u napučenu gradu" - govorili su, kaže Homer, i "jezicima nerazumljivim"...

Grčka je kultura mljela ono što je prvo poravnala vojna sila i konjsko kopito. Hetitska klinasta pismena zapamtila su ime grada i predala ga narodu frigijskom u obliku Kawania. Malo potom će biti u kraljevini Lidiyi – sve dok ne dođoše Perzijanci koji će sve do Dardanela pritegnuti u svoju carsku kočiju, prikloniti svom carstvu golemom. A onda je došao junak Aleksandar kojeg smo u djetinjstvu uzdizali do samoga neba, onaj kojeg Turci zovu Buyuk Iskender.

Tako smo ponovno učili povijest golemih želja velikih ljudi, a o narodima pokorenih zemalja baš ništa nismo stigli

saznati. Dok su došli do naših novovjekih udžbenika, najpomnije su brisana imena njihova iz goleme knjige naroda, iz matičnika - pa se duplikati rodnih listova "nestalih naroda" traže i pronalaze posrednim i zaobilaznim načinima, tajnim stazama i bogazama.

Noćima sam u Nevšehiru, Anamuru i u Ankari sanjao ljude za koje sam držao da su Hetiti, da su Frigijci, da su moja braća potonula u nekoj lažnoj Nuhovoj korablji vješto poturenoj od bogova koji su se spustili nenajavljeno u tuđe vrtove. Jesu li odaslani od silnog Darija? Od prelijepog Aleksandra? Ili su to neprekinute kohorte rimskih imperatora? Dok nisu stigli prinčevi divlje energije i prodorne misli, ljudi Sivog vuka, oni iz turskog plemena seldžučkog, je li još ko ostao od naroda drevnih, osim Armenaca i Sirijaca i tankog sloja vlastodržaca prethodnih i potonjih, Grka i Rimljana?

Iconium - tako su Rimljani popravili staro ime staroga grada u središnjoj Anadoliji. Uzdigli su zapravo Rimljani ovaj grad jer su, očito, vrlo brzo shvatili njegove zapretane duhovne silnice što su stoljećima ranije okupljale okolne raznorodne narode. Dali su mu zadatak da poveže pokrajine Istočnog Rimskog Carstva koje je odabralo put uspona. Iconium je 41. godine nakon Krista postao kopčom Cilicie i Galatie. A onaj Klaudije ("Ja, Klaudije"!), Iconiumu nadjenu ovakvo ime: Claudiconium! A Hadrijan imperator pridoda mu status kolonije i ime vlastito priši imenu grada: Colionia Aelie Hadriana Augusta Iconiensium!

Autobus iz uskih ulica napokon izlazi na javu sunčana trga, parkirališta krcata malih i velikih vozila s raznih strana svijeta, osim s europskog istoka - ako se izuzmu Madžari!

Ovaj je trg ugažen stopama ljudi koji su hodali po svijetu u potrazi za istinom, dajući u zamjenu zlato ili vlastite spoznaje.

Između godina 45. i 49. iz Perge, iz današnje Antalije pune turista, pristigoše u Iconium, a preko Antiohije pizidijske, pristigoše dakle dva gospodina nepoznata. Oni stadoše u dan subotnji, u sinagogi sjedeći, zboriti baš ove riječi: I mi vam navješćujemo evanđelje: obećanje dato očevima Bog je ispunio, djeci, nama, uskrstivši Isusa, kao što je pisano u Psalmu drugom: Ti si Sin moj, danas te rodih... - pa se po gradu stade šaputati o riječima blagosti i riječima uznemirenja.

Kazaše: Mi smo Pavle i Barnab.

Možda je baš tu stajala sinagoga koja je one davne "iduće subote", kad se u nju natisnu i zgrnu sav grad želeći čuti riječ Gospodnju - podrhtavala od psovki Židova koji se usprotiviše svemu što je Pavle govorio.

Potom se građani Iconiuma podvoje: jedni bijahu za Židove, drugi za apostole. Pogani i Židovi sa svojim glavarima navališe da zlostavljaju i kamenuju apostole...

Što su mogli uraditi nego pobjeći. U blizini su bili likaonski gradovi Listra i Derba i ondje su do određenog dana navješćivali evanđelje.

Ali - kao što kaže mudri ajet - u vjeri nema prisile: kršćanski se nauk širio poput požara, pa je rušio slabašna carstva i uklanjao jedne narode, a podizao druge. Iconium - taj latinično/latinski slog naskoro će prekriti ćirilica bizantskog cara Teodora - uz stari naziv Ikonij javljat će se i Konyiah.

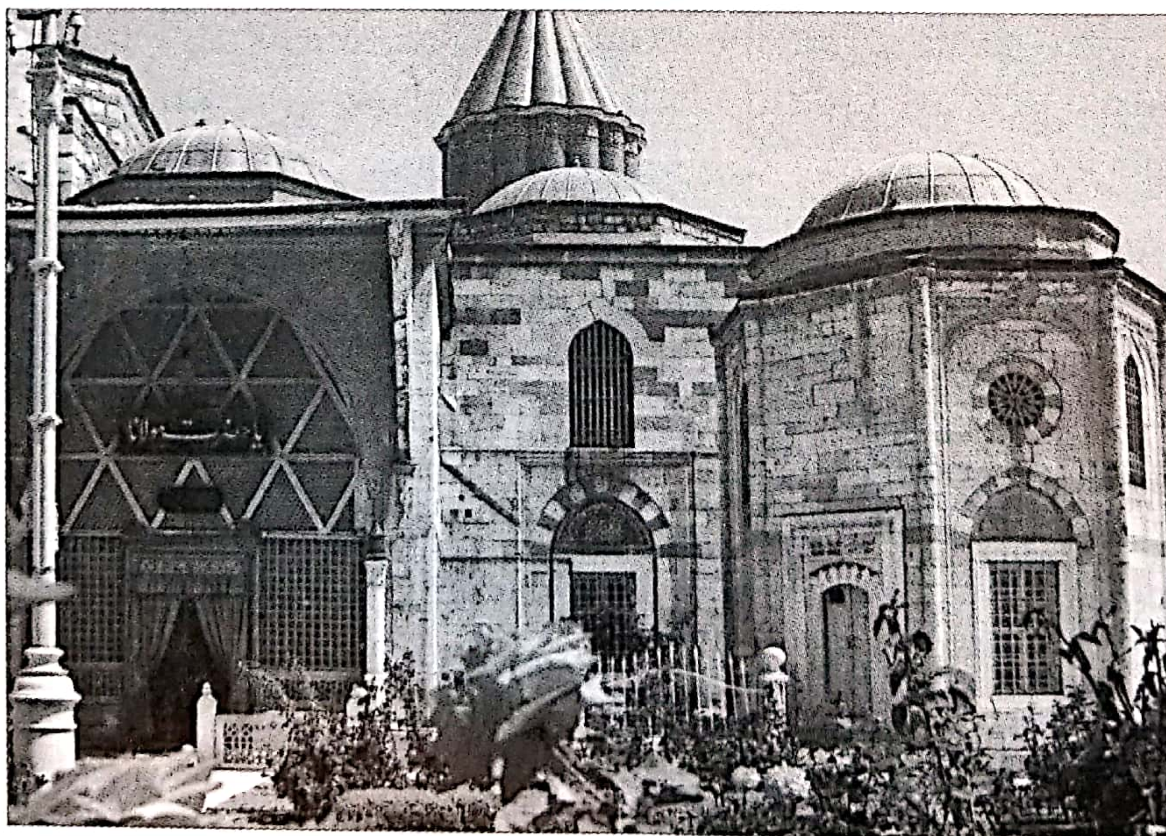
Vrijeme bizantsko i sada se prepoznaje u razlomljenim mozaicima, u stelama, u starostavnim knjigama drevnih svetaca, u sarkofazima razasutim po gradu i široj okolici. U nedalekim selima Šille i Karaman još postoje na svojim vlastitim temeljima, uzdignute i uspravne građevine, kule i samostan koji pamti dane kada su živi ljudi biblijskih stranica tražili zaštitu pod njihovim krovovima...

Jedna trajna činjenica koja snaži svijet jest u riječi i akciji - u promjeni. Gibanja brojnih etnikuma prekritih carskim plaštem s ispisanim križem bizantskim - ubrzala su povijesnu kretnju, koja, zapravo, kao ni umjetnost, ne poznaje evoluciju - nego poznaje samo revoluciju! Promjenu!

Ono što fascinira ljude svakako nisu spoznaje do kojih se dolazi putem logičkog promišljanja: fascinacija je bljesak mističnog, onostranog, predestinantnog.

Konya je grad povijesne punine i mjesto vjerskog zanosa.

Mnoge riječi koje su u zanosu izgovarali "opsjednuti", koji su najavljivali nova vremena i precizan raspored snaga budućnosti - ispunile su se dokraja! Apostol Pavle s neporecivom snagom uvjerljivosti, ni trena ne sumnjajući u riječi koje navješćuju novi svijet, samo je najavio povijest koju će nasljednici, pedantni birokrati, jedino zabilježiti i arhivirati!

U Konyi, u Mevlaninoj kući punoj meleka, nađoh se i ja, začuđen i opčaran

A u ovoj je kući, u koju ćemo sada ući, sjedio čovjek i raspravljao s prijateljima prije gotovo punih osam stotina godina - o atomima! O atomima će znanost progovoriti kasnije, stoljećima kasnije...

Dželaluddin Rumi još je tu, baš u lijesu koji se uzdiže iznad drugih lijesova: poredani su jedan do drugoga, od ulaza u tekiju, pa uz cijelu desnu stranu dvorane u kojoj su nekoć, plešući uz zavodljive zvuke naja, pripremali svoje duše za blistavi put u nebo, u samo srce Jedinog i Jedinstvenog. Lijesovi su prekriveni tkaninama od crnog, crvenog ili zelenog somota, izvezeni po cijeloj svojoj površini ajetima iz Kur'ana Časnoga, vezeni nitima svile, nitima izvučenim iz srebra i zlata.

Pred lijesom od naroda obljubljenog Dželaluddina Rumija neprestano je grupa vjernika, s riječima Božjim na usnama, muslimana koji se teško odvajaju od brončane ograde što ih dijeli od njegova zemnoga traga.

Mladići i djevojke iz Francuske, crvenokosa gospođa iz Amerike, pa Talijani i Grci... - svi tiho promiču mevlevijskom tekijom. Glazba (naj, tambura i bubnjevi), ispisana derviškom rukom, sada ispunjava cijeli prostor, emitira se s trake koju ljudi u srcima raznose na sve strane svijeta. Ko je Dželaluddin Rumi? To je onaj čija je krilata ruka ispisala:

Dođi, prijatelju, dođi ma ko ti bio
- samo dođi!
Vjerovao u idole ili bio obožavatelj vatre, ili bio bezbožnik
- Ti svejedno dođi!
Naša tekija nije mjesto očaja.
Dođi, prijatelju, samo dođi.
Čak da si i stotinu puta prekršio zavjet, - samo dođi!

Ko je Dželaluddin Rumi?

To je onaj koji je napisao neusporedivu Mesneviju, golemu knjigu od šest knjiga sa 25.618 rimovanih distiha. Mesnevija je ključ za razumijevanje mistične filozofije bratovštine "vrtećih derviša", reda Mevlevija.

Evo nas u golemoj prostoriji ispunjenoj rukopisima za koje se vjeruje da ih je po Dželaluddinovu diktatu bilježio učenik Husameddin, baš onaj koji ga je godinama usrdno nagovarao da zapiše sve čemu ga je naučio Šemseddin iz Tabriza, tajnovita ličnost oko koje se isprela naglašeno fabulativna, ali i kontroverzna pripovijest. Kaligrafski rukopisi Mesnevije okivaju poglede sjajem čuda pisane riječi: slovne vitice emitiraju snažnu ljepotu, šapuću da tebi nerazumljiva pismena skrivaju Božje tajne dostupne samo onim kojima svjetlo istine nema nikakvu drugu zamjenu. Pod staklom stalka vidim njegove prijepise traktata na arapskom i perzijskom jeziku, vidim knjige-hamajlije šesterokutna oblika, vidim sitni riječni bjelutak, manji od jagodice na kažiprstu, oblutak-hamajlija ispisan tajnim znakom!...

Ko je Dželaluddin Rumi?

Biografije, bez kojih se ipak ne može, zadiru, međutim, i u živote drugih osoba, u povijest Konye, tražeći putovođu kroz islamsku simboliku, podrazumijevajući zadovoljavajuće kur'ansko i hadisko predznanje.

Dželaluddin je rođen 1207. godine u perzijskoj pokrajini Korosan, u gradu Balhu današnjeg Afganistana. U to je vrijeme, kaže povijest, šah Mahmud upravljao golemom državom što se prostirala od Uralskog gorja do Perzijskog zaljeva i od Inda do Eufrata.

Dželaluddinova je obitelj imala u gotovo svim naraštajima po nekog istaknutog člana među učenima, ulemi, pa ju je

u narodu pratio glas povjerenja i ljubavi. Otac Dželaluddinov, Behauddin Veled, i sam je nosio nadimak Sultan-ul-ulema, Car mudrih, što dovoljno govori o uvažavanju i statusu obitelji u intelektualnim strukturama tadašnjeg perzijskog društva. Godine 1212. Behauddin je odlučio napustiti zavičaj. Godinu dana kasnije obitelj je putovala na hadžiluk u Mekku. Na putu se susrela s glasovitim učenjacima, među kojima je bio i Feriddun Attar. Attar zapaža dječaka i proročki mu najvješćuje blistavu budućnost. Povratkom iz Mekke, obitelj će se zakratko zadržati u Damasku. Kroničari su zabilježili susret sa šejh-ul-Ekberom, Muhjiddinom Arebijem - koji ponavlja Attarovo predskazanje o dječaku! Između godina 1216. i 1221. Behauddin Veled živi u gradiću Larendu, u blizini Konye, kratkovjeke prijestolnice mladog Zapadnog Seldžučkog Carstva što se izdizalo nad ruševinama Bizanta. Konya je prikupljala sve što je poticalo razvoj, pozivala arhitekte i profesore, neimare, zanatlije, svećenike i pjesnike. Nicale su medrese, hanovi, džamije, knjižnice. To je vrijeme sultana Alaeddina Keykubada. Njegovu pozivu odaziva se Sulan-ul-ulema i počinje djelovati kao profesor-muderis. Godine 1226. Dželaluddin se ženi, a četiri godine kasnije, po smrti svoga oca, postavljen je na njegovo mjesto. Usprkos mladosti, tek su mu 24 godine, Dželaluddin je izazvao divljenje svojim intelektualnim poštenjem, misaonom svježinom, duhovnom i moralnom čistotom pročišćenom Božjim nadahnućem Kur'ana Mudroga.

Tada se pojavio Burhanuddin Muhakik iz Tirmiza, bivši učenik Dželaluddinova oca iz onih dana kada su živjeli u Balhu.

Ezoterična putovanja kroz kur'ansko slovo, kojima Dželaluddin nije bio nesklon, Burhanuddin je potaknuo i razgorio u plamen što se više nikada neće ugasiti.

Derviši koji se okreću u krug: lebde, uranjajući svoju dušu u Božju Dušu

Potpuni preokret u duši započeo je poznanstvom sa Šemsuddinom iz Tabriza, velikim poznavateljem ilmi-batina (skrivene, tajne nauke). Danonoćno druženje i razgovori s tim čovjekom doslovno su ga fascinirali. Dvije godine kasnije, a nakon Šemsuddinova nestanka u tajnovitim okolnostima, Dželaluddin je utemeljio, u slavu svog učitelja, mevlevijski tarikat, sufijski/tesavvufski put kojim prolazi duša uspinjući se svom Gospodaru.

Dželaluddin Rumi tvrdio je da je on samo transmisija: on je samo prijenosnik Šemsuddinova nauka. Diktirajući Mesneviju učeniku Husametinu, zato i kaže ovaj stih: "Ja sam samo naj na Šemsuddinovim usnama."

Krhka Emiko, nadnešena nad iluminiran prijepis Rumijevih Rubaija, šapuće mi o svom studiju: "Godinu dana listala sam i iščitavala brojne tekstove o problemima tesavvufa, ali svi

različito govore. Naime, gotovo svi europski (zapadni) autori pronalaze da je porijeklo islamskog misticizma u budizmu, u neoplatonističkoj filozofiji, u drevnim perzijskim religijama... - svugdje osim tamo gdje ga vide muslimani - u Kur'anu!"

U jednoj od ovih knjiga, kažem, zapisano je:

Indusi su bili doveli jednog slona; izložiše ga u mračnu prostoriju.
Više osoba, jedna za drugom, uđe u mrak da ga vidi.
Kako ga ne mogahu vidjeti očima, opipavahu ga rukom.
Jedan položi ruku na slonovu surlu i reče:
"Ovaj je stvor poput vodovodne cijevi..." Ali - što se tu može?!

Zapadni čovjek je uvijek težio prvim i jedinim pogledom obuhvatiti i shvatiti neku pojavu. Problem se uvijek pojavljivao jer je to radio na jednom uzorku, najčešće slučajnom – "bez svijeće koja bi obasjala cijelog slona" (da parafraziram Rumijevu raspravu o slonu). Otuda su zapadni izvori nepouzdani, najčešće bezvoljni, a nerijetko i - uvredljivi! Darko Tanasković, beogradski arabist, kazat će na tu temu - baš ovako: "Izvestan broj 'neislamskih' i 'nearapskih' teorija o nastanku sufizma, nikako ne i svi, opterećen je, pored naučnih manjkavosti, i blaže ili oštrije izraženom odbojnošću prema svemu tipično islamskom, europocentrizmom, antisemitizmom ili kakvim drugim tipom predrasuda, što je, u spoju sa ostalim objektivnim i subjektivnim uslovnostima, dovodilo do javljanja pogleda sličnih onima koji su svojevremeno u Kur'anu vidjeli unakaženu Bibliju, a u Muhamedu bednog falsifikatora i varalicu."

Emiko sada zna da su islamski mistici do svojih spoznaja došli isključivo potaknuti Božjim riječima izgovorenim ustima Poslanika Muhammeda. To mjesto se nalazi na početku sure kojoj je ime *Noćno putovanje:*

Hvaljen neka je Onaj koji je u jednom času noći
preveo Svog roba iz Hrama časnog u Hram daleki,
čiju smo okolinu blagoslovili kako bismo mu neka
znamenja Naša pokazali...

Noćno putovanje je u opširnom obliku poznato iz predaje, hadisa, koji podrobnije opisuje Poslanikov doživljaj "kada je bio u jednom trenu prenesen u Najudaljeniji hram, u sedmom nebu, gdje se približio do udaljenosti "dva luka ili bliže"... o čemu govore ajeti sure *Zvijezda:*

Tako Mi zvijezde kada zalazi,
vaš drug (Muhammed a. s.) nije s pravog puta skrenuo i
nije zalutao!
On ne govori po svom hiru -
to je samo Objava koja mu se obznanjuje,
uči ga jedan ogromne snage,
razboriti, koji se pojavio u liku svome
na obzorju najvišem,
zatim se približio, pa nadnio -
i objavio robu Njegovu ono što je objavio,
srce nije poreklo ono što je vidio,
pa zašto se prepirete s njim o onom što je vidio?
On ga je i drugi put vidio
kod Sidretul-muntehaa (Graničnog Lotosa)
kod kojeg je džennetsko prebivalište,
kad je Sidru pokrivalo ono što je pokrivalo -
pogled mu nije skrenuo, nije prekoračio,
vidio je najveličanstvenija znamenja svoga Gospodara.

Ništa nije eksplicitnije rečeno ni o jednoj islamskoj misteriji od ove! U jednom od hadisa vezanih za citirani tekst, kaže se da je Poslanik objasnio: "Ugledah svoga Gospodara u obličju prelijepog mladića s nakrivljenim pokrivalom na glavi."

Odjek unutrašnjih strasti i trajne žudnje jezgra da se poništi u Božjem biću, sufijski su pjesnici predočavali precizno razrađenim simbolima i metaforama, slikama i parabolama.

Rukopisi koji nas okružuju u Mevlevijskoj tekiji Dželaluddina Rumija, otvorit će se uzbuđenim srcima tek onda kada se prihvate unutrašnja značenja - a do njih se dolazi isključivo razmišljanjem. "Ako bi te slike valjalo razumjeti u doslovnom smislu, zapisao je ruski orijentalist Berteljs, takvo stanje stvari moglo bi se shvatiti kao dokaz siromaštva pjesnikovih misli... Ali u sufijskoj poeziji stvari stoje drukčije."

Što je osnovna, temeljna, glavna tema tesavvufskog pjesništva? To je tako jasno: Bog; bezalternativna ljubav prema Bogu, Jedinom i Jedinstvenom; samoponištavanje u Ljubljenom; biti jedno sa samim Bogom!

Temeljni simboli su oni vezani za Boga i njegove atribute: On je Ljubljeni, a onaj koji žudi za Njim je Ljubavnik. Pjesnik nerijetko apstrakciju (Ljubljeni) predočava čovjekolikom konkretizacijom (tragom Poslanikove vizije opisane u hadisu u kojem je Gospodar predočen prelijepim mladićem), a nerijetko ga i imenuje imenom "savršenog čovjeka", tj. božanske reinkarnacije ili vlastitog "alter ega" što susrećemo i u poetsko-povijesnoj pojavnosti Šemsuddina iz Tabriza, kako je objašnjava sam Dželaluddin Rumi.

Čovjek je simboliziran (primjerice u Mesneviji i uopće u mevlevijskih pjesnika), glazbalom naj, suhom i praznom trskom koja ostaje suha i prazna sve dok se u nju ne udahne. Čovjek je ta trščana flauta na usnama Božjim. Neki mistici su,

govorio je u zaboravljenim stoljećima tumač sufijske poetike Lahigi, različite stupnjeve mističnog zrenja izražavali simbolima odjeće, kovrčama kose, izgledom obraza, madežom, vinom, plamenovima itd., koje su neupućenom tek blještava prividnost. Lahigi kaže: "Kovrčom su označili mnoštvo stvari koje skrivaju lice Voljenog; madež se odnosi na jednost; vino predstavlja ljubav, žarku želju i pijanstvo duhovno; plamen, zračenje božanske svjetlosti u srcu onoga koji slijedi put. Odjeća svjedoka znači ljepotu apsolutne biti."

Bio sam dijete kad su, ne tako davno, mostarski nastavnici poput Kerbera dežurali pred vratnicama džamija i crkava: brižljivo su bilježili imena svojih učenika koji bi se ohrabrili ući u te ozloglašene "kuće socijalističke dekadencije"..., da bi ih poslije gnjavili, šikanirali, snižavali im ocjene. Tako su nas iskorjenjivali na "znanstven i human način". Potom su nam recitirali Omara Hayyama, njegove "vinske pjesme", isticali "erotski naboj", interpretirali "na sav glas" njegov "antireligijski stav"! Tako je Omar Hayyam, blistavo ime XI. stoljeća, na najizravniji način "učlanjen" u naše poratne skojevske organizacije.

Kad nam se otkrila istina s rječnikom sufijske poezije, strgnut je zastor i s "ruskog", "socijalističkog" Hayyama. Zaista, Hayyam je daleko od svakog grijeha!

Mevlevije, derviši koji se okreću u krug i koji su odabrali glazbu po čijoj ljestvici stižu u srce Ljubljenog - sami su sebi podigli spomenik tamo gdje ga niko ne može oskrvaniti: u dušama muslimana pravovjernih.

Izašli smo u dvorište puno ruža.

Emiku kupuje kazetu s glazbom uz koju su derviši letjeli u nebo.

Izlazimo u Konyu, uranjamo u Ikonij, tonemo u prastaru hetitsku i frigijsku Kawaniu.

Ovdje je sve na okupu: Bog i Čovjek. Tu je mjesto Jahve. Okolo su brda s kojih možda još uvijek promatraju Zeus, Apolon, Afrodita. Ondje je sveti Pavle držao vatrene govore i nudio ljudskim srcima lijepe vijesti.

Poslije Poslanika Muhammeda, sa stanovitim zakašnjenjem, stigosmo, evo, i mi. Kao da je ovo jedino mjesto gdje se moglo, kroz cijelu dugačku povijest grada, baš ovako pjevati i misliti:

Što ću, o muslimani? Više sam sebe ne prepoznajem.
Nisam ni kršćanin, ni Židov, ni pars, ni musliman;
nisam ni sa Istoka, ni sa Zapada, ni s kopna, ni s mora;
Ne potječem ni od prirode, ni od nebesa u njihovu okretanju.
Nisam ni od zemlje, ni od vode, ni od zraka, ni od vatre;
nisam ni od neba, ni od prašine; nemam
ni postojanja ni bića;
Nisam ni iz Indije, ni iz Kine, ni iz Bulghara, ni iz Sagsina,
nisam ni iz kraljevstva Iraka ni iz zemlje Korosan.
Nisam ni s ovog ni s onog svijeta, ni iz raja ni iz pakla,
nisam ni od Adema, ni od Havve, ni iz edena ni iz rizvana.
Moje je mjesto da budem bez mjesta, moj trag da budem bez traga;
ni tijelo ni duša, jer pripadam duši Voljenog.

A Emiko je rekla da joj se svijet iznenada otvorio, kao potpuni bljesak u kojem je stigla sve obuhvatiti pogledom, kao prolom koji joj je pročistio sva ćutila – da joj se svijet iznenada otvorio dok je sricala rečenicu ispisanu na kornjačinu oklopu:

"Sve dok nešto ne tražiš, ti to ni ne nalaziš, izuzev Ljubljenog; Ti ga ne tražiš, prije nego što ga nađeš."

Autobus je jurio visokom pustinjom, krajem iz kojeg su putnici, kad bi se našli u njemu, gledali da što prije izađu. Na prozorima vozila bilo je polijepljeno crnilo noći, ljubičasta tama puna duhova. Putovali smo ponovno pokraj Slanog jezera, prepoznavši ga po potmulom, neprirodnu šumu nevidljivih valova od guste tečne soli. Autobus je jurio kroz kraj u kojemu nam je samo Voljeni mogao pomoći.

Mezar hazreti Mevlane, mudraca čija se ruka krilata smirila 1274. godine

Zapis o vremenu kada sam bio sretan

Najveća avantura koja se čovjeku može dogoditi, kažu mudri ljudi - susret je sa samim sobom. Ako ikada čovjek može biti istodobno i sam i sa ostatkom svijeta, svakako je to u trenucima susreta s palačama i hramovima, onim opipljivim tragovima misaonog svijeta što posreduju kontakt s ljudima koji su nekada davno bili. Od blistavih građevina jedino su ljepše i misaono poticajnije - njihove ruine!

Tragom Božjih poslanika *je moj putopisni dnevnik koji ima nekoliko stotina stranica ispisanih redaka i bilježaka, nastalih u jugoistočnoj Turskoj u kasno proljeće 1990. godine, a među ovim je koricama tek jedan njihov dio.*

Kurdski studenti, najpametniji dio tragičnog naroda koji sam izuzetno zavolio zahvaljujući divnom i mudrom Zani, pričali su mi (i) o području u narodu znanom kao "Peygamberleri ovalari", "Područje Božjih poslanika", s bezbrojnim primjerima visokog islamskog pučkog duha, isprepletena s fantastičnim pričalačkim oblicima i sadržajima, koji plutaju između vjerovanja i nevjerovanja, između starozavjetnog citata i izvornog kur'anskog ajeta, od anegdotine ljuske do epske suprapovjesnice, od basne do očuđene zbilje; svaka priča ima bar jedan opipljiv poticaj - u mekamu, tekiji, podzemnom boravištu, izvoru, čak i bazenu i ribama u njemu!

U očuđenom svijetu i promatrač biva očuđen: zato, poslije svega, kažem mirna srca: bio sam sretan u zemlji po kojoj su hodali Božji poslanici, u kojoj danas susrećete, osim Turaka, Kurde i Arape, podjednako muslimane i kršćane (sirijske crkve), sunite i alevite.

Kada ste sretni, jedva čekate da drugom opišete svoju sreću; žurite mu puna srca! Gdje god sam bio, zamišljao sam kako pripovijedam svojim djevojkama - Smaili, Lejli i Hani - sve što

vidim, čujem, i čemu sam odmah davao formu dnevnog zapisa koji razmišlja putujući. One su lebdjele pored mene gdje god sam bio. Tako sam otkrio i najpogodniji oblik svoje "1001 noći", u putopisu koji doista najviše naliči životu samome: prima sve i emitira sve!

U Zagrebu je, tijekom 1991. i 1992, iz bilježaka, izrastao tekst s putovanja; zatim sam odložio olovku i papir: zaboravio sam svoj rukopis kao da ga Bog nikada nije ni dao. Kako sam mogao i pomisliti na putopis dok mi umiru dragi rođaci i prijatelji, dok mi najmlađem bratu truhnu kosti na zloglasnom mostarskom Heliodromu?

A onda su u Zagreb došli, pred strašnom smrću bježeći, bošnjački prognanici. Među njima je bio i 18-godišnji Samir Mehmedović, iz Lepenice pokraj Tešnja. Rijetko inteligentan i znatiželjan, osvajao je svojom dragošću sve oko sebe. Pomagao mi je, poput sina, u brojnim poslovima zagrebačkog "Preporoda", a ja sam mu, zauzvrat, opisivao ljudska čuda koja sam susretao na putu. Zaista, Samiru dugujem spašavanje svog teksta i nedovršenih bilježaka iz zaborava. Tih, ratnih godina, neke sam dijelove objavio u "Beharu" i na III. programu Radio-Zagreba. Najdragocjenije su mi riječi ozarenosti kojim su me zaticali iznenađeni čitatelji, ali i iskrenog estetskog zapažanja urednika (III. programa), velikog hrvatskog pjesnika Daniela Dragojevića.

Najposlije, razgovor, telefonski, s izuzetnim pjesnikom Amirom Brkom, i njegov prijedlog: "A bi li htio da ti mi štampamo putopise?"

Mogao sam izgovoriti zapanjenu tvrdnju, kojom bih zatvorio cijelu priču: "To je prva takva ponuda iz moje domovine..."

Tragom Božjih poslanika, *usprkos svemu, još nije ni blizu svoga kraja. A kraj mu je, tom štivu, na mjestu i u datumu koje ne mogu odrediti, a znam da mi prilaze.*

U Tešnju, 27. IV. 1999. *Ibrahim Kajan*

Uz II. izdanje ove knjige

Kada je pisac najradosniji? Kada napiše takvu knjigu, za koju će ga, godinama nakon što je objavljena, pitati gdje je mogu kupiti ili dobiti. *Tragom Božjih poslanika* bilo je moje, takvo djelo.

Vrlo sam zahvalan mladim i pametnim ljudima u mostarskom Islamskom kulturnom centru koji su predložili da je iznovice objave.

Ispalo je, kao u igri sudbine, da nakon više od petnaest godina objavljivanih u Sarajevu, Zagrebu, Tešnju, Zenici i Tuzli, baš ova, *kao prva*, bude objavljena u rodnom gradu!

U Mostaru, 29. IV. 2005. *I. K.*

BILJEŠKA O PISCU

Ibrahim Kajan (Mostar, 1. XI. 1944.), školovao se u Mostaru, Dubrovniku i Zagrebu. Najveći dio radnog vijeka proveo u Zagrebu. Osnivač je Kulturnog društva Bošnjaka Hrvatske-*Preporod* i kulturne revije *Behar*, kojoj je bio glavnim urednikom od 1992. do 2001. godine. Od 2001. godine je pomoćnik ministra za kulturu, odnosno viši stručni suradnik u Ministarstvu prosvjete, nauke, kulture i sporta Hercegovačko-neretvanskog kantona.

Objavio je više knjiga, među kojima su pjesničke *Arabija ljubavi* (Veselin Masleša, Sarajevo, 1967.), *Kuću dok nađeš* (August Cesarec, Zagreb, 1978.) *Ljubavni huhujek* (Veselin Masleša, Sarajevo, 1989.), *Druga bajka* (Vrijeme, Zenica, 2002.) te izabrane pjesme *Melek* (2002.), u poznatoj Preporodovoj ediciji *Bošnjačka književnost u 100 knjiga*. Smatra da su mu značajne knjige putopisa *Tragom Božjih poslanika* (1999.) i drama *Katarina Kosača – posljednja večera* (2003.), obje tiskane u Tešnju. Po spomenutoj drami, napisao je roman *Katarina, kraljica bosanska* (Bosanska riječ, Tuzla, 2004., II. izdanje 2005.). Objavio je i pjesme za djecu *Žuta ptica* (Svjetlost, Sarajevo 1980., Bosanska riječ, Wuppertal, 1993.) *Osmijeh koji je pobjegao* (Bosanska riječ,Tuzla, 2003.). Sastavljač je prve bošnjačke antologije dječjeg pjesništva *Pod beharom moje janje spava* (Preporod, Zagreb, 1996.), te dvije publicističke knjige – *Muslimanski danak u krvi, Zavođenje Musli-*

mana i Bošnjak na Trgu bana Jelačića (sve u izdanju zagrebačkog Preporoda). Očekuje i izlazak knjige svojih kritičkih radova *Gospodari i sluge tinte* (u *Planjaxu*), te knjige putopisa *Tragom bosanskih kraljeva* (u *Vremenu*).

Katarina Kosača – posljednja večera, prva mu je na sceni izvedena drama (Mostarski teatar mladih, 2003., SARTR, Sarajevo, 2005.). Prije toga mu je Radio-Zagreb emitirao pet, a Radio FBiH jednu radio-dramu.

Za književni je rad dobio Nagradu *Antun Branko Šimić* za rukopis *Kuću dok nađeš* (Zagreb, 1973.), Nagradu *Planjax* za najbolju knjigu pjesama u BiH za 2002. (*Druga bajka*), te Nagradu *Zlatno pero* (*Katarina Kosača*), za najbolji domaći dramski tekst izveden na 20. festivalu bh. drame u Brčkom 2003. U godini 2004., dječja mu je knjiga *Osmijeh koji je pobjegao* nominirana za međunarodnu Nagradu *Mali princ*.

S PRAIZVORA SVIJETA

Povodom knjige Ibrahima Kajana *Tragom Božjih poslanika*

Kvalitetna putopisna proza spada u one rijetkosti kojima se književnost na našem jeziku doista može ponositi te, da je sreće i pameti, i afirmirati na širem planu (u okviru međunarodne kulturne razmjene – kojoj, posebno onim pravim i pravovremenim prijevodima recentnih knjiga naših autora na svjetske jezike, doprinosimo mnogo manje no što bismo mogli i morali)...

Nakon desetak knjiga najrazličitijih žanrovskih usmjerenja, objavljenih tokom plodnoga tridesetogodišnjeg književnog rada i kulturnog djelovanja (spomenut ćemo samo osnivanje Kulturnog društva Bošnjaka Hrvatske Preporod, te pokretanje i uređivanje revije *Behar* u Zagrebu) – Ibrahim Kajan je svoje dugo očekivano čvršće vezivanje s maticom-domovinom, zapravo s rodnim Mostarom (nakon tri desetljeća života u Zagrebu), na najbolji mogući način najavio i popratio objavljivanjem izvrsne knjige putopisa pod naslovom *Tragom Božjih poslanika* (prvo izdanje kod trenutno najagilnijeg i, čini se, najperspektivnijeg izdavača u nas – Centar za kulturu i obrazovanje u Tešnju).

U kratkom pogovoru ovoj knjizi (sa znakovitim naslovom "Zapis o vremenu kad sam bio sretan"), sam je autor najpreciznije odredio prirodu i kvalitet avanture iz koje su iznje-

dreni tekstovi o kojima govorimo: "Najveća avantura koja se čovjeku može dogoditi, kažu mudri ljudi – susret je sa samim sobom. Ako ikada čovjek može biti istodobno i sam i sa ostatkom svijeta, svakako je to u trenucima susreta s palačama i hramovima, onim opipljivim tragovima misaonog svijeta što posreduju kontakt s ljudima koji su nekada davno bili. Od blistavih građevina jedino su ljepše i misaono poticajnije – njihove ruine!"

S otvorenošću i sa znatiželjom pravoga intelektualca, Kajan se, na izravan poticaj usmene turske i kurdske predaje i s velikim osobnim zanimanjem za prapovijest drevnih kultura, napose za nastanak, za smisao i značaj svetih knjiga u kojima su utemeljene velike monoteističke religije, upravo prije deset godina (u proljeće 1990. godine) odlučio proputovati i hodočastiti oblast u jugoistočnoj Turskoj, u narodu nazvanu "Peygamberleri ovalari" ("Područje Božjih poslanika")... Ispostavit će se da je to jedna od najatraktivnijih u svijetu zona "historijsko-arheološkog turizma" - o kojoj se, međutim, u široj kulturnoj javnosti (barem kod nas), znalo jako malo, gotovo ništa... Drevnost, začudnost, veličanstvenost i značaj materijalnih ostataka kultura što su nastajale i cvale čak tri do četiri milenija prije Krista (na neočekivano malom prostoru i s gotovo nikakvim šansama da, nakon toliko vremena, bilo što od njih preostane – osim praha i pepela), tako su općinili autora ove knjige – da se njegovo svjedočenje o posjeti svetim mjestima moralo izraziti i uobličiti kao osebujno literarizirana ispovijed suštine, bogobojazno-strastvene duhovnosti: stupanj "uživanja" u predaju što zbraja u sebi i čuva, u tragovima "s lica mjesta", čak i one prapovijesne nedostižnosti, za koje smo uvjereni da se ni na koji način ne mogu "uvezati" u neki iole realni genealoški slijed što nas, u ovom vremenu,

izravno vodi k samim izvorima postanka svijeta – upravo je toliko visok, da se na pojedinim mjestima u tekstu svjedočenje omađijanog putnika pretvara u literarnu evokaciju mitskih ličnosti i davno prohujalih zbivanja u kojima, zapravo, kórijeni "kontekstualnost" njihova u svetim knjigama i sam značaj što ga oni, s religijskog i s povijesno-kulturološkog aspekta, imaju za sve sljedbenike velikih monoteističkih religija, prije svega judeo-kršćanstva i islama.

Posebna je vrijednost ove knjige što upravo u kontekstu "zornosti" materijalnih ostataka tog vremena, na pregledan i prijemčiv način tumači usku povezanost, "istorodnost" čak, najznačajnijih figura među navjestiteljima i utemeljiteljima judeokršćanske i islamske religije – posvjedočujući tako na djelu (naime, i faktima drevnih spomenika, njihovom sačuvanošću i višestrukom "prisvojivošću" - kao i samim načinom njihovog predstavljanja i razumjevanja), praizvornost i monolitnost čovječanstva uopće, bez obzira na sve razlike u boji kože, u starosti, vjeri i kulturi... Priča o Božjim poslanicima Ibrahimu (Abrahamu), Musau (Mojsiju), Hidru (sv. Jurju ili Đorđu) i ostalim, upravo plijene čitatelja strastvenošću i bogatstvom nesvakidašnje duhovne avanture – kojoj bi ravnu teško bilo zamisliti, kakva god bismo mjesta na našoj planeti projicirali kao moguć cilj putovanja i obilaska.

Kajanova je knjiga na najboljem i najplodotvornijem tragu one, unutar naše novije književnosti već "klasične", putopisno-esejističke proze Tvrtka Kulenovića *Mehanika fluida* - i zato je naiskrenije preporučujem, maltene kao obaveznu lektiru, svim čitateljima mlada i radoznala duha.

Željko Grahovac

SADRŽAJ

BLACK SEA

Ochamchire

Sinop
Pot
Bartin
Inebolu
Batumi
Bafra
Kastemonu
Karabük
Samsun
Trabzon
Gerede
Carsamba
Ünye
Ordu
Tirebolu
Rize
Merzifon
Amasya
Giresun
Çoruh
Cankiri
Kizil Irmak
Erbaa
KUZEY ANADOLU
Corum
Kelkit
Turhal
Tokat
Gümüshane
ANKARA
Bayburt
Yozgat
Sivas
Erzincan
Erzurum
Kirikkale
Firat
Polatli
Sarkisla
Divrigi
Tunceli
Kirsehir
Kizil Irmak
Kemaliye
Bingöl
Tuz Gölü
Kayseri
Murat
Mus
Nevsehir
Malatya
Elazig
Aksaray
Elbistan
Göksun
Batman
TURKEY
Diyarbakir
Konya
Nigde
Kahraman Maras
Adiyaman
Dicle
Seyhan
Firat
Sanli Urfa
Mardin
Karaman
Osmaniye
Gazi Antep
Midyat
TOROS DAGLARI
Adana
Viransehir
Tarsus
Birecik
Ceyhan
Kilis
Harran
Ermenek
Mut
Icel
Jerablus
Antakya
El Haseke
Silifke
Aleppo
Samandag
Anamur
Sinj
Euphrates
Raqqa

